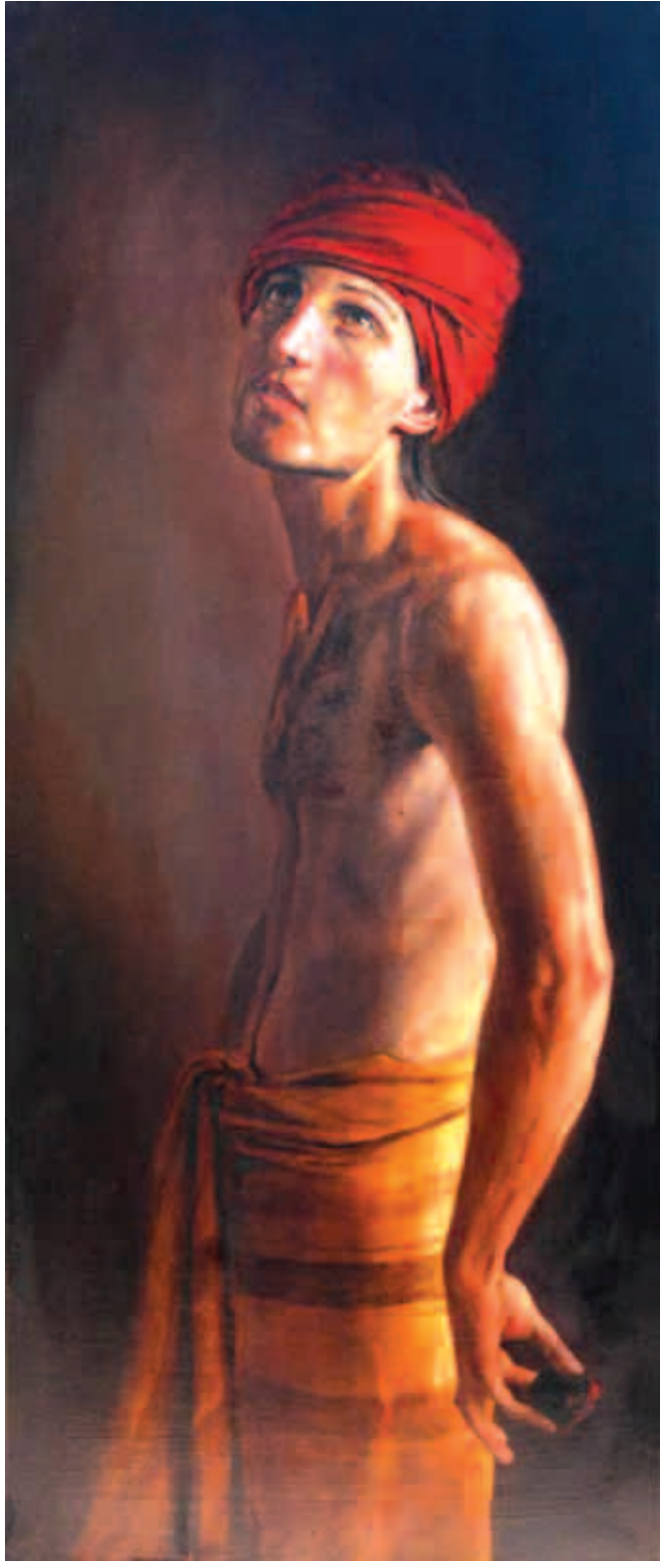

Gondolatok Dávidról

Lapszámunkat **Szenteleki Gábor** festményeivel illusztráltuk.
A művész bemutatása a 7. oldalon

Kávéházunk

- **Budapesten az *Eckermann***
  (IX. kerület, Ráday u. 56, a Goethe Intézet mellett)
  Október 2-án és 16-án 19 órától szerkesztõségi órákat tart *Szõcs Géza*, az Irodalmi Jelen fõmunkatársa.

- **Kolozsváron a *Bulgakov***
  Minden csütörtökön 14 órától szerkesztõségi órát tartanak munkatársaink: Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, Orbán János Dénes.

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam
72. szám
2007. október

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 2,67 RON; 2 €

TARTALOMBÓL

Utolsó interjú a 99 évesen elhunyt *Szepes Máriával*

***Dobai Péter* versei**

***Szõcs Géza*: Vízcsap a temetõkapunál – *Faludy György* emlékére**

***Mark Twain*: Ifjú Sátán krónikája *Gergely Zsuzsa* tolmácsolásában**

***Onagy Zoltán*: Zsámboki tavasz**

***Grimm*-mondák *Márton László* tolmácsolásában**

***Végh Attila*: Erõ beszéd**

***Muszka Sándor:* Ha fognánk a kést**

***Lászlóffy Csaba*: A lázadó Támár**

***Koncz Tamás*: Négyesfogat**

***Varga Anikó*: Hamlet Krétakör módra**

5 948429 701007 10

Nagyálmos Ildikó

Keretes ablak

Álmodtam szobát, hol lakhatom,
ha lesz rá mód vagy alkalom,
elnyúlnék naponta, s ha lehet,
bámulnám sokat az eget,
hallgatnám, hogy fúr a szomszéd,
legyen karácsony vagy éppen húsvét,
ágyam is lesz, ablakon keret,
havonta szeretkeznék veled.

Szobám most itt van, benne élek.
Éppen megfelel a méret.
Ágyam is van, keretes ablak.
Elmennék hajléktalannak.

„Az idõ nem csak elvesz, ad is”

Szabó Magda kilencvenéves. Megérhette, hogy Európa legjobb regénye magyar: *Katalin utca* címû könyve megkapta a legjobb európai regénynek járó Cévennes-díjat (s a vele járó 20 ezer eurós pénzjutalmat). Az egyetemes magyar irodalom nagyasszonyának bizalmába kívánkozva belevetem magam írásainak tengerébe, szûz partot keresve.

– A gályarab õs integet, feléje evezek. Mit kell, mit illik tudni róla?

– A debreceni Nagytemplom mellett létrejött egy kis park, amelynek az egyik sarkában a gályarabok oszlopa áll. 1882-ben emelték az 1673-ban a hitükhöz való ragaszkodás miatt gályarabságra ítélt protestáns papok és tanítók emlékezetére. Egyik anyai õsöm emléke ott áll az emlékoszlopon. A Hajdú-kerület egyik fõkapitányán kívül ez a gályarab az egyetlen reprezentábilis anyai õsöm, de ez aztán kérlelhetetlen és szigorú. De nem kell a gályarabok rokonának lenni ahhoz, hogy valaki hû maradjon önmagához, hogy higgyen a jóságban, a türelemben, az isteni értelemben, a szabadságban, a szeretetben.

– A Hajdú-Bihari Naplóban (1987) büszkén vállalja Debrecent. Legutóbbi tévés szereplései során ágyaiságát is. Van a Szabók között váradi, visontai. Ágyai Szabó Mária Magdolnát Ágyához is köti a származás?

– Ágya neve azonnal szókincsembe került, mihelyt megismerkedtem családi nevemmel. Nagyapám tudta és továbbadta. Ágya családi emlék, amelyben arcunk jellegzetes vonásait még a származásnál is õsibb magyarázat rögzíti.

– Az Ágyai Szabók földjét a legidõsebb testvér, Julianna örökölte. Férje Kis Mihály, annak unokája Bíró Kis Mihály, a költõ Olosz Lajos öreg barátja, mecénása. Leánya, Erzsébet és Olosz Gizella, a jegyzõ lánya ott voltak Ágyai Szabó Elek debreceni árvaszéki elnök – az Ön édesapja – fogadásán az azóta megszüntetett ágyai vasútállomáson. Szabó Elek virágot vitt Ágyai Szabó Julianna sírjára. A tiszteletes úrral latin nyelvû vizitációs jegyzõkönyveket tanulmányoztak, a debreceni születésû Dávidházi János ref. esperes idejébõl. Mit tudunk még édesapja ágyai látogatásáról?

– Apám járt Ágyán is, miközben okmányokat keresve bejárta a megye paplakjait. Az õ elbeszéléséből már gyerekkoromban nagyon sokat hallottam a táj szépségérõl, Olosztól „a szõke lusta” Tõzrõl. Apám kereste, kutatta a múltat, amit aztán sose tagadott meg.

– Trianon nagy érvágás a nemzeten. Hogyan élte meg Szabó Magda az impériumváltozást, a Horthy-korszakot, a második világháborút?

– Már gyerekkoromban a *Mit tehet a magyar nõ a Trianon utáni magyar társadalomért?* címû dolgozatommal megnyertem egy megyei pályázatot, ekkor figyelt fel rám tanárom, Szondy György, aki felismerte bennem az íróvá válás lehetõségét. Az író panaszkodik, félreveri a harangot, sikolt, átkozódik, fél lábon táncol, vagy gõgicsél alkata és reakciója, témája és mondanivalója szerint, közli, amit észrevett a világból, olykor, ha oka van rá, örül is.

Még a legösztönösebben dolgozó író is tudja, hogy önmagán és a jelenkoron kívül mindennel, amit valaha alkotott, az utókornak el kell számolnia.

– Ezerkilencszáznegyvenötben egyszer csak felült a vonatra, állami tisztviselõként. Egy oldal szalonnával a hóna alatt – hogy meghódítsa vagy újraépítse a szétlõtt székesfõvárost?

(Folytatása a 10. oldalon)

HEVESI MÓNÁR JÓZSEF

Sohár Pál
A Colosseum kedvence

Tegnap este kritikusunk, az ismert Paulus Albanus, korábban belátogatott a Colosseum ba, hogy kiértékelje az amatõr elõadók munkáját. Kellemes meglepetésben volt része, nem az amatõr részérõl, hanem Leó, a nézõközönség ked vence részérõl, aki a mûkedvelõ társaság dacára is a szokásosnál sokkal látványosabb elõadásban részesítette a nézõsereget. Albanus jelentette:

– A hálás közönség viharos tapssal jutalmazta a népszerû Leót a nagyszerû elõadásért. Leónak minden mozdulata, minden ordítása tökéletes volt, amivel mûkedvelõ partnerét is kivételes teljesítményre serkentette. Pedig az csak a szokásos terrorista szerepet alakította, bizonyára egy közönséges kivégzés helyett. Vallásos fanatikus forradalmár létére jól kifejlett testtel rendelkezett, és mint gladiátor talán meg tudta volna nyújtani az életét még néhány perccel, talán megvolt benne a képesség. De õ nem ezt kereste. Égõ szemeivel mintha az égbe próbált volna kapaszkodni, hogy sorsát elkerülje, és úgy tûnt, passzivitásával nem sok alkalmat ad Leónak, hogy az tehetségét villogtassa, miáltal már-már vesztésre állt az elõadás, de Leó tudta a dolgát. Nem siette el, nem ugrott neki a prédának, amint az várta, égnek fordult arccal, hanem öblösen ordítva, lassan, puha léptekkel közelítette meg meztelen és védtelen partnerét. A vérfagyasztó ordítások nem tévesztették el céljukat, a lázadó áthelyezte tekintetét, égõ szemeit a fõszereplõre vetve, és karjait automatikusan maga elé emelte, mintha azok segíthettek volna. És segítettek is, de nem a prédának, hanem az elõadásnak, mert ezzel a közönség azonnal tudta, hogy itt szép lassú és eseménydús elõadás lesz, nem csak egy egyszerû kivégzés. Leó még akkor sem hamarkodta el a dolgokat. Elõször körülnézett, nagy, méltóságos fejét körbeforgatva végigpásztázta az arénát, és mindehhez fokozatosan egyre hangosabb ordításokkal izgatta fel az embereket. A közönségen egy hurrá-hullám csapott át, megadva Leónak a jelt – vagy könyörögve neki –, hogy megcsillantsa tehetségét, és Leó egy hirtelen bravúros mozdulattal leharapta az egyik görcsösen feléje nyújtott kezet, megadva partnerének a duett lehetõségét. A terrorista fanatikus ordítása a rémület tökéletes hangfestése volt, és ez kezdetét jelentette a közös játéknak. Mindezt továbbá fokozta azzal, hogy megfordult és elkezdett szaladni, minden irányba véresõt spriccelve. Az aréna visszhangozta az elõadók drámai dialógusát; ez az új fordulat a közönség kedvére való volt, hiszen tudták, hogy alkalmuk lesz Leót megfigyelni a híres mutatványában, amikor is ráveti magát a menekülõ prédára. És Leó ezt is jó idõzítéssel csinálta, tempósan gyorsított a menekülõ terrorista után, adva neki egy kör elõnyt az arénában, talán többet is, és mikor utolérte, két-három méter távolságból rávetette magát. A partner tehetetlenül összeesett a homokban, és már úgy látszott, hogy vége az izgalomnak, már csak a nyak átharapása van hátra, amikor Leó újabb meglepetést szerzett. Partnere hátán állva, karmait belevésve a vérzõ testbe, felem elte a fejét és újra körülnézett, alkalmat adva a terroristának egy végsõ, idegölõ feljajdulásra, a kétségbeesés, reménytelenség apokaliptikus kifejezésére.

De Leó ekkor sem zárta le az elõadást, hanem lassan és komótosan elkezdte marcangolni ellenfele karjait, ami által a partner szerepe is megerõsödött, elképzelhetetlen vonítások, hörgések és sikoltozások kíséretében.

A közönség tombolt a gyönyörûségtõl, a szereplõk hangulata rájuk is átterjedt. A partner közremûködése már biztosítva volt utolsó lélegzetig, amibõl Leó épp eleget hagyott benne, hiszen a torok helyett a húsos részekre összpontosította a figyelmét, ínyenc módon harapott ki szép falatokat a fiatal terrorista fenekébõl, és a közönségre felnézve élvezte a csámcsogást. Tapsroham nyomta el a partner folyamatos szûkölését, ami aztán újra hallható volt még, amikor a közönség elcsendesedett, várva a coup de grace bemutatását, a torokharapást, de mire erre sor került, a partner elszenderedett, valószínûleg a sokktól és a nagy vérveszteségtõl. De ez is a viadal-mûvészetet értékelõ közönség kedvére volt, mert ez mutatta, hogy Leó mindent megtett az elõadás teljes mértékû kiaknázására. Elmondható, hogy még a partner jó alakítása is Leó érdeme volt, õ késztette a képzetlen prédát arra, hogy a tõle telhetõ legjobb teljesítményt nyújtsa.

Leó mûvészi gyõzelme teljes tudatában körbejárta a porondot kétszer is, mutogatva vértõl csöpögõ szakállát a vérszomjas nézõknek, akik nem maradtak hálátlanok, és talpon álló ováció mellett bocsátották el az elõadás hõsét az aréna fövenyérõl.

Magas állami körökben azt rebesgetik, hogy Leó kinevezése a szenátusba már folyamatban van.

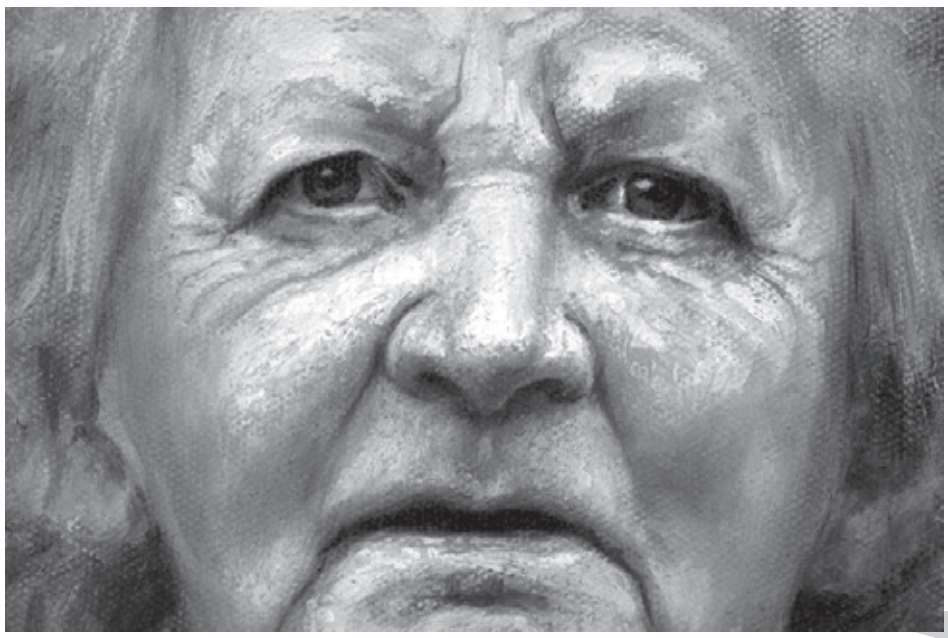

Cím nélkül

Zöldi László
Tíz mondat a pénzrõl

Régen a gazdagok teniszeztek, most a teniszezõk gazdagok.
Amerikában a gazdagok politizálnak, nálunk a politikusok gazdagodnak.
Amerikában a hivatalnokok azért utálják a rendszert, mert nem tudnak lopni tõle. Nálunk meg azért, mert csak lopni tudnak tõle, fizetést alig kapnak.
Gyurcsány tõkésekkel, Orbán Tõkésékkel barátkozik.
Az építményadó magasabb, mint az épület.
Nem igaz, hogy az emberek egyre kevesebb könyvet vesznek a kezükbe. Soha ennyi betétkönyvet nem böngésztek.
Az újságíró szívesebben költ fizetést, mint zsoldot.
A hitelezõ mindig a legrosszabbkor zaklat.
Az akciós ár a valódi.
A férfi számol, az asszony számít.

Petró János
Mozi-ünnep emlékekkel

Szeretem a szegedi Belvárosi Mozit. Nem csábultam át a multiplex világába, és akkor sem fogok, ha néhány év múlva megveti lábát a városközpontban is. A Belvárosi Mozi épülete 1920 óta filmszínház, kopott lépcsõi megannyi rokon lélek lépteit õrzik. Az idei mozi-ünnep minden várakozást felülmúlt, országosan négy nap alatt több mint félmillió ember váltott jegyet, és a Belvárosiban már a délelõtti órákban megtelt a máskor kongó elõtér. Ülök a Casablanca kávézóban, Jirzi Menzel felirat székem háttámláján. Behunyom szemem, idõutazás a ’70-es évek elejére, Budapestre, Külsõ-Ferencvárosba.

Akkortájt egy felsõs fiúgyereknek a mozi maga volt az iskola, eszköz a világ felfedezéséhez, segítség a nagy életkérdések eldöntéséhez és némi támasz a másik nem megismerésének szégyenlõs útján. Moziból Pesten és Budán volt majdnem száz, és legalább ötvennel személyes kapcsolatban voltunk. Ferencvárosból a várost csörgõ villamosok peronján támadtuk meg, az Üllõi út tartogatott számos csodát.

Minden mozi valamilyen szerencsés felismerés folytán más-más szerepet játszott életünkben. A **Balaton** Filmszínház volt hétköznapjaink délelõtti búvóhelye, hiszen ki képes gyerekeken és lepusztult csöveseken kívül délelõtt kilenckor beülni egy filmre. Igazi pesti „zsákmozi” volt, a falak mellett bal és jobb oldalon soronként négy-négy székkel. A terem jó hosszú, mint egy futó folyosó. A jegy ára az elsõ két sorba éppen két forint, a híradó után, a sötétben a hátsó sorokba lopakodtunk. A pénztáros és jegyszedõ nénik évekig ugyanazok, mintegy megelõlegezték késõbbi kisvárosi mániámat, az ember életében ne legyen több cipész, zöldséges és autószerelõ, csak egy. Nagyjából így voltunk a **Balaton** jegyszedõivel is. A délelõtti vívóedzések gyakran estek áldozatul a korszak filmjeinek, legalább tíz edzést lógtunk el csak *Az inkák kincse* miatt, de az vesse rám az elsõ követ, aki nem került a jugoszláv és keletnémet indiánok hatása alá annak idején. Érdekes, hogy a délutáni edzéseket ritkábban cseréltük el filmre, ezzel lelkünk mellett testünket is jó állapotban tartva, valamint a lakótelepi gombfocibajnokság mérkõzései is a délelõtti iskolai hét délutánjaira estek. Márpedig a gombfoci legalább annyira fontos volt, mint az általános mozi-mûveltség megszerzése.

A városközpontig az Üllõi út mindkét oldalán volt három mozi, a kisebbek, mint a **Balaton**, az **Akadémia** vagy a **Kinizsi**, titkos helyek, ide nem illett szülõkkel vagy nagyobb testvérrel menni. Arra az **Alfa** vagy a **Corvin** voltak a legjobbak. Hatalmas termek, erkéllyel, óriási vászonnal. Ezekbe még a *Volt egyszer egy vadnyugat* is befért. Erkély elsõ sor, a legjobb hely, ideális rálátás a világra. Szép emlékek a vasárnap délelõtti matinévetítések is, ilyenkor Kispest és Pestlõrinc volt a cél. Mint egy távoli utazás. Azoknak a termeknek más volt a szaguk, a gyerekek másképp öltöztek, másként beszéltek. Még a sósperecnek is másmilyen íze volt.

Ha valaki azt gondolná, hogy a nyári szünet nélkülözéssel telt el, hát az téved. A pestimrei nyarak a **Balassi** esti vetítéseirõl szóltak, ahová többnyire gumicsizmás gyáli parasztemberek jöttek tágra nyílt szemû gyerekeikkel, és a szomszéd lány, a középiskolás Eszter, aki engem használt fel arra, hogy szülei esténként elengedjék. Ó, azok a romantikus, „szerelmes” nyári éjszakák, azok a csodálatos filmek, azok az utazások esténként Eszterrel az 51-es villamoson a felnõttkor felé.

A legkedvesebb mégis a **Rege**. Zseni, de legalábbis költõ volt, aki kitalálta, hogy a Rege utcába mozi kell. Moziba menni az Istenhegyi úton, moziba menni fogaskerekûvel, fel a hegyre. Moziba menni úgy, hogy szüleid szendvicset csomagolnak, málnaszörpöt kevernek – kirándulni megy a gyerek. Fogd fiam, itt van két forint, hátha kell valamire! Persze, mozijegyre. Csodálkozhat-e valaki ezek után, hogy tizenegyedszer is megnéztem *Az inkák kincsét*?

Csengetnek, felriadok kávém mellõl, a Casablanca kávézóban ülök. Mozi-ünnep. Emlékekkel. Ránézek jegyemre, hová is kértem? Erkély, elsõ sor.

Sárközi Mátyás
Endresz

Volt egyszer, hol nem volt egy magyar aviátor, aki már az elsõ világháborúban pilótaként szolgált. Endresz Györgynek hívták. Miután Lindbergh átrepülte az Óceánt, neki is kedve kerekedett erre a bravúrra. Az 1930-as évek elején még erõsen tartotta magát a magyar irredenta mozgalom, követelte vissza a Trianoni Egyezmény következményeképpen elcsatolt országrészeket, Erdélyt is. Endresz e mozgalomnak kívánt támogatást nyújtani, amikor az óceán átrepülésére felkészített gépét „Justice for Hungary!”, azaz „Igazságot Magyarországnak!” névre keresztelte. A magyar irredenták nagy pártfogója, Lord Rothermere angol újságmágnás volt, napilapjában, a Daily Mail-ben cikksorozat foglalkozott a kisebbre zsugorított Magyarország bánatával, és amikor Endresz terveinek hírét vette, tízezer dollár jutalmat ajánlott fel arra az esetre, ha a távrepülés sikerül. Elõlegként nem adta oda a pénzt, a költségeket amerikai magyarok gyûjtötték össze. A magyarországi magyarok között pedig alakult egy társaság, amely komolyan foglalkozott a gondolattal, hogy ezt a brit fõnemest érdemes lenne hálából királlyá koronázni, mondjuk I. Radamir néven.

Endresz navigátorával, Magyar Sándorral átrepülte (a világ pilótái közül tizenötödikként) az Atlanti-óceánt. A kanadai partokról indult, és Bicskén szállt le. A rákövetkezõ évben Róma volt a tizenöt pilóta találkozójának színhelye, Endresz oda is repülõgépen indult, a római Littorio légikikötõ fölött tett egy nagy kanyart, megbillent, lezuhant és meghalt. Budapesten díszes temetést kapott, nimbusza a kommunizmus uralmának beköszöntéig tartott, akkor kiderítették, hogy túl jobboldali volt, és emlékét igyekeztek elfeledtetni.

Özvegye a háború utánAngliában telepedett le. Itt élt 1990-ig, és mielõtt elhunyt, vagyonát az angliai magyar református egyházra hagyta, hogy abból hozzanak létre alapítványt valamiféle nemes célra. Ha jól tudom, Tárczy Árpád presbiternek támadt a kiváló ötlete, hogy a befektetett tõke kamataiból létesítsenek ösztöndíjat magyar középiskolai angol nyelvtanárok angliai továbbképzésére. 1992-ben megkezdte mûködését az Endresz Foundation. A Kárpát-medence minden diplomás magyar középiskolai angoltanára jelentkezhet a dél-angliai rövid kurzusra, ha van legalább hároméves gyakorlata.

Immár százhetven Endresz-ösztöndíjas járt a fejtágítón. Idén csupa nõ került a csoportba, nagyon csinosak. De, mint mondják, nem fénykép után válogatták ki õket, angol nyelvû dolgozattal kellett pályázniok, s ezután még bizottsági meghallgatáson is bizonyítani kellett alkalmasságukat.

Tolnai Zsuzsa nagyon jól érezte magát a tanfolyamon. Õ húszévesen, a Szovjetunió széthullása után került Beregszászról Magyarországra, és persze az orosz tudását is kamatoztatni szerette volna, így Nyíregyházán kötött ki. Két nyelvet tanít. Angliában nagyon élvezte, hogy született angolokkal beszélget nap mint nap, annál is inkább, mert a tanfolyam résztvevõit a tengerparti Teighnmouthban, családoknál helyezték el. Megismerkedhettek a tejes teából, sonkás rántottából, zabpehelybõl álló angol reggeli fogalmával, és az angol házinénik kedvességével.

Gál Judit a kovásznai Kõrösi Csoma Sándor Gimnáziumban tanít. Hasznosnak találta a metodológiai elõadásokat, élvezetesnek a kirándulásokat Oxfordba és Londonba. Bõven volt szó az angol irodalomról is, ami õt különösen érdekli.

Hat fiatal pedagógus képviselte Erdélyt az idei Endresz-csoportban. A csíkszeredai Segítõ Mária római katolikus gimnázium tanára, Pál Ágnes annak örül, hogy az idõjárás kegyes volt hozzájuk, nem zuhogott szüntelenül az esõ; a kolozsvári Bányász Melinda még úszott is egyet a tengerben. (Amihez itt Angliában elszántság kell, mert a víz kutya hideg.)

Endresz György bizonyára még abban reménykedett, hogy a nagyhatalmak nyomására visszakerülnek elcsatolt területek az anyaországhoz. Talán csak népszavazás kérdése a dolog, mint Sopron környékével történt. Változtak az idõk. A „Kassát vissza! Pozsonyt vissza!” jellegû régi jelszavak érvénye megkopott. A határok nélküli Európában a kimûvelt fõk révén erõsödhet jelenlétünk súlya mindenütt, ahol magyarok élnek.

SZÕCS GÉZA

Vízcsap a temetõkapunál

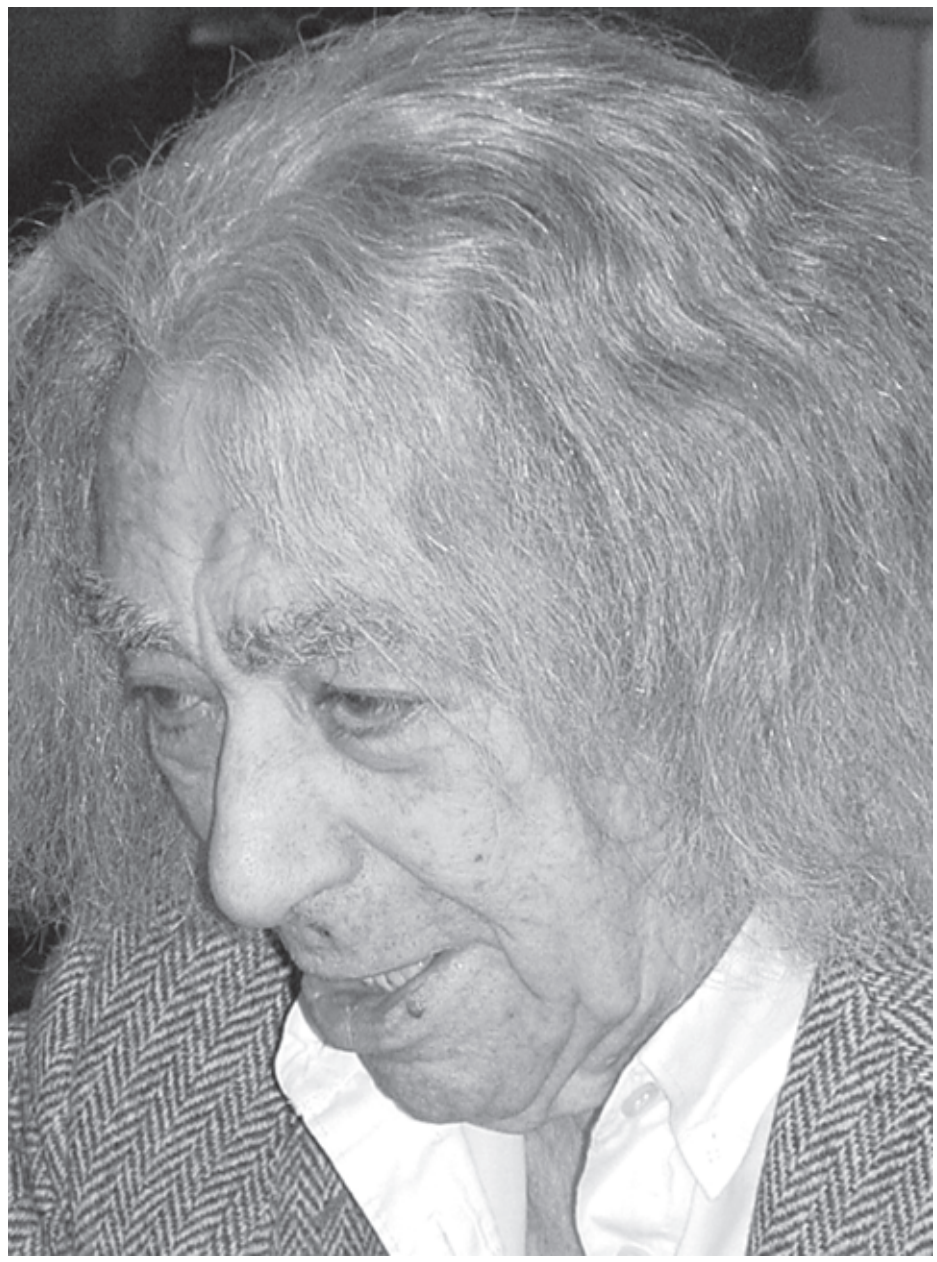

I. Távozóban a temetõbõl

Egy éve, mikor eltemettük
az õsz Faludy Györgyöt
a kapunál egy régi vízcsap
hirtelen felém hörgött.

Egy búvár nagy kopasz fején
narancsszín sisak égett:
a nap a föld alá bukott
vagy mondjuk úgy, lelépett.

S hozzá e csapból feltörõ,
e föld alatti hangok…
Mint mikor kerék csikorog
vagy ló patkója csattog.

II. Levél F. Gy. postaládájába

Egy éve már, hogy eltemettünk.
Más újság nincs sok.
Jánoska viszonya
vagy ki tudja mije Amáliával
úgy látom, feszültebb ma már
és megtelt anomáliával,

más újság nincsen. Ezalatt
meghalt Tábori György is
meghalt Tábori György szegény

s rossz idõk jártak rám is.
(Egyébként volt miattad
egy-két polémi-
ám is.)

III. Bajok. Sorsmetafizika.

Baj, ha zsidó az ember
és az is baj, ha székely,
nem jó ha folyton hallgat
nem jó, ha jajveszékel.

S bárha elhagyott háza
még mindig lámpafényes
csak múlt idõkben úszni,
sose lesz másra képes.

IV. On the Sleeping Volcano

Egy öregember áll a hóhatáron.
Úszósapkában nézegetve
a hósapkát
a Kilimandzsárón.

„Tavalyi hó te, hova lettél”
a vulkán vállát átölelve
ezt mormolja az öregember
véletlen verssorokra lelve:

„Amint e fekete gorillák
mélysárga, forró citromokkal
dobálóznak a hóeséseben
ezt most kellene kõbe írnom
ezt most kellene fába vésnem.”

V. Egy kocsmában mesélik a Keletinél:

hogyha feljõ a csillagállat
hogyha feljõ a déli égre
kilopóznak az elefántok
kilopóznak az állatkertbõl…
Kérlek, viszkit is önts a jégre.
és kannás bort a poharamba.

Hej,
ha a borom cica lenne,
énbennem is dorombolna,
ha a cicám borom volna!

…kilopóznak és libasorban
áramlanak a temetõbe
meglóbálva az ormányukat
és feltartva a levegõbe

kört állanak a bölcs sírjánál
egy titkos nyelven emlegetvén

a tûzhányót s a hósapkáját
vagyis az örök hó határát
s amint a fekete gorillák
dobálóznak a hóesésben

meg a fehér hajú híres törzsfõnököt
akivel vajon mi lehet

énbennem is dorombolna,
ha a cicám borom volna!

akit vajon ma merre visz
a föld alatt az omnibusz
amelyre rá van írva
DUBITATE DE OMNIBUS

BOGDÁN LÁSZLÓ

22. Találkozások Pessoával

(Regényrészlet)

Egy álommal kezdõdött minden – sóhajt Borges. – 1930. május elsején, hajnalban, Alexandriában állottam, a kikötõben, álmomban, és néztem a hazudozó tengert, hátam mögött már feléledt, és a zsivajgásból, hangokból ítélve élni kezdette mindennapi életét ez a történetünkben fontos szerepet elfoglaló, különös város, amelynek embertenyészetében találkozik Afrika Ázsiával és Európával. Kavafiszt vártam a parton, tudtam, hogy hamarosan megérkezik, vele lesz Fernando Pessoa is, levonulunk egy kávéházba, ahol ilyenkor reggel még alig vannak látogatók, és megkezdõdik a *költõi verseny*. Igen, megadott témára, egy óra alatt, nyolctól kilencig kell verset rögtönöznöm, mintegy versenyre kelve az idõsebb mesterekkel, verset megadott témára, a híres alexandriai kikötõrõl és a városról, amely évezredekig mutatta az irányt a tévelygõ hajóknak, a züllött város életében központi helyet elfoglaló bordélyokról és a régi utcákról, amelyek láthatták Kleopátrát és Antoniust, a városról, amelyet meghódítottak a rómaiak, de elfoglalni nem tudták soha. Octavianus, a gyõztes megtekintette ugyan Nagy Sándor sírját, de másra nem volt kíváncsi. Dölyfösen, a gyõztesek magabiztosságával nézte a világhódító tetemét, s próbálta megidézni szellemét, lehet, tanácsokat is remélt tõle birodalma megerõsítéséhez és kiterjesztéséhez, az egész akkori lakott világra; az is lehet, csak puszta szeszélybõl nyittatta ki a koporsót. Akár gubóból a hernyó, s abból a lepke, úgy nõtt ki az ifjú, elragadó hadvezérbõl a késõbbi, tévedhetetlen császár. A versben szerepelnie kellett, elõzetes megállapodásunk szerint a rózsának is, ennek a költõk által már számtalanszor megénekelt, varázslatos virágnak, amelyet Paracelsus annak idején tudvalevõleg a semmibõl varázsolt elõ, és amelynek szirmai megejtették azt a költõt is, akit mindannyian tiszteltünk, álmomban is precízen, kissé mélabúsan mondottam fel – az idõsebb mesterek tiszteletteljes hallatása közepette – a költõ sírfeliratát, elmesélve nekik, hogy néhány éve jártam a Muzot közelében lévõ Rarogne falucskájában, ahol a Rhone megejtõ és csodálatos völgyére nézõ templom kertjében temették el a költõt. Egyszerû fehér sírkövén – ezt álmomban is pontosan jelenítettem meg az elérzékenyülõ mestereknek –, csak a puszta neve áll és az általa írott sírfelirat, amely a költõ utolsó befejezett versei közé tartozik. 1926 augusztusában, hónapokkal halála elõtt ismerte meg Karl Lanckoronskit, aki odaadta neki versei kéziratos gyûjteményét, s Rilke, az egyik vers egyik sorából kiindulva írta meg sírversét, amelyet végakarata szerint neve alá vésték fel a fehér sírkõre, s amelynek értelmezése, rendkívül, mondhatni elbûvölõen bizonytalan, s azóta is foglalkoztatja az irodalomtörténészeket és a versbarátokat, a költõ növekvõ számú olvasóit. Így hangzik:

Rose, o reiner Widerspruch, Lust,
Niemandes Schlaf zu sein unter soviel
Lidern [68]

Aki önök közül tud németül – néz ránk hunyorogva Borges –, bizonyára egyetért velem abban, hogy mindenfajta fordítás az értelmezés függvénye. Fokozottan áll ez Rilke enigmatikus soraira…

Ezen töprengtem azután is, hogy felébredtem és hallgattam ébredezõ városom, Buenos Aires megszokott hangjait. Kocsik zörögtek a kövezeten, valahol távolabb egy kertben egy lány énekelt a maga körül mindent felperzselõ szerelemrõl, a nap elsõ sugaraiban megcsillant elõttem az álmomból az ébrenlétbe elkísérõ fehér sírkõ is, ezekkel a hallhatatlan sorokkal. Ahhoz, hogy egyáltalán egy másik nyelvre, angolra, spanyolra, portugálra vagy franciára ültethessük át, el kell döntenünk, *kinek* az álmáról is szól ez a rövid, enigmatikus költemény?"

„Ha ez kérdés volt – szólal meg töprengve Tejve bárója, és megtömi pipáját, lassú, megfontolt, szakavatott mozdulatokkal, aztán meggyújtja, pöfékelni kezd, a kékesszürke füst ott bódorog a feje körül –, elég nehéz válaszolni rá. A költõ álma végeredményben senki álma, mint ahogy a rózsa álma is senki álma… A semmi álmodja hallhatatlan álmát ebben a költeményben, amely legalább olyan rejtélyes, mint a szfinx mosolya!…"

„Következésképpen – folytatja António Mora –, ebben az álomban nem alszik senki."

„Vagy – hunyorog rövidlátóan Borges –, mindenki ebben az álomban alszik. Erre gondoltam, miközben a kitárt ablakon át néztem a felkelõ nap sugaraiban megelevenedõ kerteket, szívem megtelt szorongással és keserûséggel, remegõ kézzel gyújtottam rá, torkom elszorult, kábán meredtem magam elé, birtokába vett a szelíd mélakór, sûrû hálószövésû depresszió ejtett foglyul elképzeléseim labirintusában, és sírni tudtam volna a tehetetlenségtõl, amikor Beatrízre gondoltam, képtelen, áttekinthetetlen kapcsolatunkra, amelyben végképp átvette a kezdeményezést és szeszélyesen játszott velem, nem volt tekintettel érzékenységemre, egyszerûen nem hitte el, hogy mindenkinél jobban szeretem. Ráadásul éppen ezekben a napokban nem volt a városban, amikor annyira szükségem lett volna jelenlétére, figyelmes hallgatására, kék szemének áttetszõ pillantását is hiába próbáltam felidézni… Éppen akkoriban utazott el hosszabb idõre az Egyesült Államokba, valami bonyolult örökösödési ügy miatt. Elsõ férjétõl szerencsésen elvált, de amikor szóba hoztam elõtte házasságunkat, kinevetett és összeborzolta a hajam. Nem mondott sem igent, sem nemet, s épp ezzel kergetett a legteljesebb bizonytalanságba, amelyet heves szeretkezéseink sem tudtak feloldani, hiába birtokoltam, mégsem volt az enyém. Volt benne egy zug, egy félreeso mellékutca, egy néptelen partszakasz, egy bezárt szoba, s tudtam, hiába minden, ezt a zugot soha nem deríthetem fel, abba a mellékutcába se juthatok el, fürödni sem fogunk meztelenül ama néptelen partszakaszon, abba a rejtelmes szobába sem juthatok be soha… Ittam egy erõs kávét és tehetetlenül meredtem magam elé.

Egyedül voltam, és váratlanul határoztam el, hogy elõször életemben beteljesítem álmom, hajóra szállok, elmegyek Lisszabonba, felkeresem Fernando Pessoát, akivel már elég régóta leveleztünk, de még nem találkoztunk személyesen, s rábeszélem, utazzunk el Alexandriába, látogassuk meg az akkor már nagybeteg Kavafiszt. Mindkettõjüknek sürgönyöztem, s napok múlva jöttek a reprezentatív válaszok; Pessoa egyetértett, s remélte, hátha sikerül rábeszélnünk az agg mestert a fölöttébb különös költõi versenyre, amelynek ötletével, derült ki a táviratából, maga Kavafisz is lelkesen egyetértett, s a megadott témák is elnyerték tetszését, maga Alexandria is, dicsõséges történetével és silány jelenével, összetéveszthetetlen hangulatával, és a rózsa is tetszett neki, megírta egy hosszabb levélben, amelyet utánam küldtek Lisszabonba, hogy Rilke enigmatikus sírfeliratát, hányféle változatban próbálta már, az elmúlt esztendõkben angolra és portugálra fordítani… "

„Érdekelne – szólal meg izgalomtól elfulló hangon Search –, hogy te kedves Luis, *hogyan* fordítottad le angolra, amelyik akárcsak Pessoának, Crossnak, Álvarónak vagy nekem, második anyanyelved volt. Mikre helyezted a hangsúlyokat? Ez azért is fontos, hogy végre a jelenlévõk is megérthessék, *mirõl* is szól ez a két és fél ezoterikus sor?"

„Nyersfordításban nyilvánvalóan arra kell helyezni a hangsúlyt, hogy a rózsát ellentétek, ellentmondások jellemzik ugyan, de mégis gyönyörûséges, noha temérdek szirma alatt, amelyeket szempilláknak is lehet értelmezni, mégsem alszik senki."

„A teljesebb megértés kedvéért – magyarázza tanárosan Mora –, az ellentét és a mámor a rózsa jelzõi, melynek szirmai, azaz pillái alatt senki nem alszik, hangsúlyoznám – senki, de az értelmezés ezt is megengedi: lehet, hogy mindenki ezek alatt a szirmok, illetve imaginárius pillák alatt alszik, hiszen a költõ bensõségesen oldódik fel mûvében és a világban. Õ maga lesz a mû, a rózsa, a semmi, az ellentmondás és a mámor. Minden. Egy másik versében kimondja:

»Mindent mily messze rejt tõlünk a kép –
És bámuljuk, s elnevezzük Igaznak.
És vele váltjuk, mit az évek adnak,
mégsem látjuk sosem, mit bûvöl épp.

Így hát, vesztesz-e, ne gyötörd magad.
Nincs messzeség, min a szív túl nem érhet.
S ha meghallod, hangod magasba csap:
a világ zeng, csillagai zenélnek.«[69]

Ezt csak azért idéztem, mert bizonyítja, hogy ez végleges és megmásíthatatlan, visszavonhatatlan feloldódás a mûben, ami maga a világ, a valóságos és az imaginárius világ és a világmindenség, a kozmosz, az ûr, az asszociációk átláthatatlan mezõi és a képzelgések végtelen tere!… Rilke szemléletétõl különben sem volt soha idegen ez a feloldódni vágyás a mûvében, ami maga a világ… "

„Még aznap délelõtt, összecsomagolva egy hajóládába néhány öltönyt, fehérnemût, ingeket és néhány könyvet, konflist hívattam, kimentem a kikötõbe, s az elsõ hajóval, amely, minõ szerencse, épp Lisszabonba indult, már délben megkezdettem utazásomat. Portugál teherszállító hajó volt, hamar megegyeztem az öreg kapitánnyal, aki felajánlott egy fülkét is, bár megjegyezte, utazhatnék kényelmesebben is, három nap múlva indul egy óceánjáró is Európa felé, de nekem nem volt idõm várni. Táviratoztam Pessoának – akit, mint kiderült, nem lepte meg táviratom, hiszen május 3-án õ is velem álmodott, de errõl a különös álomról késõbb.

Álltam a hajó fedélzetén, fehér öltönyömben, és néztem, amint távolodik városom, aztán bementem a kajütbe, kitettem magam elé Beatríz Viterbo képét, fehér ruhában állott a mólón, háttal a tengernek és a távolban elúszó fehér vitorláknak, s félrehajtott fejjel, mélabúsan nézett rám, aki a fényképet készítettem. Nem akartam eltévedni kínzó emlékeimben, s elhatároztam, megírom azt az elbeszélést, amelyet már régen terveztem, akkoriban az idõ kérdése foglalkoztatott, filozófiai értekezéseken dolgoztam, de közben meg akartam írni *az aljasság világtörténetét* is, néhány olyan alakot ragadva ki a história forgatagából, amelyek elsõsorban mérhetetlen aljasságukkal írták bele magukat ebbe a vérrel és könnyel írott történelembe. Lazarus Morellel, a szörnyûséges megváltóval kezdettem el a sort. Emlékszem az örömre, amely eltöltött az elsõ hosszú, elágazásokkal és kitérõkkel teli mondat leírása után. Ezt fel kell olvasnom, a teljesebb megértés kedvéért: *»1517-ben Bartolomé de las Casas atya szíve megesett az indiánokon, akiket felõrölt az Antillák aranybányáinak munkapokla, s azt javasolta V. Károly császárnak, hozzanak négereket, hogy azokat is õrölje fel az Antillák aranybányáinak munkapokla. Az emberbarát e különös változatának végtelenül sokat köszönhetünk: Handy bluesait, az uruguayi ügyvéd festõ, Don Pedro Figari párizsi sikerét, az ugyancsak uruguayi Don Vicente Rossi fanyar prózáját, Abraham Lincoln mitológiai nagyságát, a függetlenségi háború ötszázezer halottját, a katonai nyugdíjakra költött háromezer-háromszázmilliót, a képzeletbeli Falucho szobrát, a* lincselés *szó felvételét az Akadémiai Szótár tizenharmadik kötetébe, az* Alleluja *címû lehengerlõ filmet, a heves szuronyrohamot, amelyet Soler intézett a* Mulattok és négerek *élén a Cerrítón, Izé kisasszony báját, a négert, akit Martin Fierro gyilkolt meg, az* El Manisero *címû siralmas rumbát, Toussaint, Louverture vakmerõ és bebörtönzött napóleonságát, a keresztet és kígyót Haitiban, a* papaloi *késének áldozatul esett kecskék vérét, a habanerát, a tangó szülõanyját s a kandomblét. Ezenkívül Lazarus Morellnek, a szörnyûséges megváltónak bûnös és káprázatos életét.«*[70] Nevetnek, de akkoriban így írtam, egyetlen mondatban, látomásban, metaforában próbáltam megjeleníteni Amerikát, a hazámat. Meglehetõsen belebonyolódtam ezekbe a problémákba, *akárcsak a Beatríz iránt érzett szerelmembe*, s ezért Lazarus története elég lassan íródott, sokat dohányoztam, ittam is, indulás elõtt, elõrelátóan felcsomagoltam néhány üveg whiskyt, aztán elolvastam, amit addig írtam, s könyörtelenül kihúztam a felét, olyan erõvel, hogy a ceruza átszakította a papírt, s kitört a hegye, vagy eldobtam az egészet, és önmagam nem kímélve kezdettem elölrõl. Amikor végképp reménytelennek láttam törekvéseimet, olybá tûnt, képtelen vagyok úgy papírra vetni a történetet, ahogyan bennem él, áttetszõen és racionálisan jelenítve meg az eszelõs megváltó misztikus részletekben tobzódó valóságos történetét, felbattyogtam a hídra, megálltam kissé távolabb a parancsnoktól és néztem a hullámok között kerengõzõ delfineket, a fölöttünk repülõ albatroszokat, aztán anélkül, hogy beszélgetést kezdeményeztem volna az öreg kapitánnyal, aki kíváncsian, kissé csodálkozva bámult rám, s elfogadtam volna az öreg, kövér hajóorvos egy parti sakkra történõ, többször is megismételt kihívását, visszamenekültem a kabinba, írni. Mindig is egy labirintusként képzeltem magam elé Amerikát, s ennek az útvesztõnek a meg-megvilágosodó szögleteiben, átjáróiban, zugaiban, sikátoraiban, terein, palotáiban, haciendáin és viskóiban, széljárta mezõin és feltáratlan õserdõiben pergett a jól ismert, véres történet: Kolumbusz partra szállott, megjelentek Cortes hódítói lándzsáikat rázva, miközben Vespucci nevet adott földrészünknek, uralgott a kereszt, Bolivár jóval késõbb, felfedezve s kárhoztatva az Erasmus és követõi által kiagyalt, hazug *új világ*-mítoszt, meg akarja változtatni a dolgok megszokott rendjét, egy ideig sikere van, de eltéved saját labirintusában, ami az enyém egy változata, miközben mindkettõnk rögeszméiben jelen lévõ Tupak Amarura gondol, elõdjére a lázadásban, s ugyanakkor, másik idõben, de ugyanennek az útvesztõnek egyik terén, megkövezik Noktezumát, miközben õtõle távoli cellájában, elõdöm az írás szenvedélyében, sor Juana fáradhatatlanul ír, kóromkodó gaucsók lovagolnak egy puszta mezõn, ostoraikat suhogtatva hajtják a rabolt csordát, egy homokórában egykedvûen pörögnek lefele a megfejthetetlen homokszemcsék, egy kardot kivonnak a hüvelyébõl, és meztelen pengéjén könyörtelenül csillannak meg a felkelõ nap tébolyító sugarai, megjelennek az elsõ lapátkerekû gõzösök is a történetemben központi helyet elfoglaló Mississippin, Aleijadinho szobrokat képzel maga köré, Las Casas fáradhatatlan leleplez, gyûlnek a bûnösök, végtelen körmeneteik ott kanyarognak az útvesztõ áttekinthetetlen, homályos járataiban, a fényre kiérni nem fognak soha, nincs kegyelem, a hódítók gyilkolnak, de gyilkolnak a bennszülöttek is, nem tehetnek mást, egyáltalán túl sok a vér, Atahualpa meghal,[71] miközben a dzsungel fölött tombol a szél, s törpe erdõlakók dühösen, de döbbenetüket egymás elõtt is leplezve rázzák fúvócsöveiket a fölöttük ellebegõ léghajó felé, hiszen elképzelni sem tudják, hogy mi az, és azt sem, hogy hogyan maradhat fenn a levegõben, versenyre kelve a madarakkal, a semmibõl jelennek meg az elsõ nagyvárosok, Rio de Janeiro, São Paolo, Lima, Montevideo, Buenos Aires, Bogota, jönnek-mennek a kivándorlóhajók, a tülekvésnek kiépülõ nagyvárosok nyomornegyedeiben megjelennek az elsõ agitátorok, bérharcok kezdõdnek és kábítószer-csempészet, s egyébként is a csempészés virágkorát éli, váltják egymást a köztársasági elnökök és a diktátorok, elkezdõdik a dollár világuralma, látom a megalázottak és megszomorítottak, a megbecstelenítettek és legyilkoltak, az állandóan, kínos egyhangúsággal becsapott holtak végtelen menetét, és üvölteni szeretnék a tehetetlenségtõl. Fogalmam sincs, mi lehet Beatrízzel, leveleket írok neki, s elégetem a gyertya lángjánál, elrontott sorsomra Amerika elrontott története vetül, de sehogyan sem lehet következtetni egyiket a másikból. Lehetnék boldogabb is, de ez semmilyen összefüggésbe nem hozható a chilei bányákban lázongó szerencsétlenek halálával, akik puszta kézzel támadnak a kivezényelt katonákra, elvérezve a sortüzekben… Aztán egyszerre, mélakórom mélypontján hirtelen, megmagyarázhatatlanul beindul a Lazarus története, a kedvem is felderül, beszélgetek a kapitánnyal a lisszaboni bordélyokról, miközben rummal kínál, és kíváncsiságát már nem is leplezve kérdezi meg, mit írok? Ügyvéd vagyok? Valami perirato dolgozom?! Kedvem lenne rábólintani, nem is rossz, igen, egy végtelen per iratain dolgozom, hát nem? De aztán beismerem, hogy nem vagyok ügyvéd, író vagyok. Aki történeteket talál ki? – kérdezi –, mint Mark Twain vagy Jules Verne? Igen, bólintok, s iszunk tovább, felhívja a figyelmem a kreol nõk hihetetlen ügyességére és kimeríthetetlen ötletességére a szerelemben. Már csak ezért is figyelmembe ajánlja a fehér város bordélyait. Okvetlenül szobára megyek majd egy kreol nõvel, ígérem meg, és elfogadom a hajóorvos kihívását is, ha lúd, legyen kövér, és két, egymást követõ partiban is gyorsan mattot adok neki, de aztán megdöbbentve a visszavágóra készülõ, dühös kövér embert, idegesen söpröm le a figurákat a tábláról, majd holnap, nyugtatom meg, holnapra készülhet, de most dolgom van, írnom kell, megszállott az ihlet. Vigyorog, s én, besurranva a kabinomba, folytatom Lazarus elképesztõ történetét, igazságot szolgáltatva mindazoknak, akiket becsapott, hosszú, rögeszmékkel és váratlan fordulatokkal teli élete során, amely a sors fintoraként nem az akasztófán ért véget, sõt még nem is a történetében centrális szerepet betöltõ Mississippi hullámsírjában, hanem a natchezi kórházban, ahová álnéven fekszik be, és ama halálnemekhez képest, melyeket az általa megtévesztettek hada kíván neki, egy meglehetõsen banális betegségben, tüdõgyulladásban halálozik el…

A hajóút alatt Beatrízzel álmodom, újra meg újra ugyanaz a helyszín elevenedik meg, más és más napszakban, sõt évszakban. Egy teraszon állunk, valahol egy magas torony tetején, délen tenger örvénylik, északon és nyugaton magas hegyek látszanak, sûrû, smaragdzöld erdõk, keleten egy beláthatatlan mezõ, amelyen, ha épp õsszel történünk, ördögszekereket sodor a szél, elviselhetetlen zörgésük már-már megõrjít, nyáron viszont a hatalmas fûrengeteg zizegése idegesít, tavasszal, mielõtt sarjadni kezd a fû, látszanak a föld öreg, ráncos arcra emlékeztetõ repedései is, ilyenkor még fehéren derengenek a távoli hegycsúcsok, télen viszont hatalmas hó borítja a mezõt, amely fölött fekete madarak köröznek, árnyékuk ide-oda cikázik a hó tükrén.

Ebben a visszatérõ álomban a torony foglyai vagyunk. Nem tudunk elmozdulni a nyitott tetõteraszról, ezért általában didergünk, vacogunk, fázunk – ha nem épp nyáron történünk, amikor fullasztó hõség van, s a háborgó tengeren távoli hajók sziluettjei sejlenek fel. Ilyenkor azonnal lefekszünk a földre, szorosan egymáshoz tapadva, nehogy észrevegyenek az éber hajósok, akik távcsövekkel figyelik a tornyot, és sejtjük, elõbb-utóbb mindenképpen felfedeznek, de mi tõlük, nem tudom miért, még jobban rettegünk, mint kényszerû egymásrautaltságunktól… Mintha nem is akarnánk elmenekülni a torony tetejérõl?… Beszélni nem sokat beszélünk, Beatríz általában az erdõket figyeli, én a mezõt. A tenger felé, balsejtelmekkel eltelten csak olyankor fordulunk, amikor feltûnnek a titokzatos hajók. Néha a mezõ irányából fuvolaszó hallatszik, ami annál is furcsább és rémisztõbb, mert nem látjuk a fuvolást. Nem látunk senkit, mintha valahonnan egy számunkra érzékelhetetlen dimenzióból hallatszana a mélabús fuvolaszó, ami szomorúsággal tölt el bennünket, szorongással és valami megmagyarázhatatlan félelemmel… Ilyenkor általában egymás karjaiba menekülünk, szorosan összeölelkezve fekszünk a földön, hallgatom Beatríz szívének egyenletes dobbanásait, és közvetlen közelrõl meredhetek zöldes szemébe, melynek mélyén vöröses körök örvénylenek, elnyeléssel fenyegetve.

Gondolatok Dávidról – részlet

Amikor befejezem a rabszolgákat ámító és becsapó Lazarus morbid történetét, a sakkozás egyik szünetében (néha engedem nyerni is az öreg orvost, s ez felvillanyozza, már-már jóindulattal bámul ilyenkor rám) elmesélem furcsa álmom. Megrökönyödve bámul, elõszed szekrényébõl egy öreg álmos-könyvet, és hangosan olvassa fel, hogy ha asszonnyal együtt látnád, a torony csalatkozást jelent. Nevetek kínomban, még ez is, csalatkozás, mintha nem csalatkoztam volna már eleget eszmékben, nõkben, sõt magában Beatríz Viterbóban is, ennek ellenére várom az éjszakát, hogy álmomban megint együtt lehessek vele a titokzatos torony tetején. Mielõtt teljesen becsavarodnék és eltévednék álmom egyenes labirintusában, a körkörös torony tetején, a távolban derengõ hegycsúcsokat figyelve, a hullámzó tengert vagy a mezõt, ahol a rejtelmes fuvolás bujkál és a semmi õrjítõ kérdõjelei örvénylenek, Beatríz azt súgja fojtott hangon, mintha attól félne, meghallja valaki, akit mi nem látunk ugyan, de itt van velünk, itt strázsál mellettünk, egészen közel, hogy ugorjunk le a magas torony tetejérõl, a tengerbe. Tavasz van, sarjad a fû is már a mezõn, eltakarva a föld sebeit, és a smaragdzöld rengeteg felõl vad, kábító illatokat hoz a szél, mely illatok a torony körül kerengõ és a tengerbe le-lecsapó fehér albatroszokat is megzavarják. Elõször igyekszem lebeszélni errõl az õrült tervrõl, de Beatríz – mint kapcsolatunk során megszokhattam (álmom még ebben is hû a valósághoz!) – nem hallgat rám, nem is foglalkozik érveimmel, legyintve utasítja el õket, hiába magyarázom, hogy túlságosan magasan vagyunk, megsérülhetünk, ha mégis ugrunk, nem tudjuk, vannak-e cápák a tengerben, s azt sem, hogy valamerre elérhetjük-e a partot, annyit látunk csupán, hogy a mezõ például sokkal magasabban van, mint a tenger, s a szélén tarajos sziklákat fedezünk fel. Egyáltalán nem bizonyos, hogy képesek leszünk felmászni a meredek sziklafalon, magyarázom kétségbeesetten, hogy elérjük a mezõt, ahonnan ismét hallatszik a bennünket mérhetetlen szorongással eltöltõ, mélabús fuvolaszó, noha a rejtélyes fuvolás továbbra sem fedi fel magát. Sietõsen kapkodva vetkõzünk, remegõ testünk már-már ellenségesen feszül egymásnak, hogy az ölelésben kényszerûen összeforrva nyugodhassunk meg valamelyest, de ahogy elhallgat a fuvolaszó, azonnal szétválunk, sötét tekintettel meredünk magunk elé, és Beatríz ismét arra biztat, hogy higgyem el, százszor elgondolta, de se jobb, se más megoldás nincsen, ha a torony tetejérõl tényleg szabadulni akarunk, úrrá kell lennünk félelmünkön, és a következményekkel nem számolva, haladéktalanul a tengerbe kell ugornunk. Újra hozzám tapad, még nem is öltöztünk fel, érzem, hogy mellbimbói megmerevednek, combját összekulcsolja a derekamon, miközben ágyékunk ismét követelõzõen feszül egymásnak, megint felhangzik a melankolikus fuvolaszó, mint titokzatos jeladás, s Beatríz fülcimpámat harapdálva, lihegve, nyögve suttogja, hogy most, most ugorjunk, a szerelemben eggyé forrva, nem is válva szét többé soha!… Valami végtelen, kétségbeesett kiáltás hagyja el a szám, de aztán szája követelõzõen az enyémre tapad, s kezemmel imádott fenekét markolva emelkedek fel, imbolyogva indulok el a torony széle felé, még látom, amint a láthatáron feltûnik egy hajó, hallom, amint a fuvolaszó erõsödik, Beatríz sírva kérlel, most, most, most, megtántorodunk és elválunk a toronytól, egymást átölelve zuhanunk, de hogy mi történik, nem tudom meg soha, dobogó szívvel, verítékben úszva riadok fel, se az éhgyomorra lenyelt whisky, se a cigaretta nem nyugtat meg. Felöltözöm és kitámolygok a fedélzetre, ahol az öreg kapitány vigyorogva közli velem, hogy hamarosan megérkezünk Lisszabonba, ahol két meglepetés is vár, maga Fernando Pessoa, aki elõzékenyen jön ki elém a kikötõbe, és a postahivatalban Beatríz távirata, amelyben közli, hogy Genfben találkozunk július tizenharmadikán, s Kavafisz hosszú, többoldalas, kézzel írott levele, amelyben meghív Alexandriába, s egyetért ötletemmel is. Okvetlenül hozzam Pessoát is, írja, már régóta meg szeretné ismerni, de tudnom kell, hogy õ igen súlyos beteg, az ideje fogy, ha találkozni akarunk vele, siessünk, azonnal üljünk hajóra… Elbúcsúzom a kapitánytól, aki súgva fi gyelmeztet, ki ne hagyjam a csodálatos kreol nõket, s az orvostól, aki egyre nagyobb aggodalommal figyel, szerinte ez a visszatérõ álom nem jó jel, idegfáradtságra utal, el kellene mennem egy idegorvoshoz, kivizsgáltatni magam, vagy – mert ez is megoldás lehetne! – el kellene döntenem végre, mit akarok, és sürgõsen feleségül kellene vennem az álmaimban kísértõ, leírásaim szerint gyönyörû hölgyet…

Fernandóval egy kocsmába ülünk be, sört iszunk, s megmutatom neki Beatríz táviratát. Hát városnézésre nem marad idõnk, ha nem akarja elveszíteni a hölgyet – magyarázza kényszeredetten, s közli, ha tényleg el akarunk utazni Alexandriába, akár holnap indulhatunk, Kavafiszt értesítette, vár bennünket, és az ötletem, a költõi verseny is megnyerte finnyás tetszését. Tudnom kell, hogy már öreg, beteg is, visszahúzódottan, magányosan él, szinte alig érintkezik emberekkel, saját költészete örvényei ragadták el imaginárius álomvilágába, távol mindentõl és mindenkitõl, verseit nem adja ki, papírlapokra nyomtatja õket, és kizárólag legjobb barátainak osztogatja, tulajdonképpen megtiszteltetésnek tarthatom, nevet Fernando, hogy nekem is küldött néhány ilyen lapot, ha akarja, majd megmutatom. Kortyoljuk a sört, és hirtelen felém fordulva, bizalmasan kérdezi meg, no és a hajó, hogyan utazott, és én hirtelen, felkészületlenül máris választás elé kerülök, visszatérõ álmom meséljem-e el, nem veszi-e vajon tolakodásnak, ha magánéletem ilyen intim részleteibe avatom be, vagy a szerencsétlen néger rabszolgákkal kereskedõ Lazarus történetét adjam oda neki, haladéktalanul olvassa el?! Végül, hõsiesen kortyolva a lassan megmelegedõ sörbõl, és egy következõ korsót rendelve, röviden, korunk távirati-skizofrén stílusában foglalom össze visszatérõ rémálmom, közben eléje csúsztatva novellám kéziratát is, megjegyezve, hogy ez egy sorozat, *Az aljasság világtörténete* címû készülõ könyv elsõ, nyitó darabja. S terveim szerint még számtalan más, Lazarus Morellhez hasonló gazember történetét szeretném megírni…

Ritka, higgye el, nagyon ritka, hogy ilyen makacs egyhangúsággal ismétlõdik meg, ráadásul különbözõ évszakokban egy álom, és az az együttes zuhanás is különös, fölöttébb különös. Nem magyarázza meg szavait, izgatottan húzza maga elé kéziratom, és rám pillantva megjegyzi, én azt hittem, kedves Luis, hogy maga költõ, nem is tudtam, hogy prózát is ír, és belemélyed az utolsó napokban gondosan letisztázott kéziratomba. Kortyolok a megérkezõ második korsó sörömbõl, és a szomszéd asztalnál észreveszek egy felkecskélt lábbal ülõ, üres kávéscsészéjét félrehajtott fejjel, elmerülten nézegetõ kreol lányt, aki egy idõ után visszanéz rám, és kihívóan, félreérthetetlenül mosolyog. Szoknyája felcsúszik és megfeszül gyönyörû combján. Úgy látom, nem fog unatkozni ma éjszaka, vigyorog kamaszosan Pessoa. Elmondom, miket hablatyolt össze a kapitány a hajón a kreol nõk bájairól és a szerelemben való jártasságukról és ötletességükrõl, s lám, máris kifogtam egy kreol lányt. Maga a szerencse fia, Luis, a visszatérõ álmáról viszont el kell mondanom, nagy-nagy bizonytalanságról árulkodik, nem szerelmes maga véletlenül abba az álombeli lányba? Tehetetlenül pillantok rá, s magam sem tudom miért, a kreol lányról megfeledkezve, elkezdek mesélni Fernandónak Beatrízrõl. Ez a szerelem? Vagy elrejtõzöm elõle, vagy elszököm, sóhajtok. Akár egy lázálomban, nõnek körülöttem a börtön falai, õ hol ott van velem, hol az utcán sétál, miközben a rácsok mögül figyelem, tehetetlenül csikorgatva a fogam. Gyönyörû álarca megváltozott, veszem észre egy napon, viszonylagos nyugalmunk délutánján, de mint mindig, most is õ az egyetlen, más nõre nem is bírok figyelni, a bordélybeli lányok arca helyett is örökké az õ arca libeg elõttem. Mit érek talizmánjaimmal? A rímes gyakorlattal? A hevenyészett mûveltséggel? Inaskodásommal a nyelvben? Beszélyeimmel, amelyekben a zordon Észak énekli meg tengereit és kardjait? Mit érek a barátság derûjével, hallom, amint értem aggódó barátaim összesúgnak a hátam mögött. Aggódnak értem. Mit érek a könyvtár folyosóinak labirintusával? Az egyszerû dolgokkal A rossz szokásaimmal, állandóan mások szavába vágok, örökké idézetekkel akarom elkápráztatni hallgatóságomat, mindég én akarok lenni a társaság központja – melyek miatt annyiszor kigúnyolt. Mi érek anyám ma is élõ szeretetével? Halott õseim katonás árnyaival. Borges ezredes idõn túli nevetésével? Halála elõtt, a síkon, rohamot vezényelve, szembelovagolva a túlerõben lévõ ellenséggel, bátorságáról, vakmerõségérõl hírhedett õsöm rekedten felnevet, és kivont kardján megcsillan a napsugár… Mit érek az idõtlen éjszakával.[72] Vagy egyedül állok az ablak elõtt s nézem a számomra kedves Déli negyed házait és kertjeit a szúró holdsütésben, vagy ha épp nálam marad éjszakára – s ez, ha nem is túlságosan gyakran, de elõfordul –, Beatríz álomban elúszó s borzongatóan idegennek tûnõ arcát, és úgy érzem, ha ez így folytatódik, menthetetlenül megõrülök. Az álom ízeivel sem érek túl sokat? Idõm mértéke – nézek a sápadt Pessoára – már csak õ. Vele vagy nélküle? Mintha választhatnék, de jól tudom, a korsó is eltörik a kúton, s hiába riadok még hajnalban fel a madarak énekére, már a felkelõ nap sugarai, a tébolyító verõfény káprázatai sem hozhatnak enyhülést. Beteg vagyok, egy nõ betege, bármennyire is patetikusan hangzik. Egyáltalán nem hangzik patetikusan – nyugtat meg Pessoa. A kreol lány lemondóan bámul rám, aztán elmegy két angol tengerésszel. Az ajtóból még szomorúan, kissé szemrehányóan néz vissza rám, mintha mondani is akarna valamit, fekete szeme megvillan, mint egy hajnali számonkérés, aztán eltûnik. Nem õ az egyetlen, vigasztal Pessoa és rendel egy-egy whiskyt. – Vannak még kreol lányok Lisszabonban, és attól még szeretheti a maga Beatrízét, hogy felvisz egyet a szállodai szobájába, hátha bebizonyosodik, hogy a tapasztalt, világot járt, öreg tengeri medvének igaza van. Amit viszont még el szeretnék mondani, mert fogy az idõ, mindjárt mennem kell, vannak elintéznivalóim, s össze is kell csomagolnom, reggel nyolckor találkozunk a kikötõben, ne feledje kedves Luis, fél kilenckor kifut a hajónk… – Nem felejtem el, suttogom, és belekortyolok a whiskymbe.

Az álmomat még el kell mesélnem, néz rám bocsánatkérõen Pessoa. Azelõtt álmodtam magával, mielõtt megérkezett volna a levele. Hát nem furcsa? Mint mindent, természetesen ezt is meg lehet magyarázni, lefekvés elõtt verseskönyvét olvasgattam, s elképzeltem, hogy milyen is lehet holdsütésben Buenos Aires, de álmomban mégis egy hatalmas mezõn állottunk ketten, s körös-körül ideges és hetyke gaucsók pattogtatták ostoraikat, hajtották a, mint maga is mondotta, rablott marháikat, mi pedig, ismétlem, elárvultan állottunk egymással szemben és vártunk, de hogy mire, nem tudtam meg, s hiába kérdeztem magától, nem válaszolt, hunyorogva nézte a szúró napsütésben a kiszáradt föld repedéseit, egymás mellé fektetett ráncos emberi arcok meredtek ránk a repedésekbõl, mindez semmire sem emlékeztetett, mégis viszolygó érzéssel töltött el, kezdtem rosszul érezni magam, szívesen elmentem volna, de nem volt hova és akkor váratlanul egy pódium jelent meg elõttünk, a puszta mezõn, rajta egy szalonzenekar. Tangó, suttogta maga átszellemülten, argentin tangó… A gaucsók és marhacsordáik eltûntek, hosszú, fehér ruhás hölgyek és frakkos férfiak jelentek meg, és egymáshoz simulva rángatóztak a tangó ragályos õrületében… Még akkor is ezt az elandalító, de ugyanakkor vérpezsdítõ zenét hallottam, amikor maga beinvitált abba a kocsmába, ami eddig – errõl meg voltam gyõzõdve – nem volt ott, de most nyitott ajtaja direkt hívogatott. Bementünk, whiskyt rendeltünk, de akkor asztalunknál megjelent, imbolyogva, egy részeg alak, s a maga arcába loccsantva italát, késpárbajra hívta ki magát. De hiszen kése sincsen, suttogtam, mit akar Luis, az istenért, megõrült?! De hát ez az ember részeg, azonnal hívja a seriffet, suttogtam kétségbeesetten, mit akar Luis, tényleg megbolondult?! De maga felemelkedett, kért a szomszéd asztalnál üldögélõ, öreg, sebhelyes arcú gaucsótól egy kést, és kilépett a síkra, vállalva a bizonyára kilátástalan küzdelmet. Iszonyodva bámultam maga után, de hogy mi történt, nem tudom, mert verítékben úszva, dobogó szívvel riadtam fel, közben megjött bejárónõm is, a reggeli újságokkal és a maga hosszú levelével. Vigyázzon magára kedves barátom, ez az álom is azt jelzi, hogy veszélyek leselkednek magára. Bár okom nem nagyon volt rá, elmosolyodva nyugtattam meg Pessoát, aggodalomra semmi ok. Hamarosan elváltunk, s szállodámba menet máris elterveztem, hogy novellát írok Pessoa álmának késpárbajra vonatkozó részletébõl,[73] amikor váratlanul szinte összeütköztem a kis kreol lánnyal, aki láthatólag mégsem mondott le rólam, rám várt, boldogan újságolva, hogy sikerült leráznia a részeg tengerészeket. Ott jött mellettem a járdán, félrefordított fejjel idõnként megcsodálhattam éneklõ lépteit, mintha pár centivel a föld felett lebegett volna, igen, mint egy angyal. És mosolygott. Soha, gondoltam elkeseredetten, soha nem tudom meg, hogy mit gondol és mit érez ez a karomba csimpaszkodó kis kreol lány. Valami ilyesmit írsz te is, Ricardo – fordult érdeklõdve felém –, egyik Tahitin születõ, megrendítõ versedben… Nem?… *Kismadár,* suttogtam, mert egy gyermekkoromban megismert lányra emlékeztetett, aki váratlanul jelent meg az életemben, és déli szélként perzselte fel és változtatta meg kamaszkorom, megismertetve a szerelemmel és önmagammal.

---

68. Rilke: *Sírfelirat* „Rózsa, te tiszta ellentmondás, gyönyörûség, / annyi temérdek pilla alatt / senki se alszik.” (Fordította Nemes Nagy Ágnes).
69. Rilke: *Mindent mi messze rejt* (Fordította Tandori Dezsõ).
70. Jorge Luis Borges: *Lazarus Morell, a szörnyûséges megváltó* (Fordította Jánosházy György).
71. Carlos Fuentes: *Borges akcióban* címû elbeszélése egy részletének átirata.
72. Jorge Luis Borges *Fenyegetõ veszély* címû versének átirata.
73. Ez a terve késõbb megvalósult. Lásd a *Dél* címû novelláját. (Magyarul is olvasható Benyhe János fordításában.)

PAPP KINCSES EMESE

Alexandra nővér

Alexandra nõvér kemény húsú, hatalmas testén ropogósra feszült a bõr, kerek volt a szeme, a szája, nagy tompora, mint egy érett görögdinnye ringott a frissen vasalt fehér köpenyben, könnyedén lépkedett a kórteremben az ágyak között, mint a parasztasszonyok, amikor táncot járnak a lakodalomban.

– Guten Morgen, meine Lieber! Kedveseim! Horst, Georg, Alois, Boguslaw, ébresztõ, kiáltotta reggelenként vidáman, és ránevetett a szélütött, félig béna férfiakra. Szarszag van, megint betrottyantottatok az éjjel, hányszor mondtam már nektek, hogy halasszátok reggelre a kakálást, de nem fogadtok szót, az a kis lusta kínai lány meg nem üríti ki idejében a zacskótokat, és nem cseréli ki a Pampers pelenkátokat, csak hogy bosszantson engem.

– Csu Csin Ju, gyere ide azonnal, és tedd tisztába a fiúkat, bánom is én, hogy még mindig nem tudsz németül, de az órát megtanítottam neked már egy fél éve, kis hülye, mégis mindig elkésel, tízkor kezdõdik a reggeli torna.

– Kedveskéim, most betakarlak titeket és kinyitom az ablakot, szép idõ van, friss levegõ, jó napunk lesz. Készülj Horst, ma járni fogsz megint!

– Dehogy fog járni, a tegnap is mondtam neki, hogy Horst, meg kell tanulnod újra járni, mondta egy mérges, kalapos nõ, és becsukta az ablakot.

Ha szólok hozzá, rögtön lehunyja a szemét, és ki sem nyitja, amíg én itt vagyok. Nem is tudom, minek jövök ide, negyven kilométert vezetek minden nap, csak hogy láthassam, aztán csak ül mereven a tolószékben, összeszorított szemhéjjal, úgy csinál, mintha aludna, és még hangosan horkol is nekem, pedig ébren van. Maga hiába mondja Alexandra nõvér, hogy Horst tud beszélni, mert meg sem mukkan soha.

Én nem hiszek magának, és azt sem hiszem, hogy õ jár, de csak akkor, ha én nem vagyok itt. Maga hazudik nekem, én vagyok a felesége harmincöt éve, én vagyok Lorenzné, nem maga, ha járni tudna, nekem mutatná meg elõször, és az én kedvemért biztosan megtenné, hogy megszólal.

– Kinyithatod már a szemed, Horst, ne huncutkodj tovább, hazaküldtem a feleséged, mondta Alexandra nõvér.

A tegnap hármat léptél, ma kettõvel többet fogsz. Amikor megkérdeztem tõled, hogy mikor jöhetek megint, olyan gyönyörû szót mondtál nekem, mint az elsõ szerelmem, amikor faggattam, hogy meddig fog szeretni, immer, immer, örökké, örökké. Persze, hogy hazudott, és egy év múlva elhagyott, csak ez az egy szó maradt utána, de te a barátom vagy, és én itt vagyok, immer. Állj fel szépen a tolószékbõl, kapaszkodj a rúdba az ép kezeddel, mi vagyunk Alexandra és Horst, a két jó barát, és sétálunk egymást átölelve.

– Sing… sing… ich… Freund, nyögte a férfi.

– Persze hogy elénekelem neked a kettõnk dalát az igaz barátságról, ami sohasem hal meg, mondta Alexandra nõvér, de minden sor után lépned kell, egyet magadért, egyet értem.

Wahre Freundschaft kann nicht wan-ken,
Wenn sie gleich ent-fer-net ist
Lebet fort noch in Ge-dan-ken
Und die Treu-e nicht ver-gisst…

– Most lépj a jobb lábaddal, wan-ken, az erõsebb, ne csalj Horst, most a bal lábad jön, így kell lépkedni, bal-jobb, bal-jobb, de hát Te ezt tudod, három évig voltál katona, in-bal, Ge-jobb, dan-bal, ken-jobb, gon-do-lat-ban. Most jön a hûség, erre muszáj még lépned kettõt, hûség nélkül mit sem ér a barátság, Treu-e, Treu-e, hû-ség, hû-ség, látod, hogy itt vagyok, nem csak a gondolataidban, nem emlék vagyok, hanem valóság, és most nagyon boldog vagyok, mert ötöt léptél a mi barátságunkért, ennyit még soha senki nem tett meg értem egész életemben, ne sírj, jaj, ne sírj, férfi vagy, az én Horstom, állj egyenesen, amíg letörlöm a bal arcodról a könnyeket.

– Boguslaw, Boguslaw, mit csináltál már megint, miért vágtad pofon Gerda nõvért, nem bántott semmivel, ki kell cserélnie a perfúziódat, ezt te is tudod, te vagy itt az egyetlen, aki tudja mozgatni a kezét, és erre pofozod a nõvéreket – kiáltotta Alexandra nõvér a jobb ágyon fekvõ férfinak, és könnyedén meglegyintette merev arcát.

– Pofon annak, aki túl közel jön, tagolta tisztán Podolski úr.

– Ha haragszol valakire, én majd megpofozom helyetted, mondta Alexandra nõvér. Nagy, csattanós pofonokat fognak tõlem kapni a hölgyek a nõvérszobában, jó?

– Nem. Nem te pofoz. Az én dolgom – mondta Podolski úr, és megsimogatta Alexandra kerek fenekét.

– Jaj, jöjjön Alexandra nõvér, segítsen, kiáltotta Gerda kétségbeesetten. Georg is megbolondult ma, megkeményítette a testét, nem is tudom, honnan van ennyi ereje egy Parkinson-kórosnak, nem engedi, hogy felöltöztessem, három napja próbálkozom, hogy kicseréljem a pizsamáját, de nem engedi. Hogy lehet, hogy magának szót fogadnak, mint a rossz kisfiúk az anyukájuknak, én megpróbáltam magát utánozni, erre egy nagy pofont kaptam Podolskitól, pedig õ úriember, gyártulajdonos.

– Georg, idehívom az összes volt szeretõdet, mind az ötszáz-hetvenkettõt, ennyi volt ugye, jól emlékszem, ezt a számot mondtad, és nagyon szomorú voltál, hogy nem érted el a hatszázat, megmutatom nekik, hogy te, akit úgy imádtak, piszkos pizsamában fekszel napok óta, és kérlek, meséld el nekem újra a kedvenc történetemet arról a kis nõrõl, aki felmászott a villanyoszlopon és beugrott a szobádba, hogy végre a tied lehessen, de szegénykének peche volt, mert már ott feküdt alattad egy másik nõ, mondta Alexandra nõvér, és ránevetett a koponyafejû férfire. A világoszöld pizsamádat adom fel rád, mert azt is mesélted nekem, hogy a zöldszemû nõkbõl volt a legkevesebb, pedig õk voltak a legtüzesebbek, csak túl sokáig kellették magukat, úgyhogy meguntad õket, és inkább boldoggá tettél ötven barna szemût, dugd ki szépen a másik karod is, aztán öleld át a pizsamát, flanelbõl van, olyan finom, és puha, mint egy érett asszony bõre.

– Tárd ki mind a két karodat Georg, olyan szélesre, mint amilyenek a te Boeing géped hatalmas szárnyai, nagyszerû pilóta vagy, ezerszer átrepülted az Atlanti-óceánt. Nagyon kérlek, taníts meg engem is repülni, itt minden perc egy óra, mint a mesében, átrepüljük az idõt, ma Frankfurtból szállunk fel, és Londonban bravúrosan földre teszed a gépet, és mi megtapsolunk, mint az utasaid huszonöt éven át, minden alkalommal, mert olyan simán szálltál le, hogy a gyomruk nem ugrott fel a torkukba, és nem azért, mert örültek, hogy ezúttal is megúszták a lezuhanást. Repülünk, repülünk, milyen csodálatos, alattunk a hófehéren csillogó felhõk, fölöttünk a szikrázó kék ég, csupa ragyogás, repülünk, három perc alatt ott is leszünk, körözz, körözz velem együtt, ez már a La Manche csatorna, megérkeztünk, tapsolj te is, Boguslaw.

– Elég, Georg, elég most már. Ne csápolj többet a karoddal, látom, persze hogy látom, milyen erõs vagy, és örülök neki, de most már hagyd abba, holnap majd New Yorkig repülünk, nekem is meg kell pihennem – mondta Alexandra nõvér, és szelíden leszorította a kétségbeesett erõfeszítéssel hadonászó férfi csontsovány karjait.

– Alois Pödeldörfer, te következel, ne fordítsd el a fejed, mi van, megharagudtál, mert ma te maradtál utolsónak, de hiszen mondtam nektek, hogy minden nap mással kezdem, így megyünk sorban, minden negyedik nap te vagy az elsõ, ez így igazságos, hozom a biciklit, biciklizel és énekelsz nekem. Georg jár, te énekelsz. Ez az én mindennapi ajándékom, és ezt csak tõletek kaphatom, senki mástól, fordulj felém, kérlelte Alexandra nõvér a tolókocsiban ülõ fehér hajú férfit.

Idõs nõ

Milyen jóképû így, hogy csak a fél arca látszik, aztán ha megfordul, olyan lesz, mint Janus isten, csak nem egyforma a két arca, az egyik él, a másik halott, gondolta Alexandra nõvér, és hirtelen mozdulattal maga felé pördítette Pödeldörfer urat.

– Igazi Oberfranker vagy, Alois, tudom, persze hogy tudom, megértettem már régen, hogy az Oberfrankerek nem németek, az Oberfrankerek egyszerûen Oberfrankerek, nem kell mindig újra elmagyaráznod, elég, hogy biciklizel és közben énekeled nekem a Heimatlandot, mind az öt szakaszt, a tegnap azt ígérted nekem, hogy mára eszedbe fog jutni az ötödik is. Mindent elfelejtettél, nem tudod, hogy hívnak, mi a foglalkozásod, nem ismered meg a feleséged, a három fiad, annyi baj legyen. Ezek lényegtelen dolgok.

Annyira büszke vagyok rád, hogy ezt az egyetlenegy dalt nem felejtetted el, semmi más nem maradt az agyadban, csak ez a dal, és ez nem lehet véletlen, mert a szülõföldrõl szól, a te drága Oberfrankenlandodról, és úgy szeretem a refrénjét, da ist meine Heimat, da bin ich zu Haus, itt van az én otthonom, itt vagyok én itthon.

A férfi fél arca mosolygott, lassan hajtotta a biciklit, és rekedt hangon énekelt, tausendjahrig alte Bamberg, ezeréves szülõföldem, bölcsõdalom, ifjúságom, utolsó kihunyó fényem.

– Fiúk, büszke Oberfrankerek!

A refrént együtt énekeljük, és én táncolok nektek, egyedül, mert most még nincsen párom, de jövõre majd mind együtt táncolunk – rikkantott Alexandra nõvér, és táncra perdült a kórterem közepén.

– Mik ezek a borzalmas, állati hangok, mit mûvel már megint Alexandra nõvér? – szörnyülködött Muckenhaupt, a fiatal doktor. És mit ugrándozik itt, a maga korában ez egyszerûen nevetséges.

– Gyönyörû dalt énekelünk kórusban a szülõföldrõl, az Oberfrankenliedet, és én népi táncot járok – mondta Alexandra nõvér. Legyen a párom, doktor úr!

Muckenhaupt doktor lemondóan legyintett, olyan gyorsan fordított hátat az üvöltözõ férfiaknak, hogy beleütközött az ajtóban álldogáló elegáns hölgybe.

– Grüss Gott, Frau Podolski, mondta a doktor, és hódolattal kezet csókolt a gyártulajdonos feleségének. Verzeihung, bocsánatot kérek a lármáért, de Alexandra nõvérrel nem lehet bírni.

– Boguslaw, Boguslaw, nézd csak milyen gyönyörû piros ruhát vettem magamnak, nagy fehér babokkal, a legdrágább üzletben vettem, a legdrágább ruhát, állt meg a nõ az ágyon fekvõ béna férfi elõtt. Most megpukkadhatsz mérgedben, mert minden pénzed el fogom költeni. Egy életen át dugdostad elõlem a pénzt, gyûjtötted a bankba, nem engedted, hogy szép ruhákban járjak. Mindig szerettem volna utazni, világot látni, te meg azt mondtad, hogy ilyen marhaságokra nincs pénzed. Vedd tudomásul, hogy befizettem egy világ körüli hajóútra, holnapután indulok, és te már semmit sem tehetsz, mert szélütött idióta vagy. Azt csinálok, amit akarok. Meresztgetheted a szemed, és höröghetsz, már nem érdekel. Fogok magamnak vásárolni egy fiatal szeretõt, egyet vagy többet, váltogatni fogom õket, életem végéig. Neked meg táncoljon Alexandra nõvér a nagy seggével.

– Hu-re. Hu-re. Kur-va. Kur-va – dadogta Podolski úr.

– Az bizony, az leszek, még mindig nem késõ – vihogott Podolskiné, és kisurrant az ajtón.

– Megsimogathatod a mellemet, Boguslaw, mondta Alexandra nõvér, és leült az eltorzult arcú, nyüszítõ férfi ágya szélére.

– Én egyáltalán nem értek egyet a maga módszereivel, Alexandra nõvér, de most mégis magához kell fordulnom, mert behoztak egy hatvanéves szélütött férfit, aki tudna beszélni, ha akarna. A röntgenfelvételeken látszik, hogy a beszédközpontja nem bénult meg teljesen, de hiába szólunk hozzá, nem válaszol, mintha süket volna, vagy nem értené, amit hall, mondta Muckenhaupt doktor az orvosi szobában. Magyar az illetõ, negyven éve itt él Németországban, egyetemi tanár volt, most meg csak néz rám és hallgat. Maga ugye Bukarestbõl, Magyarország fõvárosából jött ide, biztosan nem felejtett még el magyarul?

– Magyarország fõvárosa Budapest, mondta Alexandra nõvér. Bukarest Romániában van. Anyám kún volt, apám félig székely, félig román, vagy tán egészen az, ezt egy világhírû magyar költõ írta, József Attila, de rám is érvényes, és az is, amit a maguk Thomas Mannjáról írt, én fehérek közt is európai vagyok, hat nyelven beszélek.

– Miket hord itt nekem össze-vissza, ilyen népek nincsenek is, és teljesen mindegy nekem, hogy Bukarest vagy Budapest, azt mondja meg, hajlandó-e segíteni, mondta idegesen Muckenhaupt doktor.

– Segítek, doktor úr, ha megígéri, hogy legközelebb táncol velem. Én szabad nõ vagyok, a férjem negyedszerre is megnõsült, ahogy vénül, úgy fiatalodnak a feleségei, a gyermekeim elköltöztek más városba, és a tegnap a kutyám is megdöglött – kuncogott Alexandra nõvér.

Maga még kezdõ, doktor úr, és nem tudja, hogy ezeknek az embereknek az agyában csak a legfontosabb dolgok maradnak meg. Ezért nem öntöm le a hímvesszõjüket hideg vízzel, mint a többi nõvér, amikor ágaskodik masszírozás közben. Bénán is férfiak szeretnének maradni, és ez megrendítõ. A szélütöttek minden nyelvet elfelejtenek, csak egyet nem, az édesanyjuk nyelvét. Muttersprache. Mutter és Sprache. Anya és nyelv. Ezt magyarul is így mondják. Magyarul fogok beszélni a maga betegével, és meglátja, hogy válaszolni fog.

– Ez a maga teóriája, én nem hiszek benne, ezek a betegek gyógyíthatatlanok, ösztönlények csupán. Néznek, de nem látnak, hallanak, de nem értenek, néha olyanok, mint valami iszonyatos monstrumok, artikulálatlan hangokat adnak ki magukból, mint az állatok. Egy hetet adok magának, lássuk, megy-e valamire, mondta Muckenhaupt doktor.

– Jenci, vedd ki a kezed a szoknyám alól, mindjárt jön a vizit, a fõorvos és még néhány nagykutya, és Muckenhaupt doktor, akinek a tegnap is hallgattál, csak hogy mérgelõdjön. Beszélni fogsz velem magyarul, tíz szót már megtanultunk, én kérdezek, te felelsz. Segítened kell, most én vizsgázom. Közben foghatod a kezem, azt szabad. Egy papírra leírtam németül, mit fogok kérdezni, úgyhogy jól figyelj, mert ellenõrzik a doktor urak, mit mondasz. Ne nézz ilyen rémülten, mondtam már, hogy engem vizsgáztatnak, nem téged, simogatta a professzor verejtékes homlokát Alexandra nõvér.

Elõször köszönsz szépen, Jó napot, már ebbõl látni fogják, hogy úriemberrel van dolguk, megmondod a neved, és utána, hogy hány éves vagy. Nem, nem mondhatod, hogy húsz, hiába szeretnéd, mert nem annyi vagy. Hatvanéves vagy, ez a legszebb férfikor, bevallhatod nyugodtan. Aztán megkérdezem, hogy éhes vagy-e. Erre azt mondod, nem. Szomjas vagy-e? Válaszold azt, hogy igen, és mit kérsz, vizet, mondod te. Nem bort, Jenci, vizet, az jobb válasz, fog nekik tetszeni. Csak azt az egy szót nem mondhatod, ami a tegnap jutott eszedbe, mert õk azt hiszik, hogy az csúnya. És akkor nekik lesz igazuk, hogy te nem is ember vagy, csak egy állat, aki eszik, iszik és üzekedik. Ezek a németek még káromkodni sem tudnak egy jóízût, mint a magyarok, a románok meg az oroszok, a legtöbb, amit mondanak, ha dühösek, hogy Donnerwetter, ez olyan mint az égszakadás-földindulás, vagy Scheisse, ami csupán csak szart jelent, semmi mást.

A végén meg fogom kérdezni, hogy melyik a legszebb szó, és te azt válaszolod, hogy mama. Tudom, hogy édesanyád halott már régen, az enyém is messzi földben nyugszik, mégis néha, amikor a sötétben egyedül ülök a szobámban, csendesen suttogva szólongatom, hívom õt, mama, mama.

Könnyû kimondani, a legtöbb kisbaba is ezt a szót mondja ki elõször, mi ketten sokat gyakoroltuk. Kétszer is mondhatod, ha sikerül. Mama. Mama.

– Szívbõl gratulálunk Alexandra nõvér, csodát mûvelt ezzel a szegény egyetemi tanárral, egy hét alatt tíz szót megtanult, igazán nagy szellemi teljesítmény, a végén még magának lesz igaza, mondta Muckenhaupt doktor.

– Még nincs vége, várjanak egy kicsit. Mondd meg Jenci kedves, a doktor uraknak, mert õk nem tudják, melyik a legszebb magyar szó – kérdezte Alexandra nõvér.

– Pi… – ordította a professzor.

– Ki ne mondd, kiáltotta Alexandra nõvér, és rátapasztotta a tenyerét a professzor szájára.

Miután Etu elõtt mindez lepergett – hiszen városa és családja elválaszthatatlan történetét emlékezete vetítõvásznán elevenen élõ és színes képekben szokta látni –, még hosszú ideig ülve maradt. A régi fényképeket – fogalma sem volt mikor – már régen visszazárta a növényhatározóba, a könyvet pedig visszacsúsztatta a helyére, az ugyancsak Erdélybõl származó szerény kötésû, sárguló, de alapos szaktudást rejtõ társai közé, s velük együtt õ is mozdulatlanságba gémberedett, számûzve Ausztráliát, mintha ideig-óráig a családja és a nemzete múltjába falazta volna be magát, kikapcsolva a meleget, kiiktatva szinte lehetetlen családi állapotát. Egymagában volt ugyan, de vele átellenben ott sorakoztak a titokzatos létükbõl életre keltek, az elõtte járó nemzedékek, akiket ismert és emlékképei alapján felidézett, de azok is, akikkel sosem találkozott, csak mások elbeszélései nyomán tudott róluk egyet és mást, valamint azok, akikrõl sosem hallott, de arctalanságukban és névtelenségükben összeolvadva a nemzedékláncolat rendíthetetlenül egybeötvözött szemeit alkották. Mind ideseregettek az élõk és a holtak – inkább holtak immár –, akik egytõl-egyig összetartoztak, mert egymáséi, s a szülõföld hûségesei voltak, s akikhez õ már csak félig-meddig tartozott, hiába volt vérségi leszármazott, hiszen az idõ és a tér összeforrasztotta elõd-utód sort megtörte, rendjét szétzúzta, és nem is egyszer, kétszeresen, mivel mindenki két irányba kapcsolódik egyidejûleg. Nemcsak az utána következõk útját futtatta ki rossz irányban, és az erdélyi magyarok kárára végérvényesen, de gyermeki kötelességét sem teljesítette visszamenõleg az elõtte járók iránt.

Csak ült, fésületlen gyapjúként szúró lelkiismeretébe burkolózva. Nem volt már melege. Valamiféle dermedt hûvösség járta át a végtagjait, olykor bele is borzongott. Titkos lelki mélységeiben a nagy nyomás alatt és a magas hõmérsékleten kikristályosodott kettõs felelõsség súlyát érezte. Az önmagától való számonkérés és az önmagának való számot adás kikerülhetetlen pillanata volt ez. Az önvizsgálat oly sokszor szembeálló, olykor egymásnak éppen háttal álló kettõs arca. A Janus-arc valamiféle torz fonákja. Felelõsséget elhárító mentegetõzés vagy mozgásképtelenségre ítélt önsajnálat nélkül nézett önmagával farkasszemet. A legkevésbé sem volt könyörületes ez egyszer: a középkori bûnbánó menetek önostorozóihoz hasonlóan minden kérdésével és minden megállapításával a saját elevenjébe vágott, de az önmagukat nyilvánosan büntetõkkel szemben a látványt kerülõ belsõ vergõdés volt az övé. A lélek becsületes önvallomása saját lelkiismeretének ítélõszéke elõtt. Nem bûnözött, de hibát hibára halmozott! S valamennyi közül a kezdeti volt a legkegyetlenebb. És a legfájdalmasabb. Egyetlen felelõtlen mozdulattal nemcsak a család érzékeny hajszálgyökereit vágta el, hanem ráadásul a lecsupaszított családi gyökeret olyan talajba költöztette, amelyikben az a nemzete javára tovább nem fejlõdhetett. Most már szentül meg volt gyõzõdve, hogy nem lett volna szabad Gáborral szövetkeznie, mindenképp otthon kellett volna maradnia a gyermekekkel. A férje egyedül nem vette volna nyakába a világot. Ha már mindenképpen menniük kellett, nem lett volna szabad Magyarországon túllépniük, hogy legalább a maradék nemzet számára ne vesszenek el. Legalább ott kellett

volna maradni, mert mások is azt tették azokban az években, félhivatalosan, hol érvényes papírokkal, hol bujkálva, és kivárták a változást.

Vajon lehet-e változtatni még ezen a dolgon?

Kitõl kaphatna, és kitõl fogadna el tanácsot?

Vajon õk? Akik a lelkiismerete legbelsõbb mezsgyéin, vele átellenben vonultak, õk segíthetnek-e? Az a nagyapa, aki akkor tért haza, amikor már szinte elfelejtették? Az a nagyanya, aki a család menekülését *véletlenszerû* betegségével tette lehetetlenné egykor?

Ezek pusztán családtörténeti érdekességek, vagy utat mutató példák?

Megremegett, pedig körülötte közönyben tespedtek a tárgyak, a fülledtségtõl lüktetett a levegõ, és minden szobanövény vízért esedezett. Még a kaktuszok panaszát is hallotta – éppenséggel beledöfött a jajgatásuk –, pedig csak a hónap végén tervezte õket megöntözni.

Hiába nyelt nagyokat, ismét kiszáradt a torka. Csupán a megidézett õsöket nem bántotta a forróság és az ivóvízhiány. Még a szemük sem rebbent, ahogyan õt nézték mereven mindaddig, amíg fokozatosan elhalványodva vissza nem tértek oda, ahonnan a hozzájuk hasonló közrendû halottak csak az egyéni emlékezés megidézõ hatalmával jöhetnek elõ néha.

Az évek óta egymás elõl bujkáló, napi gondok árnyékában meglapuló vagy a tehetetlenségükben vállukat vonogató énjei végre szembe mertek nézni egymással. A fájdalom tehetetlensége révén óriásit léphetett volna elõre. Valamiféle cselekvõ megoldást keresett. Egyet, az egyetlen helyes utat. De van-e ilyen?

Visszamehet-e és beállhat-e újra a sorba, *oda*, ahonnan húsz esztendõvel ezelõtt kilépett? Van-e még egy hely, *ott*, azon az egyetlenegy földdarabkán, ahová minden sejtjével és gondolatával tartozik? Hiszen Ausztráliában – hirtelen õszinteségétõl veríték lepte el a testét – egy meddõhányóéhoz hasonlít a léte: a tartalmatlanság salakja és a sivárság hordaléka fokozatosan ellepi, betakarja, olyannyira, hogy az otthont adó földrészen húsz esztendõ után sem tud megtapadni. Hiába tiszteli és becsüli ezt az országot, ha értékeinek másfajta a mélysége, más az intenzitása, másfajta titkok éltetik. Igencsak különleges anyanyelve miatt nem ide való magként sosem tud kicsírázni, meggyökeresedni, szárba szökkenni és leveleket hajtani. Két lánya lenne csak az õt Ausztráliához kötõ kettõs kapocs, miután a családja darabokra hullott és a változás természetességével szervezõdött újjá. Nem is az a leghitványabb érzés, hogy félig-meddig megérdemelten egymagára maradt, hiszen ez otthon is bekövetkezhetett volna, hanem az a baj, hogy Ausztráliában semmibe nem kapaszkodhat, míg az otthoni közösségek hálózata – akár az erdélyi tavak vizének felhajtó sós ereje – fenntartaná és megóvná a fuldoklástól.

Eszébe jutott Bálint.

Lám, õ a templomba járással vészelte át a nehéz esztendõket. Számára is adott lett volna ez a lehetõség, csakhogy nem ismerte fel. Kivékonyodott hite kevés volt hozzá. A lányokat ugyan megkereszteltette, de a vallását nem gyakorolta és nem adta tovább. De otthon, még hit nélkül is fennmaradhatott volna! A szépen beszélt anyanyelv és a nyelv által bokrosodó mûvelõdési élet, a kialakult közösségi értékek és az azokat hordozó mindennapi cselekedetek, az összetartozás tudata mindenképpen megtartotta volna.

Elhagyhatja-e a lányait, ha már egyszer idehozta õket?

Dideregve eszmélkedett. És menekülni szeretett volna.

Érezte, hogy a felhúzott rácsokon át a múlt bezörget, átlép a falakon, és felállásra ösztönzi.

Kinyitotta az ablakokat és készülõdni kezdett.

Szenteleki Gábor

A Magyar Képzõmûvészeti Egyetem festõ szakán (Nagy Gábor osztály) végzett 1998-ban.

Egyéni kiállítások

2007 – Koller Galéria, Budapest, szeptember 7–23.

2006 – *Boldogok...*, Szinyei Szalon, Budapest; Szombathely, Mûvészetek Háza; Körmend, Városi Galéria

2005 – Mai figurák, St. art Galéria, Budapest

Csoportos kiállítások

2007 – Jeune Creation Européenne, Biennale itinérante d'art contemporain, La Ville de Montrouge, Párizs–Montrouge; ALPOK–ADRIA–Pannónia Nemzetközi Képzõmûvészeti Tárlat, július 14.–augusztus 26., Körmend; november 6. Eisenstad; *A festmény ideje*, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, március 16.–június 24.

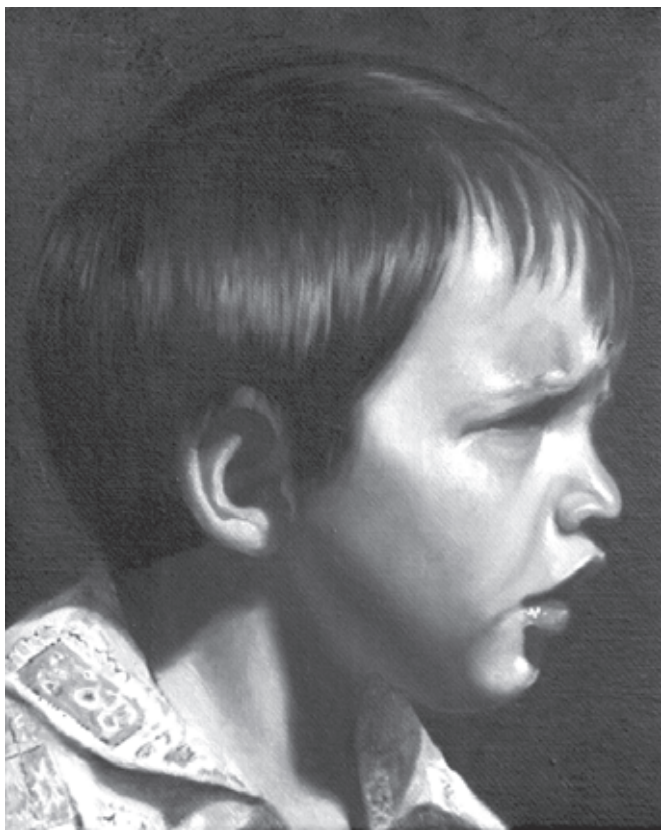

Kisfiúportré

Pityegõ

Kittike

ONAGY ZOLTÁN

Zsámboki tavasz

(Részlet a *Zsámboki szeretõ* címû regénybõl)

Hûvös a reggel. Kávét melegítek, tegnap fõztem, de nem ittunk, aludtunk inkább, amikor. Nézek Andreára, egyik szeme félig nyitva, szempilláján át lesi, mit ügyeskedek. Most megnézhetném, jól emlékszem-e, olyan gyönyörû-e ma is, mint szokott, és nem kellene bontogatnom, segítene.

Odafekszem, kérdezem, hozhatok-e egy pohárka reggeli Unicumot, mert nyolc hónappal ezelõtt aludt elõször ezen a laticelen, Unicummal köszöntenénk az elsõ emlékét.

Kinyúl a takaró alól, forró a karja a nyakamon.

– Nyolc hónap. Gyorsan elszaladt. Nyolc hónapot öregedtem.

– Én meg nyolcat fiatalodtam.

– Nyolc évet, szívem, nem nyolc hónapot.

– Összefiatalodunk?

– Kiderül, ha kiderül.

– Hozzak egy korty Unicumot?

– Hozz, légy szíves.

Kibontom magam a karjából, csörren a pohár.

– Nem pohárból kérem – mondja.

– Üvegbõl?

– Nem. Nem üvegbõl.

– Hanem?

– Találd ki.

Feladat. Nem pohárból, nem üvegbõl, akkor mibõl?

– Jól van, jól, fáradt, ötlettelen, fiatalodó öregember. Megfejtem: a szádban hozd, mint a fecskepapa a patakvizet.

Így történik.

– Össze tudjuk adni, mire mentünk a nyolc hónap alatt?

– Fogalmam nincs. A napokat, órákat biztosan.

– Mindent össze tudunk adni.

– Próbáljuk meg.

– Én mindenre emlékszem – mondja.

Hasalunk két asztali naptár fölött. Alattunk a kiegyengetett plédek, a felvert párna, rajta két asztali naptár, toll, vonalas füzet, fölöttünk az átszerelt kislámpa.

– Azt mondod, készítsünk egy kimutatást?

– Azt bizony.

– Mennyiségrõl? Minõségrõl? Intenzitásról?

– Úgy bizony.

– Az utókornak?

– Az utókornak tanulságul.

Ért a statisztikához. Olyan rubrikákat készít, ami nekem nem jutna eszembe. És valóban. Mindenre emlékszik.

Panírozza a halat, pucolom a krumplit, keverem a majonézt, a fûszert, a mustárt, a tejfölt. Halat eszünk, rántott harcsát tartárral, krumplipürével.

Nincs gumi. És ez jó.

A fõnök, és a fecskék

Elment. Nem vitt semmit, csak a dolgozatfüzeteket az utazótáskában, csak magát. Minden mást, ami ránk vonat-kozna, elraktam szem elõl. Nem vitt semmit, mert rögtön jön.

Hang nélkül gurul át a kétszárnyú vaskapun. Nézem, ahogy némán döccen a kishíd buckáján, fékez a kanyarban, nyom a dudán, köszön, tü-tü-tü, és eltûnik balra a turai-zsámboki úton. Távolabbról, látatlanból még egyszer hosszabban: tûûû-tûûû-tûûû.

Ugyanitt ülök a lépcsõn, a szivacson, amíg letusol, készül a munkára.

Csend van. Süket csend, mint a harangtoronyban harangozás után. Érzem a csendben az öles szarufákon a finom port, a rések bagolyfészkeit, a sötétet, a tehetetlenséget. Hajnalban eszközöl néhány kiegészítést nyolc hónap statisztikai lapján. Rákérdezek, mindenre emlékszem, mondja. Tíz napon van. Meg tizenegy napom. Meg tizennégy napom, hogy emlékezzek mindenre, ami történik. Arra is, amikor nem történik semmi.

Másold be, mondja, gépeld be egy táblázatba, töltögetjük, kinyomtatjuk (van egy céges kis-Epson), összehasonlítjuk, és soha nem lesz kérdés, merre tartunk.

Már útra kész, hátratol a szivacson, elém ül, frissen mosott haja az orromban, háta a mellemen, fogja a csuklómat, karomat keresztbe rakja melle alatt hasán-combján. Mindkettõt érinti az alkar bõre. Hátradõl, mint valami fotelban. Össze vagyunk ragasztva. Mintha el se mehetne innen. Befeszít, felülrõl átkarolja a rövidnadrágos combokat, feláll a szõr. Látja. Szorít rajtuk.

Csend van, rend van, nyugalom van, béke van és boldog hûvös, közeledik a nyár, smaragdzöld rozs, fölötte pára, tengerkék ég, alatta pára, szélcsend és fekete sziltörzsek, a futórózsák bevadultak, de még nincs szúnyog, nincs légy, nincs rossza a nyárnak, mérgek, hess.

Hideg rántott harcsa a tányéron. „Ne felejtsd el megenni! Délután hozok valami finomat."

Nincs még hét óra. Kávé, cigaretta. Kutya a lábnál. Látszik a szemében, nem örül, hogy ennyire megfeledkeztem róla. Néha futunk, néha játszunk, nem csak a vacsora van odaöntve szegénynek. Majd megbékél.

Az élet arról szól, hogy megbékélünk minden helyzettel. Ha nem békélünk, nem szól tovább semmirõl. Az élet.

Soha nem örültem ennyire annak, mint ma, hogy nem esik be senki. Tizenegy, tizenkettõ, fél egy, egy óra. Ha eddig nem, már nem érkezik kolléga, nyugodt nap. Ki a hûtõbõl a harcsaszeletet, le a kötélrõl a fürdõlepedõt, el a négyrózsásba. Lemosom az utolsó ölelést, babaszappannal kiöblítem az alsónadrágot, felrakom a kötélre a törülközõ mellé. Ezek már otthonra szóló óvintézkedések.

Jövök, megyek. Mindenütt az illata. Nem tudom miféle. Meghatározhatatlan: *A*-illat.

Nem jött senki. Hála Istennek. Csak a fecskék. Ideje.

Visszaköltöztek a fecskék. Elõször nem látok közülük. Annyit, hogy javítják a fészket, ívelt fekete sárcsík a fészkek fölsõ peremén. Három család, illetve három asszony, három férj lakik az északi eresz alatt. A fiatalok nem maradnak soha. Nem tudom kitalálni, miért. Talán a hely csak a már meglévõ három fészeknek megfelelõ. Kísérleteznek, végig ott az alap, néhol csak körömnyi, másutt evõkanál méretû alap. Soha nem építik tovább. Belekezdenek, felraknak néhány sort, aztán eltûnnek. Marad a három pár. Az öregek. Talán az öregek elmarják a fiatalokat. Szar ügy. Az élet szar ügy.

Kint ülök. Elõttem a kisgép. Már nyitva a kapu mindkét szárnya, várom *A*-t, amikor beállít a fõnök céges terepjárója. Hétfõn. Hétfõn délután soha. Bejelentés nélkül soha. Nem egy rajtaütésszerû fõnök. Azt a formát kedveli, amikor minden rendben, és õ azt látja, hogy minden rendben. Tizenöt éve ismerjük egymást, nem beszélünk mellé. Így alakult.

Gyermekjátékok

– Van egy kávéd?

– Van, hogyne. Tejjel kéred?

– Tej nélkül, két cukorral.

Én is iszom, leülünk szemben a kerti padra. Borostás, sovány, fanyar, mint mindig.

– Van itt valaki? – kérdezi.

– Nincs.

– Akkor mondom, mi van.

– Ne kímélj.

– Áthelyezlek Szentendrére.

– Ühm.

– Meg kell válnunk egy ottani kollégától.

– Ühm.

– Jövõ hónap elsejétõl ott leszel.

– Miért én?

Tart némi szünetet.

– Telefonált a feleséged, ha mód van rá, helyezzelek közelebb, szükség van rád. Hogy közelebb legyél.

– Ühm. Hihetetlen.

Tényleg hihetetlen. *Ká* ismeri ugyan a fõnököt, de nem telefonálgat. Ha valamit akar, elõször velem beszéli meg.

– És így éppen kézre esett.

– Értem.

Ekkor áll meg a piros Skoda a kishíd elõtt, de már túl azon a ponton, ahol még ráfogható, véletlenül kanyarodott az útra. Erre a bekötõútra nem kanyarodik véletlenül senki. Aki ráfordul, ide készül. Andrea egy perc várakozás után kiszáll, melegítõben van, haja hátrakötve, mint mostanában, rafináltan nyitja a motorháztetõt, aztán az utastérbõl kiemel egy üres flakont, mint akinek forr a hûtõvize, vízért jön.

– Õ az? – kérdezi a fõnök.

– Igen.

– Jól néz ki. Szép. Fiatal.

– Jól. Szép, fiatal.

– Komoly ügy?

– Ki tudja, mi a komoly ügy ebben a bonyolult világban. Gyerek nincs.

– Hülye vagy.

Fogja a kulcsait, feláll a lócáról:

– Ennyi volt – mondja a fõnök. – Nem akartam telefonon megbeszélni, a központos ribanc mindent kihallgat, és egyébként is erre jártam.

– Fõnök – mondom, mielõtt beülne a kocsiba –, adhatnál még egy hónapot. És csak július elsejével Szentendre.

– Gondolkodom a dolgon.

– Úgy gondolkodj, hogy július elseje legyen.

– Ez most kérés?

– Vedd kérésnek.

Beül, indít, elhajt Andrea mellett, én is indulok elé, gyere, mondom, mutatom, amikor hallótávolságba érünk. A hírrel nem rontom el az utolsó napunkat, döntöm el. Mielõbb ki kell derítenem, mifélék a viszonyok Szentendrén, ki a váltóm, mi a szisztéma. Ha ugyanez, akkor nem történt semmi. Talán annyi, hogy számomra megszûnt a zsámboki fürdõkád, a vándorlás virágoskertbõl virágoskertbe.

Ne hagyj el

Zsibbadok. Sok volt a négy nap.

Hajnalban elmondom a délutáni rossz hírt. Kötelezõ. Kettõnk ügye. Ha már elsején Szentendre, jövõ péntek az utolsó utam ide. Áthelyeznek.

– Azért járt itt a fõnök?

– Igen.

– Nem volt választási lehetõséged?

– Nem. Halasztást kértem.

– Ennyi?

– Kirúgnak egy szentendrei kollégát, és ide vesznek fel helyette új embert. Nem oda.

– Ennyi az egész?

– Semmi több.

*Ká*t, a telefont nem mondom. Nem mondhatom. Magamnak sem árulnám el, ha a képletet a végletekig egyszerûsíti is. Ha mondanám, túlbonyolítaná.

– Jaj – mondja.

Fekszünk. A laticel másik végén, a lábnál a fejünk. Így alakult, így maradtunk. Elhúzva a nagyablak két függönye, a fehér és a sötétítõ. Nézzük a cifra eget. Könnyû felhõk. Néha összeállnak, eltakarják a holdat, akkor a csillagok is láthatók. Ha nem takarják, akkor a felhõszéleket, a holdat látjuk.

– És ez mit jelent?

– Fogalmam nincs. Holnap megtudom.

Hallgatunk. Ijesztõ gyors ez így.

– Ne hagyj el – mondja hosszú percek után.

Házastársi kötelezettségek

Azt hiszem, mostanában, vagy mondjuk öt évvel ezelõtt lennék jó, türelmes, gondos, figyelmes apa, aki felfogja, mi van, és a gyerek fogantatásától kezdve apaként viselkedik. Nem huszonhárom évesen, amikor még annyi minden elõbbre való egy vonyító szaros gyereknél (és persze nem áldatlan, megszívatott, átvert férfiként, mint a kicsik, a következõ garnitúra). Nem volna szabad huszonöt alatt gyereket csinálni. A nõ és a gyerek sínyli meg.

Egész este levelezünk.

Hogy mi van, mi lesz.

„Elõtted mindig egyedül voltam. Most veled. Sokat vagyok egyedül, de veled vagyok. Nem tudok visszamenni utánad oda, ahonnan jöttem. Soha többé. Nem akarok. Ha Szentendre, akkor Szentendre. Nincs semmi, amit meg ne tudnék oldani." – írja.

„Ha másként nem, áttelepülök Szentendrére. Tanítani. Nem köt ide semmi. Csak te. Ha nem leszel a faluban, és nem is várhatom, hogy legyél, minden nap eszembe jutsz majd, és az keserves." – írja.

„Bõgtem egész délután. Rövid, másfél mondatos leveleid nem nyugtatnak meg." – írja.

„Ne mondd, hogy megoldódik, mert nem telefonáltál a szentendrei embernek, hogyan lesz, se a fõnöködnek. Ha nem teszel semmit, hogyan oldódik meg?!" – írja.

„Ha ugyanígy péntek, szombat, vasárnapra tudsz járni, akkor sincs minden rendben. Mert nem voltunk idegenben mindketten. Hazajöttél hozzám. Ha lehetett, maradtál egy napot. Velem. Az ágyamban, a konyhámban, a levegõmben. Akkor teljesen az enyém voltál." – írja.

„Benézek a fürdõszobába, elkap a sírógörcs. Mennyi szeméttel, bosszúsággal, milyen nagy elhatározással, neked." – írja.

Tízkor, mielõtt elköszönök, jön még:

„Ha ez a szerelem, köszönöm nem kérem. Nem így képzeltem."

Ezt már csak reggel olvasom:

„A rohadt életbe, én itt megdöglök a bizonytalanságtól, a félelemtõl, te meg tízkor azt mered mondani, hogy nyugodjak meg, pihenjek le, te pedig, szemét kurva, bebújsz a feleséged mellé teljesíteni házastársi kötelezettségeidet. Jól nézünk ki."

Musidora

Vers-átirat **Thomas Gainsborough** *Musidora* címû festményének inspirációs erõterében
(Tate Gallery, London)

Vajon kinek, melyik lordnak vagy earlnek
vagy éppen kamasz lovászfiúnak lehetett
és maradt életfogytiglan emléke ez a minden
idõknek, mókás-rejtélyes múltaknak
– melyekben nincsen halál, nincs feledés –
múlni szépségével ellenszegülõ angol villi-lány:
élõ lelke halott menyasszonynak - - -
Vajon erdei tisztásokon, kísértõ keresztutakon
hány férfiút táncoltatott halálba heves, lüktetõ,
temetõ tarantella-tánca, testének édes támadása?
Vajon mi mindent *játszhatott* ez a brit Miss
a reávaduló ifjakkal vagy vénülõ, dúsgazdag nagyurakkal,
akik oly hiún azt hitték, hogy õ volt nékik a *játék,*
hogy valaha is lett volna mindenestül övék…
Holott titokzatos személyiségét
alig is ismerhették, sem walküri testének, meztelenségének
delejezõ erejét, szendergõ eksztázisát, elalélt gerjedelmét,
bátor, ajzó bujaságát…
Ugyan mit tudhattak a belészédült urak e már-már légies,
mégis virágzó-vérmes, megszakadásig szenvedélyes
Solent-parti leányzó tékozló tündérvalójáról?
Ó! Ez az angolszász szépség révületben-önkívületben,
önfeledten ünnepli testének tökéletességét!
Szinte szemérmes, najádi bûbája, sugaras, sudár leánysága
vajon hány õrülésig tartó ölelésbe engedte, hagyta, zuhanta,
lökte, vetette testét, miközben õrizte, óvta, vigyázta
a teljes odaadástól lényének lázas, igézõ egészét?
Föltûzött, vörös haján aranyszín szalag fut át,
zöld patak-zuhatagban hûsíti hibátlan lábát,
hosszú, izmos lábszárát, dús combját,
a futó víz eléri szeméremdombját, telt, fehér mellének
hullámát nem fedi el a könnyû, áttetszõ lepel,
a sûrû, parti bozótban élettel világít ez a leányi,
nagy meztelenség: mély lombok árnyékán fénylik át
minden és mindaz, ami õ volt és ami õ maradt
mindörökre! Deli ifjúságát híven és idõtlen tárja
elénk a festmény, hiába, hogy nem találkozhatunk
ezzel a kisasszonnyal soha, érezzük-szenvedjük: miénk.
S milyen veszettek-elveszettek-boldogok lehettünk volna
általa… ha életünk történése és sok bolyongó utunk:
véletlen arra téved, ahol õ vár,
mindegyre vár, mintha második életére,
oda, ahol *õ emlékezik mireánk,*
igen, végzetesen emlékezik reánk:
messze elõre.

Két vers a ***VOLTAM ÉLNI*** címû készülõ verskötetbõl

DOBAI PÉTER

Álom

Vers-látomás **Gustave Courbet** *Álom* címû festményének lüktetõ erõterében
(Petit Palais, Párizs)

„Mintha két szép fa ég
puszta környék közepén
és a lángjuk összecsap,
s most a két fa egy fa csak:
pirosak,
pirosak.”
Babits Mihály

Örvényben, hullámban egyesült, eggyé lett,
tékozló, egynemû testük: áttetszõen fehér,
mintha lennének mindketten – *egyként,*
egymás felejthetetlen-mély emlékeként -
áramló mélységekbe merülõ medúzák - - -
A *két* meztelen leánytest álmában *egy* test
s kinek-kinek álomrejtélye a ***másik!***
Egy álmot álmodik e *két* virágzó leányzás
sûrû, busa szemöldökívek, hunyt szemhéjak alatt!
Álmodnak ezer érintést és ezer finom, erõs viszonzást!
Nyílttenger-tiszta testük egymás felé árad - - -
Egy szénfekete s egy óarany-szõke hajzuhatag hullámai,
fonatai, csigái, tincsei, elszabadult hajszálai kócosan,
szerte-széjjel ziláltan, remegõ ujjaktól dúltan
omlanak összegyûrt párnákra le - - -
Testük kikötõje most csendes, lassan besötétedik.
Díványuk körül: poharak, gyöngysorok, virágok.
Alig imént még támadó, simuló, simogató, karoló
izmaik, társuk testrészeitõl telt markuk, ujjaik:
most ájulásig ellazultan pihennek ki
sok heves ölelkezést, közös, felhõfutás-önkívületben - - -
Ívelten izmos lábszárak, ujjak, csuklók, talpak, bokák,
dús, erõs csípõk, széttárt combok, megnyílt combtövek,
telt-kemény mellek, vöröslõ bimbóudvarok, duzzadt
merev csecsbimbók, pihés vágatok, szeméremrések,
szeméremszõrzet-háromszögek: nedvben, verejtékben,
lassú, hosszú lélegzetekben, lázban összeérnek - - -
Egész lényük, szép személyiségük, erõszakos,
leányi meztelenségük, eggyé-válásuk dúló forgataga
után: a ***másikat*** álmodja most, mintha ***önmagát!***
Lettek, lám, milyen elcsitultak… Elszenderült, elalélt
bátor bujaságuk, vad játékuk, el eksztázisuk is,
amitõl testük mellett heverõ kezeik, ujjaik még remegni
látszanak… Ó! Még nyúlnának, fordulnának egymás felé,
jutni, rejtõzni titkos zugokba, arcukat rejteni a *másiknak*
kiugró keblei közé, a *másik* ágyéka dombja fölé,
mámoruk egyre vonná, vonzaná lénye legmélyébe társát,
de combjaik ölelõ öble, leányi ***csúcs-szerveik***,
szeméremajkaik és velük sudár, ifjú testük
teljességét legyõzõ, veszejtõ vágyakozás:
most álmukban folytatódik, izzik, vérükben kering,
tüzel tovább - - -

„Az idõ nem csak elvesz, ad is”

(Folytatás az 1. oldalról)

– Valóban, 1945. április 10-én a Kormány Pest felé induló vonatán utaztam új lakó- és munkahelyem felé. Egy tábla szalonnát vittem magammal és összes verseimet. Leszálltam a vonatról, s mindent azonnal elloptak tõlem. 1945 után pár évig a beteljesülés, az íróvá válás, az irodalmi életben való tevékeny részvétel igézetében éltem. 1949-tõl csaknem tíz évre elnémultam a nyilvánosság számára, csak a fiókomnak dolgoztam.

– Aztán 1956. Mellõzött, proskribált. Gyógyír erre, ezért a sok díj? Megfordult-e a fejében valaha, hogy külföldre távozik?

– 1949-ben a nekem juttatott Baumgarten-díjat még ugyanaznap délben visszavették tõlem, író férjemmel együtt a nem kívánatos elemek közé tartoztunk. Munkakedvemet, a jelen iránti érdeklõdésemet azonban nem bénította meg, hogy csaknem tíz éven át kikapcsolódtam az irodalmi élet vérkeringéséből. Vannak pillanatok az ember életében, amikor megérzi, hogy ettõl a másodperctõl kezdve valami másképp lesz, ezek a pillanatok befolyásolják élete alakulását, személyisége kiteljesedését. Ismeri a latin mondást: Cum tacent, clament, mikor némák, akkor ordítanak. Elnémultam 10 esztendõre, ez volt az én feleletem. Megvártam, míg értem jönnek, s értem jöttek. Én rövidtávon gyakran vesztek csatát, de megnyerek minden háborút. Sok mindent felszínre hoztak az 1956-os októberi események, csak egyet nem sikerült elérnie senkinek: hogy én elmenjek innen. A díjakról elmondhatom: nekem semmilyen díj nem hiányzik, cselekedeteim mozgatója nem az, hogy hol és mikor, ki vagy kik ismerik el munkásságom, adják annak visszaigazolását valamilyen tárgyiasult formában. Én azt hiszem, már halálomig a magam útját járom, tudom, hogy amikor Isten elvesz, ad is, amikor ad, el is vesz. Kaptam egy csodálatos képességet, de ennek fejében sok mindent el is vett tõlem.

– Valahol azt írja: Lettem, aki vagyok. Író, költõ, drámaíró?

– Gyerekkoromtól kezdve mindenfélét írtam, nemcsak verset. Egyszer rájöttem, hogy színésznõ leszek, máskor színdarabot, megint máskor meséket, aztán nagyon sok verset írtam középiskolás koromban. Kezdetben valóban verseket írtam, a hallgatás éveiben azonban mondanivalómat már nem ebben a formában, hanem prózában tudtam kifejezni. Anyám halála után pedig már egyáltalán nem írtam verset. Kritikusaim szerint a prózában is megmaradtam lírikusnak. Hogy miért hagytam abba a versírást? Csupa keserû dologról lehetett csak verset írni akkoriban, én is ezt próbáltam csinálni. De elegem lett egy idõ után abból, hogy a versekben mindenki azt írja meg, hogy neki milyen rossz. Ezt nem így kellene, gondoltam. Aztán Piroska nagynénám temetésén ért valami, 1953-ban. Mindenki mindennel foglalkozott, csak az elhunyttal nem foglalkozott senki. Ez nekem nagyon rosszul esett, mert nagyon szerettem Piroskát. Ez a temetés volt írói életemnek a legfontosabb pontja. Gondoltam, ezt meg kellene írni. Megírni, de nem versben. Hogy miképp jutottam el a harmadik mûfajhoz, miután a lírikusból epikus, s most a regények mellett színdarabokat és rádiódrámákat is írok? Egész életemben izgatott a dráma, gyerekkoromban iskolatársaimból miniatûr színtársulatot szerveztem, darabot írtam, de írtam iskolai ünnepélyre is épp elég színdarabot tanár koromban. A színház világa mindig is izgatott, valami felemelõ érzés, ahogy a színészek játékukkal hozzá tudják adni a megírt szerephez azt a többletet, amit esténként megformálnak a színpadon.

– Hosszú, rendkívül eredményes pályafutása, egy hatalmas életmû megalkotása során bizonyára sokszor szembesült az írás miértjének, az író felelõsségének kérdésével. Mi a válasz?

– Ha nem akartál író lenni, akkor nagyon könnyû erre a válasz. Azt kérded a Jóistentõl, miért teszed ezt, nekem sokkal jobb volt, mikor tanár voltam, tudtam, mikor vagyok szabad, most meg sosem tudom, mert nem tudom kiszámítani a döntéseidet. Hiszek abban, hogy minden alkotónak minden alkotásával elõbbre kell vinni a világot. Ehhez a felismeréshez nem kellett a felnõttség értelme, nem hiszem, hogy lett volna életemnek bármikor is olyan korszaka, mikor ne láttam volna világosan az írástudó felelõsségét. Mindennel, amit írtam, írok, írni fogok, segíteni akarok abban, hogy tisztább, szebb, becsületesebb legyen az élet. Ezt néha úgy fogalmazom meg, hogy: így tégy és ilyen légy, néha megfordítva: ne így tégy, ne ilyen légy. Bárhogy fogalmazom, ugyanazt üzenem az olvasóknak: Vigyázz a világra! Nem hiszek abban, hogy az irodalom játék. Az életet akarom megírni, olyannak, amilyen. *– Az Európai Unióba való beilleszkedés áldozatokkal is jár, ami olykor utcára zavarja az érintetteket. Mit érez, mit lát, láttat ebbõl az író?*

– A kis népek egyes tagjai néha lámpalázasan és kábultan állnak szerencsésebb és kevésbé izgalmas történelmû népek, nemzetek eredményei elõtt. A kis nép a maga kicsiségében is világméretû eredményeket adhat a világnak az élet minden területén, még az emberi magatartás vagy a szabadság igénye területén is. Az ember, aki nem figyeli a történelem hullámzó mozgását, nem élhet teljes életet. Engem ma mindennél jobban érdekel a politika. Globalizálódik a magyar is.

– Mindegy hol él, hol alkot?

– Ma már teljesen kinyílt a világ, és ez így van rendjén. Az én fiatalkoromban csak kevesek ajándéka lehetett a határon túli élet ismerete. Számomra szerencsére korán megadatott, hogy tágabb összefüggéseket, horizontot láthassak, mint az átlagember, nagy hasznát veszem ennek mind a mai napig. Nekem korom ellenére nem újdonság az, ami a mai szülõk számára még nem teljesen természetes, hogy a gyerekek már egységes, határok nélküli Európában gondolkodnak, de azért igazi hazája mindenkinek csak egy van, ahová hazamegy szomorkodni, ahol orvoslást kap problémáira.

– A kelet-európai vadkapitalizmus nem csak kis hazánkban, hanem a környezõ államokban is konfliktusokat gerjeszt. Kibírja, túléli ezeket a feszültségeket az Unió?

– Soha, a legsúlyosabb válságok idején sem maradt segítség nélkül Magyarország. Valahol, valamilyen formában biztosan létezik a magyarok Istene. Minden vérben és bûnben születik, steril változatra nem emlékszik a történelem. Hogy európaivá válhattunk, az is óriási áldozatokat követelt, de azok lettünk, és még mindig élünk.

– Vajon az irodalomban mérték-e továbbra is az érték?

– Számomra halálomig. Hiszek abban, hogy minden alkotónak minden alkotásával elõbbre kell vinni a világot. Világosan látom az írástudó felelõsségét. Mindennel, amit írtam, írni fogok, segíteni akarok abban, hogy tisztább, szebb, becsületesebb legyen az élet. Eltelt fölöttem az idõ, de boldogan öregedtem meg. Örülök annak, hogy az idõ nemcsak elvesz, ad is, adja a perspektíva tágulását, adja, hogy minden, ami felesleges, kiesik a poggyászomból, vagy magam önként teszem le, mert minek cipeljem, mikor annyi szükséges új szerezhetõ be helyette, nincs idõm öregedni. Nem hiszem, hogy elégedettnek kellene lennem, a nyugtalanság, az elégedetlenség kell ahhoz, hogy a munkát folytassam. Szerencsés ember vagyok, mert mindenbõl maximálisan kivehettem a részem.

– Isten éltesse a 90 éves Szabó Magdát!

Szabó Magda (1917. október 5., Debrecen): író, költõ. Szobotka Tibor felesége. 1949-ben Baumgarten-díjat, 1959-ben és 1972-ben József Attila-díjat, 1978-ban Kossuth-díjat, 1983-ban Pro Urbe-díjat, 1987-ben Csokonai-díjat, 1992-ben Betz Corporation-díjat, utóbb irodalmi Simonyi-díjat és Cévennes-díjat kapott. Mûfordítóként elsõsorban spanyol és angol szerzõket tolmácsol magyarul, színmûveit, regényeit számos világnyelvre lefordították. Mûvei: *Vissza az emberig*, v., 1949; *Bárány Boldizsár*, v. mese, *Freskó*, r., *Neszek*, v., *Mondják meg Zsófikának*, r., *Sziget-kék*, meser., 1958; *Vörös tinta*, ffkv., *Az õz*, r., 1959; *Kígyómarás*, d., *Disznótor*, 1960; *Álarcosbál*, ifj. r. 1961; *Leleplezés*, d., 1962; *Születésnap*, ifj. r., 1962; *Pilátus*, 1963; *Danaidák*, 1964; *Hullámok kergetése*, útij., *Tündér Lala*, meser., 1965; *Mózes, egy, huszonkettõ*, r., 1967; *Katalin* utca, r., 1969; *Abigél*, ifj. r., *Ókút*, 1970; *A szemlélõk*, r., *Kiálts város*, d., 1971; *Az órák és a farkasok*, d., *Szilfán halat*, v., 1975; *Az a szép fényes nap*, 1976; *Régimódi történet*, r., 1977; *Erõnk szerint*, d., *Kívül a körön*, esszék, kritikák, 1980; *Megmaradt Szobotkának*, 1983; *Béla király*, d., 1984; *Az ajtó*, r., *Az öregség csillogó csúcsain*, mûford., 1987; *A pillanat*, r., 1990; *A félistenek szomorúsága*, esszék, 1992; *Mézescsók Cerberusznak*, elb.-ek, 1999; *Merszi, Mészjõ*, publ., 2000; *Für Elise*, r., 2002; stb.

CSEHY ZOLTÁN

Dal a jó költõrõl

Rögtönzött (válasz) rímfutam Gömöri Györgynek

Oly költõrõl álmodom,
aki nem jár álmodón
kitaposott lábnyomon.

Nem tapizza más kezét,
ámde prütyköl szerteszét,
s léha szava: szentbeszéd.

Nyilván Isten embere.
Oxford, Cambridge, Tampere
zengi, mily bõ szelleme.

Retorika ráspolya,
édes nyelvünk vánkosa,
tüzes birkák lángkosa.

Helyesírni hogyha tud,
elõbb-utóbb célba jut,
s meghágja a Parnasszust.

Szerkesztõnek lenni jó,
alattad a semmi-ló,
nem nyihaha, csak nyihó.

PÉTER MIKLÓS

Nemzedékünk…

Volt egyszer egy tanár-korosztály.
Egy fokkal jobb az õs Gonosznál,
Mert megbuktatni sokat nem mert,
s csak igen ritkán evett embert.

Fogalma sem volt, mi fán termett
play-back, software, e-mail, Internet,
hangja betöltötte a házat,
de volt benne kis szent alázat…

Hol a babért túl bõven mérték,
ott is tudta, hogy mi az érték…
s mint idõzített plasztikbomba,
nyugtalanul megy nyugalomba.

NAGY FARKAS DUDÁS ERIKA

Ketten, félúton

(részlet a *Háború* című hosszabb írásból)

Véletlenül egyszerre értünk a kapunkhoz: én a sajátomhoz, õk a mellettem lévõ, sok éve üresen álló házhoz, ahová a menekültügyi biztos vezette õket. Szülõk, nagyszülõk, gyerekek szálltak ki a kocsiból. Heten voltak összesen. Közülük aztán szorosabban csak egyhez, a hamarosan megözvegyülõ Mirjanához lett közöm. Elsõ ránézésre megsajnáltam: ahogy ott a kapuban nézelõdött, ahogy tartotta magát, ahogy rám köszönt. Se dac, se fájdalom nem volt a nézésében, annál több közöny a saját, és mindenki más sorsa iránt. Jövevények, senki se mossa le róluk, gondoltam, és gyorsan bezártam magam mögött a kaput. Még volt bennem némi fölény. Késõbb ezt is másként láttam: mi, õslakosok lettünk egyre kevesebben, csendesen fogytunk ki közülük. Minden elmúlt, napunk végén õszinte hála istennek!-et mondtunk, rémes éjszakáinkon sorsunk az õ sorsuk tükrében fordult. Kevés méregetés után, hamarosan közeledtünk egymáshoz. Mindig kellett nekik valami, ami nekem még volt, adtam is szívesen. Kéménykotrót, forrázó teknõt, öreg kötelet megkötni a kecskét. Cserébe, amikor a lábam eltört, õk kaszálták a kertem, leszedték a meggyet, kötözték a szõlõt. Mirjana mindig az õ nyelvén beszélt hozzám, én hozzá a magamén. Értettük egymást mégis, a szavak fölfejtették lelkeinket, sérelmeink, fájdalmunk így szép lassan megsemmisült.

Az elsõ közös nyarunk végén voltunk. Szokásos, reggeli kávénkat ittuk nála, jókora hallgatásokat megengedve egy-egy korty között. Kopácsolás, gerendák zuhanása törte meg a csendünk: a szembeszomszéd bontani kezdte a hatalmas kukoricagórét. Hordozható elemekbõl rakta össze, alig néhány éve, most ismét költöznek, és elviszi a górét is. Mirjana elõbb látta meg a hiány következtében föltámadó szabadságot, mint én, fölkiáltott: ellátni messzire, ezt hiányoltam itt mindig! A hegyek között se láttál a másik hegyen túlra, mondtam neki. Elcsodálkozott, de hiszen õ a legmagasabb hegy tetejérõl jött ide, felelte rá, mintha nekem mindent tudnom kellene róla. Akkor már nagyon beteg volt, ágyban fekvõ. Fölsegítettem, együtt lapultunk az ablakhoz, és figyeltük, ahogy a lécek után a gerendák is a kocsira kerülnek, és ahogy a góré lassan kifordul a kapun. Pityergett aztán, mert számára a lebontott alkotmány alig hozott változást: mégsem lehetett ellátni semmilyen hegyig, egy egészen kicsi dombig se! Én láttam ott azt, amit õ nem láthatott soha: dédapámat, öregapámat kubikos talicskáikkal, szerszámaikkal bandukolni, még bocskoros, csizmás nyomuk is kivehetõ volt a puha földben.

Mi szomorú abban, ha egy felnõtt ócskaságokat kezd gyûjteni? Magát többszörözi egy-egy újabb szerzeményben. Eldobott telefonkártyáért hajol, megtörli. Talált valamit. Magához egy újabb darabot. Nyughatatlan idõk, altatót kíván az öreg, fáradt.

Megállok a gangon, döntök: elölrõl kezdeni mindent, eldobni, ami itt lehúz! Elhatározni könnyû. Késõbb Mirjanának nyalábban hordok át mindent, ami tegnap még kedves volt nekem. Menekülnék. Nem érti, most az egyszer nem ért meg. Minek osztom magam szét, darabolom föl az életem? Fekszik, vár a válaszra, vagy a magától jövõ megértésre, miközben én már az õ ablakából nézelõdöm. Nem érti, hogy a vágy fontos, az éltet, ha más nincs hozzá. Neki van, nekem nincs hová vágyakoznom. A két nyelv most nem akarja érteni egymást, és bezárul ki-ki a maga keserûjébe.

Megbékéltünk késõbb, Mirjana mesélõs kedvében volt. Hívta egy rokona, aki a hegyek között a régi házaikat õrzi. Egy szuszra elolvastam a levelét, azt írta, hogy menjek haza, mondta Mirjana. Hova haza, kérdeztem volna vissza, ha lenne értelme a kérdéseknek, folytatta, és a szemembe kapaszkodott. Nincs falu ott, ahol valamikor a mi udvarunk is volt, a kertek, amelyek befolytak az erdõig, a patak, ami kettészelte a veteményest, ezen az oldalon a borsó nõtt, túlnan pedig a krumpli. Azután lassan szeder, szúrós bokrok, szamócafoltok, csipkerózsa következett. Az erdõ sötétlett, a konyha ablakából is odaálmodtam magamat, a góré helyén túlra, bele a sötétbe. Öregapám almáskertje is látszott, amit soha sem kerített el, szedett belõle, aki arra tévedt. Egészen addig elláttam, sóhajtotta Mirjana, és lehunyta a szemét.

Engem az érdekel, hogy lassan vége. Nem nekem, az ittlétemnek. Átkúszom egy másik létezésbe, mint a kertekbe befolyó õszi köd, elfelejtek minden földi nyûgöt – de még itt vagyok, és szeretném megbeszélni ezt a néhány napot! Nem értik, hogy engem ezen kívül semmi nem érdekel! Hiába fogják a kezem, mérik a lázam, tömnek gyógyszerrel, ha senki sincsen, aki azt mondaná, hogy legalább kikísér, csak az elsõ fordulóig. Mert jó lenne. Csak addig ne legyek egyedül, amíg meg nem láthatom, hogy a kanyaron túl mi vár. Éjjel fölriadok, hogy valamit mulasztottam, jön az utolsó óra, és a hiányok rémülettel töltenek el. Tennivalókba kapaszkodnék, de fekve nincs hatalmam semmi fölött.

Bezártam a házat, rácsuktam a fészerajtót a szerszámaimra, a hordozható gépemet, néhány ruhát, néhány kelléket, amit az öregedõ test kíván, krémeket, orvosságot és csipeszt, amivel az állon növõ szõrszálat kitéphetem, almát és befõtteket csomagoltam össze. Kikapcsoltam az áramot, elköszöntem Mirjanától, a kerítés negyedik oszlopának résébe dugtam a kapukulcsot, magam sem értettem, hogy miért, hiszen senkinek sem mondtam meg, senkit sem bíztam meg a szellõztetéssel. Lehet, már néhány nap múlva, de az is lehet, csak késõbb érkezem, ezt mondtam Mirjanának, aki szomorú szemmel nézett utánam. Adjam oda az elkészült kéziratot, majd lefordíttatja az unokájával, mondta. Nem adom, mert beleírtalak, feleltem neki. Erre azt mondta, akkor ne is adjam, de ha könyv lesz belõle, ne feledkezzek meg róla. Megígértem. Úgy se éri meg, gondoltam a kapujukon kilépve, már a szája is alig mozog. Hiányozni fog, de miattam ne éljen; ha meghal, legalább nem szenved tovább. Akkor mi lesz a gyerekeivel, de mire erre kiokoskodtam volna valamit, megérkezett a kocsi, a feketézõ ismerõsöm, aki tizenöt euróért viszi az embereket át a határon. Szegedig csak, mert máshová nem vállal utast.

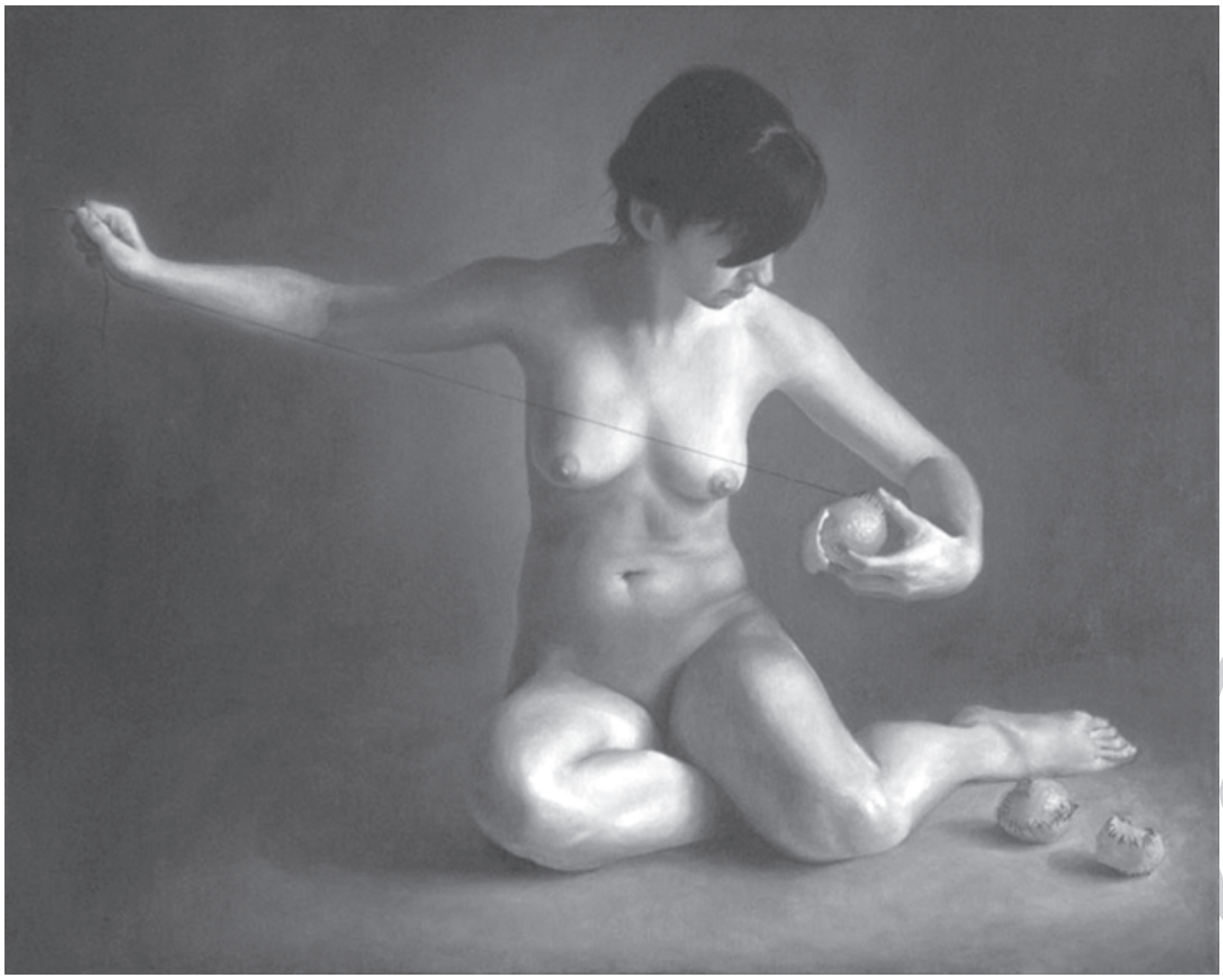

BENÕ ATTILA versei

(Vasút-szerelem hagyatéka)

In memoriam...

Igazat csaló, hideg testû céda,
fénylõ álmok végsõ maradéka,
határokon fekvõ acél leány,
hosszan nyújtózva régtõl vársz reám,
hogy tested a testemhez érjen
egy hosszú nap utáni éjen.
Csontommal, húsommal betakarlak
végleg, és a kín rajtunk átballag.
Téli testeden hevült idegek,
csalódást feledve, „nyugalmat lelnek”.
Ó, fájdalom-gyönyör, élet-halál erotika,
piszkozat-világ könnyû elejtésének titka!
Meddig késik még egyszeri nászunk,
hogyha vetve már omló göröngy-ágyunk?
Dübörgõ szerelmünk is elrobog,
vas-testeden kihûlnek a nyomok;
s nem maradnak sem vádak, sem képek,
csak könnyed, üres semmiségek.

(Lendület)

A madár szemében a feszület,
mielõtt repülne.
A szárny bizsergése,
Mielõtt éleket ölelne.

Lábak tétova topogása
az ablakpárkányon.
Légáramlatokkal szemben is
Repülni, bármi áron.

Mindenféle egyensúlyból kiesve.
Mielõtt a test ellendül a peremrõl,
mielõtt a szelek iránya eldõl,
és szárnyait kibontja az este.

Elmozdult égtájakat látva,
Zuhanni a magasság fókuszába,
Fönt vagy lent: kitárt karú mélybe,
Továbbra is szédült köröket élve.

Szemgyakorlat. Más, idegen távlatokat látni.
Hétfõ délután. Amikor megtörténhet bármi.

(Házavató elhalasztva)

Idõbõl és vérbõl falazva
áll még a ház közös ablakkal.
Hol egykor hangok, színek égtek,
most üresen kongnak a léptek.

A falakban a kék vererek.
Elûzött hangok, szakadt képek.
A rések benned lélegzenek.
Az ablakszem más tájra ébred.

Küszöb, ajtó- és ablakkeret,
fémkerítés, rács és sövény,
mégis rád találhat az örvény,
és a meszelt égbolt megered.

Déli fekvés és jutányos árak:
minden telken lesben az árnyak.
A falakban a penész éled,
az idegekben gyûl a méreg.

Aztán – lehetne-e másképpen? –
felnõnek a gondok homlokig,
és egy napon minden elromlik
a készülõdés közepében.

Dróton kiterített ruhákat
fölkapva viszi a magasba,
az éledõ szél, ha túlárad,
s nem lesznek soha kivasalva.

Ajtón érintés nyoma szárad,
az ablakon lehelet-pára,
visszhang: az ajtó csapódása.
A fogasról hiányzik a sálad.

„Halál nincsen”

Beszélgetés Szepes Máriával

Szepes Mária szeptember elején, 99 évesen távozott. Szerzõje többek közt a több nyelvre lefordított Vörös Oroszlánnak, a Raguel 7 tanítványának, a Varázstükörnek, az Emberek és jelmezeknek, és a Pöttyös Panna gyerekkönyveknek is. Ez a beszélgetés tavasszal készült otthonában, melyrõl õ korábban így vallott: „Budai lakásomban 1945 óta adták és adják egymás kezébe a kilincset a látogatók, köztük olyan nevek, mint Baktay Ervin, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor. 1947 után egész kis földalatti kulturális mozgalom alakult ki nálunk. Titokban olvastuk, fordítottuk a szinte megszerezhetetlen mûveket az Állatfarmtól a Sötétség délbenig.”

– Valamiért fogadlak benneteket, amit majd tudni fogtok, mi az, de pontosan kérdezzetek! Ez nagyon fontos, hogy felelhessek. Az élet örök, és hogy soha-soha meg nem halunk, hogy ez mindig folytatódik, új és új öltözéket veszünk, de egyformák vagyunk és összetartozunk, ezt tudjátok, ugye?

Egyek vagytok vele, ahova mentek, ahova hívnak, nagyon fontos üzeneteket kell átadni egymásnak, barátilag, nem ellenségesen. A világ nagyon-nagyon rossz állapotban van, segíteni kell, azért vagytok itt, és én azért vagyok veletek, ruhát cserélgetve, most ideiglenesen Szepes Máriaként, hogy elmondjam azoknak, akik értik, hogyan adjátok tovább, mert ez az egész mindenség egy és összetartozó. Vannak irigyek, szomorúak, vidámak, de halál nincsen, csak élet van, örök élet, átöltözés; mindig azt vesszük föl, ami nekünk jár, és azt vesszük föl, hogy segítsünk a másiknak, de, csak ha kérdez, ha kéri.

Fognunk kell egymást, segítenünk egymást, rendesen tanítani, szeretni, mindig ölelni, mindig simogatni, mindig felelni arra, amit kérdeznek; ha nem kérdezel, nem felelek!

Kérdezzetek, mert kérdésekkel jöttetek…

– Mikortól érezte azt, hogy segítenie kell?

– Színész családban születtem, kétéves koromban már színpadon voltam a színházunkban. Miénk volt a színház Újpesten. Apám nagy színész volt, anyám primadonna, és én kétévesen egy kis szerepet játszottam csak, mert nem voltak szavaim hozzá, de tudtam, hogy én egy Papnõ vagyok, bár ennyi idõsen csak egy csacsi lányka voltam… Ebben a darabban egy cigányasszony legkisebb gyerekét játszottam:

– Éhes vagyok, éhes vagyok.

– Te vagy a legkisebb, és te csinálod a legnagyobb lármát – mondta „anyám”, és próbált elhalászni, de nem hagytam magam, csak kiabáltam.

– De én vagyok a legéhesebb, tegyél le, tegyél le! Kicsavartam a kezem „anyám” kezébõl, és hajlongtam, összeszedtem a cukrokat, ettem és hajlongtam.

Hároméves korom körül elvittek egy elõadásra, ott keleti táncot táncolt valaki.

Úristen – gondoltam –, én ezt tudom, nem õ, én vagyok ott!

Hazamentünk, levettem a zongoraterítõt, letérdeltem és táncoltam. Aztán később elmentem balettet tanulni. Tökéletes balett-táncosnõ vagyok, le is vizsgáztam, de nem akartam táncosnõ lenni.

– Mindezekbõl adódna, hogy esetleg színész vagy táncos lehetett volna.

– Igen, de tudtam, hogy ezen már túl vagyok, mindent tudtam, ezek már megvoltak, és nem akartam semmi mást csinálni, csak írni, írni, már kilencéves koromban.

– Miért az írás?

– Mert abban elmondhatom Istent, a láthatatlan Istent, akit ismertem, aki visszaküldött most is a halálból, és én tudom Õt. Az emberek titokban idejönnek, megkérdeznek, és én megérzem, hogy igazat kérdeznek, vagy csak menekülnek a halál elõl. Akkor hagyom, menjen, még élnie kell, vagy már érett arra, hogy ezt megkapja. Nem baj, ha nem hisznek neki, de a benne lévõ Isteni megvan. Ez a bennem lévõ Isteni az, amit megosztok veletek, fogadjátok el tõlem.

– Sokat beszél Istenrõl, a vallási tanításokhoz hogyan viszonyul?

– Nincsenek külön vallások, nincsenek külön Istenek. Csak aszerint vannak az Istenek, amilyen néphez születnek. Nem hét Isten van, egyetlenegy, a különbözõk egymás ellen valók. Új világ épül, érkeznek az új gyerekek. Szereti a másikban önmagát, és érzi, hogy minden mindennel összetartozik. Ezért vagytok itt, mert érzitek ezt. Viszont van, aki ördögi, sötét, ezt a világot találta ki magának, mert választani mindig lehet, Istent vagy ördögöt. Az ördöghöz semmi közünk, mi mindig segítünk, mi mindig adunk, mi mindig átmegyünk és visszajövünk. Mert újjászületések vannak, a ruha, amit viselünk és levetünk majd, az üres. Ahogy elképzeled, azt magaddal hozod, az a tied, azért jöttél, hogy segíts, hogy kérdezzenek, azért jöttél, hogy felelj, azért jöttél, hogy jót felelj. Csak jót feleljetek annak, aki titokban kérdez, mert másképp nem mer. De nem csak az nyer új életet, aki hisz ebben, hanem az is, aki nem hiszi. De az egyelõre megteremti a maga poklát, azzal nem tudok beszélni.

Szepes Mária 2007-ben

– Szeretném egy-két fogalomról megkérdezni, mint például szerelem, barátság.

– Édesem, más a szerelem és más a szeretet. A szerelem az, amivel társulsz, amiből gyermekek fakadnak, s utána meghalnak. A szeretet az, ami a világmindenség minden élõlényét egyformán szereti, azért szereti így, hogy segítsen az embereken, különben elvesznének. Tanulni kell, tanulni, tudni, megosztani.

– A tudományról mit gondol? Irodalomtudomány, matematika?

– Mind összetartoznak, de ezek csinált dolgok. Vannak vad, zavaros ügyek, amikkel nincs dolgom, és vannak olyanok, amik egyszerre kigyúlnak. Nagyon bonyolult dolog az élet.

Meg kell nyílni és most ez történt, történik, történni fog.

– Mit tehetünk a tudomány veszedelmes találmányai ellen?

– Válogassatok, hogy mi hová vezet, miért gyúlt ki, azért-e, hogy én gazdagabb legyek, a másik szegényebb, vagy azért, hogy adjak és segítsek.

– A múlt század közepén miért volt halott a spiritualizmus – vagy nem volt az?

– Nem volt halott, hanem egyéni dolog volt, egy-egy fejlett emberben feléledt, mert mindenki tudja, hogy halál nincsen. És most megint jön rá – erre a szörnyûségre, ami jelenleg van: a hajsza a pénz után, az irigység, a lopás, a gyilkolás – a váltás, mert érkezik a hamis mellett a valódi. Itt van, és ne engedjétek el soha, azért vagytok itt, hogy segítsetek, hogy megtanítsátok az öröklétre azt, ami örök, és odavezessétek, ami örök. Nem a Földre valók vagyunk mind, hanem mindenhonnan, minden bolygóról vagyunk itt, és átöltözünk, mikor levetjük a ruhánkat, mert halál nincsen! Csak élet van…

– Az elmúlt tizenöt évben egyfajta ezoterikus bummról beszélhetünk Magyarországon, mindenféle-fajta szemlélet megnyilvánult. Mit gondol errõl?

– Igen, igen zavaros szemléletek, úgy tudnak szeretni, hogy ugyanakkor gyûlölik a mást. Ez tévedés, csak szeretni szabad, csak azt. Mindig lehet választani. Ha csak egy embert, egy lelket megmentesz, már nem éltél hiába.

Szepes Béla rajza feleségérõl, Máriáról

– Meséljen Márai Sándorról és Hamvas Béláról!

– Márait nagyon szerettem, nagyon igaz volt, sosem tért le az útjáról, és nagyon szenvedett amiatt, hogy nem jöhetett vissza, de most már itt van újra.

Hamvas Bélát is nagyon szeretem, most is beszélgetek vele, csodálatos ember volt, a legnagyobbak egyike. Bezárták, számûzték, de mindez soha nem változtatott azon, amit tudott. Sokat sétáltunk együtt Leányfalun, mert mi ott építettünk egy házat a fivéremmel, aki azt jósolta, hogy szörnyû nagy háború lesz (a II. világháború), amit csak ott tudunk túlélni. Hamvas is ott lakott egy festõlakásban, és nagyon sokat beszélgettünk. Soha nem engedett abból, amit tudott és hitt. Azt kell, hogy megértsétek: sokan jártak itt, pusztító vad, hallatlan hittel is, azokban minden szó életté vált. Egyetlen egységrõl van szó, ebben a világmindenségben, ami most nagyon mélyponton van, és csak kevesen vagyunk, akik fönn széttárva a karunkat kérjük a láthatatlan Istenséget, hogy segítsen Földön és a világmindenségen. Ez nagyon fontos most.

A tüdõ nem lehet olyan, mint a szív, és a szív nem lehet olyan, mint a láb, egyetlen egy szervezet az egész világmindenség… (de csak akkor felelhetsz, ha jól kérdeznek…)

– Említette, hogy a Déltenger a gyerekkorát, fiatalságát és az I. világháborút juttatta eszébe. Lát-e hasonlóságot abban, ami most van, és ami száz évvel ezelõtt volt?

– Természetes, hogy hasonló, természetes, hogy ugyanazok, és egy kis távolságból már látszik is, hogy összetartozik minden, mindenkivel.

– Milyen volt a háború, mit éreztek?

– Az ember mindig határozottan érzi, hogy mi vár rá, lehull-e a test, a ruha róla, vagy rajta marad. Mi határozottan éreztük, hogy rajtunk marad, és akkor nagyon jóban lettünk a Hamvassal, sok csodálatos dolgot hallottam tõle, melyet nem árulhatok el, mert olyasmiket mondott, ami most van és lesz…

Nagyon sötét dolgok várhatóak és nagyon nagyszerû dolgok is, és át fog alakulni minden úgy, hogy nyitva lesz az ég elõttünk. Akik elõtt nyitva lesz az ég, azok bemennek oda és továbbélik az örökkévalót, akiknek nem, azoknak vissza kell jönni, kiszakadva ebbe a szörnyûségbe, ami csak a pénzt imádja és a politikát, és alázuhanni oda, a sötétségbe, hogy tanuljon, tanuljon, tanuljon. Mi fölfelé megyünk, ti is fölfelé vágytok, levesszük ezt a ruhát, és ami alatta van, az Isteni! Ezért vagytok itt, mert ezt megéreztétek.

Az a megpróbáltatása ennek a létnek, hogy magamból tenyésszem ki azt, ami igaz. Takarjam le és szórjam szét a mélységbe azt, ami hazug. Most egy szörnyen bonyolult életben vagyunk benne. Mi élni fogunk, mi azért vagyunk itt, hogy segítsünk, de csak annak, aki kéri, aki jól kérdez, annak jól feleljünk. Istennel kell lenni, aki láthatatlan. Hamvas is Istennel volt, a láthatatlannal, ma is vele van, mert segíteni akart.

– A háború utáni évek elég sötétek voltak, Hamvasnak is nehéz volt megjelenni, jelen lenni?

– Hamvas Bélának meg kellett szenvedni dolgokért, mert amit nem jól teszek, vagy csinálok, azt magamnak is át kell élnem, amit még nem tudok, meg kell tanulnom. Nagyon fontos ez az élet. Amit rossznak érzek, az a jó, amit jónak érzek, azt felejteni kell, és alámerülni újra és tapasztalni, tapasztalni, akkor is, ha a szív más formájú, mint a tüdõ és a tüdõ más formájú, mint az agy. Minden bennem van, ami az örökkévalósághoz kell. Az irigység és a harag nem az én dolgom.

– Mi az, amit igazán szépnek tart ebben a jelenségvilágban?

– A jóságot. Ha egy emberen segítek, a világon segítettem, azt tartom jónak, és én mindig kérdezek magamban, vagy némán, vagy hangosan, és nekem mindig felelnek.

(Készítették: BOZSAKY DÁVID, FERENCI GABRIELLA, WST)

[Az interjúhoz kapcsolódó megemlékezést az Irodalmi Jelen honlapján olvashatják, *Egy ember, egy fa* címmel.
http://www.irodalmijelen.hu/vasarnapilevelek.php]

Grimm-mondák

209. A Szerencse-kerék

Tizenkét zsoldos katona jött a dietmarseni háborúból, és vajmi kevés volt a nyereségük. Amint búbánatosan és kicsinyhitûen csavarogtak az országban, és máma nem tudták, mit esznek holnap, találkozott velük egy szürkegalléros fickó, köszöntötte õket, kérdezvén: „Honnét a séta és hová lesz?" Õk pedig felelték: „Onnét jövünk, ahol a háború volt, és oda mennénk, ahol gazdagok lehetnénk, de azt a helyet sehogyan sem találjuk." Szürkegallér így szólt: „Ennek tudományát megismeritek, ha velem jösztök, nem is kívánok semmit érte." Nem tudták a zsoldosok, mi dolog volna ez. „Úgy hívják ezt, hogy Szerencse-kerék, az én rendelkezésemre áll, és akit én ráültetek, az megtanulja, hogyan kell jövendõt mondani az embereknek és kiásni a kincset a földbõl; de csak azzal a feltétellel vagyok hajlandó ráültetni benneteket, ha jogot és hatalmat nyerek rá, hogy ebbõl a rajból egyikõtöket magammal vigyem."

Mármost õk tudakolták: melyiküket kívánja martalékul? Felelte Szürkegallér: „Hogy melyikõtökre támad kedvem, az majd kiderül utólag, most még nem tudom." Hosszan tanakodtak a zsoldosok, belevágjanak-e vagy se. Végül arra jutottak, hogy: az embernek egyszer úgyis meg kell halnia, elvégre már Dietmarsenben is eleshettünk volna a csatatéren, vagy a dögvész elemészthetett volna; úgyhogy megpróbáljuk, hiszen ez jóval könnyebb kaland, és csak egy fõnyi emberveszteséggel jár. Úgyhogy együttesen az idegen férfi kezére adták magukat, azzal a feltétellel, hogy feljuttatja õket a Szerencse-kerékre, és ennek díjaként egyiküket birtokba veheti, azt, akire kedve támad.

Ezek után Szürkegallér odavezette õket arra a helyre, ahol fel volt állítva a kereke, és az oly nagy volt, hogy mindnyájan felfértek rá, méghozzá ki-ki három ölnyire ült a másikától; egyet azonban megtiltott nekik: hogy amíg csak fent ülnek a keréken, rá ne merjenek nézni a többiekre, mert aki ezt megteszi, annak õ kitöri a nyakát. Miután annak rendje szerint felültek, a mester megragadta a kereket karmaival, melyekben keze-lába végzõdött, és megforgatta, úgyhogy körbeforgott tizenkét órán át, és egy órát tartott egy-egy fordulat. Nekik pedig úgy rémlett, mintha fénylõ víz lett volna alattuk, akár egy tükör, melyben mindent megláthattak, ami várt rájuk, akár jó, akár rossz, és aki embert maguk elõtt láttak, mindet felismerték és meg tudták nevezni. Fölöttük pedig mintha tûz lobogott volna, és izzó fenyõtobozok csüngtek.

Miután a tizenkét órát letöltötték, a Szerencse-mester lerángatott a kerékrõl egy finom ifjú embert, aki egy polgármester fia volt, és Meissenbõl jött, és magával ragadta a lobogó lángokon keresztül. A többi tizenegy nem tudta, mi történt velük, és elkábulva merültek mély álomba, és miután jó néhány óra hosszat feküdtek a szabad ég alatt, és felébredtek, látták, hogy a ruhájuk és az ingük egészen foszlékonnyá vált, és szétmállott a kezükben a nagy hõségtõl, melyet kiálltak a keréken.

Akkor felkerekedtek, és ment ki-ki a maga útjára, annak reményében, hogy immár életük fogytáig meglesz mindenük, és csupa jó szerencsében részesülnek; csakhogy szegények maradtak, mint azelõtt, és más emberek ajtajánál járhattak falat kenyér után.

230. Ácsorgásra kárhoztatva

Krisztus 1545. évében történt a meisseni hercegséghez tartozó Freibergben, hogy Lorenz Richter, mestersége takács, lakóhelye Bor utca, megparancsolta fiának, egy tizennégy éves suhancnak, hogy sürgõsen csináljon meg valamit; a fiú azonban húzta az idõt, elálldogált a szobában, és nem sietett szót fogadni. Emiatt az apja megharagudott, és dühében megátkozta: „Maradj csak helyben állva, ne is tudj elmozdulni soha többé!" Elhangozván az átok, a fiú ott maradt álltó helyében, és onnét nem tudott elmenni, és így állt egyhuzamban három teljes esztendõn át, úgyhogy azon a talpalatnyi helyen jókora mélyedést koptatott a padlódeszkába, és egy pultot is raktak elébe, hogy legyen mire támasztania a fejét meg a karját, és pihenhessen. Minthogy azonban a hely, ahol állt, ott volt mindjárt a szoba ajtajánál, és közel volt a kályhához is, vagyis a ki-be járó embereknek fölöttébb útban volt, ezért a városbeli lelkészek, hosszú és buzgó imádságot követõen, kiemelték a fiút a mondott helyrõl, és üggyel-bajjal ugyan, de jó szerencsével és károsodás nélkül átszállították a szoba szemközti sarkába. Ugyanis máskülönben valahányszor megpróbálták elvinni a helyébõl, kimondhatatlan fájdalmak fogták el, úgyhogy valósággal õrjöngött. Az újabb helyén, ahová mármost lerakták, ismét csak jó négy évig álldogált, és a padlódeszkát még mélyebben kikoptatta, mint az elõzõ helyen. Idõközben palánkot ácsoltak köréje, hogy a ki- és bejárók ne lássák ebben az állapotban; ez pedig az õ kérésére történt, mert a legszívesebben egyedül volt, és a szüntelen szomorúság miatt nemigen szólalt meg. Végül a jóisten egy kissé enyhítette a büntetést, így az utolsó fél esztendõben le tudott ülni, sõt le is tudott feküdni, ha odarakták mellé az ágyat. Ha valaki megkérdezte tõle, mi történt vele, rendszerint azt felelte, hogy Isten fenyítékét szenvedi a bûnei miatt, és minden dolgára nézve megnyugszik az Õ akaratában, és hogy Jézus Krisztus urunk áldozatára tekint, amiért is abban bizakodik, hogy holta után üdvözülni fog. Szerfölött nyomorúságos látványt nyújtott, arca sápadt volt és fakó, teste sovány és ösztövér, enni-inni nemigen akart, ezért a táplálékot gyakran úgy kellett beléerõltetni. Hét év elteltével megváltatott ebbõl a siralmas állapotból, amennyiben 1552. szeptember tizenegyedikén józan ésszel felfogható és természetes halállal halva, Jézus Krisztusba vetett hitét igaz szívvel megvallva, kiadta lelkét. A talpalatnyomokat még manapság is meg lehet nézni a föntebb írt utcában és házban, melynek jelenlegi tulajdonosa Severin Traenkner, az emeleti szobában, ahol ez a történet megesett, az egyik mélyedés a kályha mellett, a másik a szomszédos kamrában található, mert utólag egy válaszfallal kettéosztották a szobát.

401. Theodelind és a tengeri csudalény

Egy napon Agilulf király hitvese, Theodelind a zöldellõ mezõben sétált, közel a tenger partjához, hogy felüdüljön és virágot szedjen. Akkor hirtelen kiszökkent a partra egy förtelmes tengeri szörnyeteg, csimbókos szõrû, izzó vörös szemû, megragadta a gyönge királynét, és maga alá gyûrte. Hanem aztán egy nemesember, aki a közelben szarvasbikára és gímre vadászott, meghallotta az asszony szívtépõ sikoltozását, nyomban odavágtatott, és amikor a tengeri szörny látta, hogy közeleg, eleresztette a királynét, és visszacsusszant a tengerbe. A nemesember Theodelindet hazakísérte; attól az idõtõl fogva a királyné a szíve mélyéig szomorú volt, és búslakodott, mindazonáltal nem mondta el senkinek, mi történt vele.

Idõ múltán világra hozott egy gyermeket, csimbókos szõrût, fekete bõrût, izzó vörös szemût, nemzõjéhez hasonlót; Agilulf megrettent szívében, hogy az õ vérébõl ilyen fiú származzék, mégis fölneveltette gondosan. A gyermek fölcseperedett; gonosz volt és alattomos; a többi gyermeknek a kinyújtott mutatóujjával kiszúrta a szemét, vagy eltörte kezüket-lábukat, úgyhogy mindenki óvakodott tõle, akárcsak a testet öltött ördögtõl. Miután pedig fölserdült, megbecstelenítette az asszonyokat és a leányokat, és meggyilkolta a férfiakat; akkor megharagudott a nemes király, és szép szóval próbálta korholni; az pedig szembeszállt vele, és nekitámadt a tulajdon apjának is, úgyhogy kis híján megölte a királyt; attól fogva a királynak és a király valóságos, vér szerinti fiának az életére tört. Ez az ördög semmiképpen sem lehet az én gyermekem, gondolta a király, és arra buzdította fiát, hogy együtt vívjanak meg a fenevaddal, és terítsék le, mielõtt még több ártatlant meggyilkolna.

A fattyú sok hõs vitézt megölt a harcban, és apján is, bátyján is számos mély sebet ütött; ömlött a vér a csarnokban; ekkor az anya maga is íjat és nyilat ragadott, és beavatkozott a küzdelembe; mígnem a rém, sokaktól megsebesítve, végül a földre rogyott, és kilehelte ocsmány lelkét. Midõn a szörnyeteg holtan hevert kiterítve, így szólt a király Theodelindhez: „Semmiképp sem lehetett ez az én fiam; valld be a magad jószántából, kitõl fogantad, és akkor mindent megbocsátok neked!" A királyné kegyelemért könyörgött, és elmondta: amikor évekkel korábban a tengerparton sétálgatott, egy förtelmes tengeri csudalény szökkent elõ a habokból, és erõszakot tett rajta; tanúsíthatja az a nemesember, aki õt hazakísérte volt. Emezt az udvarba idézték, ahol megerõsítette: annak idején a királyné segélykiáltásait hallva sietett a helyszínre, és még látta, amint a tengeri szörny elmenekül. A király így szólt: „Mármost azt akarom tudni, hogy õ életben van-e még, mert bosszút akarok állni rajta; ezért azt parancsolom, hogy ismét feküdj ki ugyanarra a helyre, és várd meg, hogy jöjjön!" – „Azt teszem, amit kegyelmed parancsol – felelte a királyné –, bármi történjék is velem!"

Ezek után az asszony, csinosan felöltöztetve, kiment a tengernek vizéhez, a király és a királyfi pedig fölfegyverezve megbújtak a bokrok közt. Alighogy kifeküdt a partra az asszony, a tengeri szörny máris kibukkant a habokból, és megrohanta; de még ugyanebben a szempillantásban megrohanta a király és annak fia, úgyhogy nem volt menekvése neki. A királyné maga is kardot ragadott, és azzal átdöfte a fenevad rusnya testét, az pedig ily módon fizetett az életével; mindnyájan hálát adtak Istennek, és örvendezve tértek haza.

466. Szakállas Ottó

Nagy Ottó császár minden tartományban félve tisztelt uralkodó volt, szigorú volt és kíméletlen volt, és szép vörös szakálla volt; és amit a szakállára esküdött, azt végre is hajtotta elháríthatatlanul. Történt pedig, hogy Babenbergben fényes udvari mulatságot rendezett, melyre a Birodalom egyházi és világi fejedelmeinek el kellett jönniük. Húsvét reggelén a császár az összes említett fejedelemmel bevonult a székesegyházba, hogy meghallgassa az ünnepi misét, és ezenközben a várban lakomához terítették az asztalokat; kenyeret hordtak föl és szép ivóedényeket.

A császár udvarában pedig az idõ tájt szolgált egy nemes és csinos fiúcska, az apja herceg volt Svábországban, és ez volt az egyetlen örököse. Ez a takaros kisfiú véletlenül odakeveredett az asztalok közelébe, odanyúlt az egyik lágy cipóhoz a finom, fehér kezével, és magához vette, hogy egyék belõle, már ahogy többnyire viselkednek a gyermekek, akik szívesen belekóstolnak minden tetszetõs dologba, ha megkívánják. Amikor azonban letört egy darabot a fehér cipóból, arra jött a pálcájával a császár asztalnoka, aki a terítékekre felügyelt, és dühében odasújtott a fiúcska fejére, oly keményen és zabolátlan erõvel, hogy a gyermek fejét és haját elöntötte a vér. A gyermek a földre roskadt, és keserves könnyeket sírt, amiért az asztalnok kezet merészelt emelni rá.

Ezt meglátta egy kiváló hõs vitéz, Heinrich von Kempten nevezetû, aki együtt érkezett Svábországból a gyermekkel, és a nevelõje volt. Heves haragra gerjesztette, hogy azt a gyönge gyermeket ilyen irgalmatlanul megverték, és kemény szavakkal förmedt rá az asztalnokra, annak szégyenletes viselkedése miatt. Az asztalnok azt felelte, hogy: hivatásánál fogva jogában áll pálcájával elkergetni minden idepimaszkodó csirkefogót. Ezt hallván, Henrik úr fölkapott egy jókora dorongot, és bezúzta az asztalnok koponyáját, az pedig úgy szétloccsant, akár egy tojás, úgyhogy a nyomorult ember holtan rogyott a földre.

Közben az urak Istennek szolgáltak és énekeltek, majd a mise végeztével visszatértek; akkor meglátta a császár a vértócsát a padlón; megkérdezte és megtudta, mi történt. Heinrich von Kemptent azonnal odaszólították, és Ottó õrjöngõ dühtõl nekitüzesedve, így kiáltott: „Azért, amiért az asztalnokom itt fekszik agyonverve, esküszöm, hogy bosszút állok rajtad! Szakállamra fogadom!" Midõn Heinrich von Kempten meghallotta ezt a szigorú esküt, és látta, hogy az élete végveszélyben, összeszedte magát, nekiugrott a császárnak, és megmarkolta hosszú, vörös szakállát. A szakállánál fogva hirtelen fölráncigálta az asztalra, úgyhogy a császári korona lehullt Ottó fejérõl, és végiggurult a termen. És amikor a fejedelmek odaugrottak, hogy megszabadítsák a császárt a dühöngõ embertõl, õ elõrántotta kését, és fennhangon így kiáltott: „Senki ne nyúljon hozzám, ha kedves a császár élete!" Mindenki hátralépett; Ottó üggyel-bajjal odaintegetett nekik; a mindenre elszánt Heinrich pedig így szólt: „Ha császári fölséged életben akar maradni, akkor adjon bizonyságot nekem, hogy nem esik bántódásom!" A császár, aki érezte a torkához szorított kést, magasba emelte az ujjait, és uralkodói becsületszavát adta a nemes lovagnak, hogy élete megkíméltetik.

(Folytatása a 18. oldalon)

A monda mint modern elbeszélés

A Grimm-testvérek mesegyûjteményét aligha kell bemutatni az olvasónak: a „Gyermek- és családi mesék" idestova húsz éve teljes terjedelmében hozzáférhetõ magyarul is, leghíresebb történeteivel és mesealakjaival pedig valamilyen formában mindenki találkozott már. Annál kevesebben tudják, hogy Jacob és Wilhelm Grimm a mesegyûjtemény publikálása után kevés idõvel megjelentetett egy másik, hasonló terjedelmû gyûjteményt is, a „Német mondák"-at, mely mind a mai napig teljesen ismeretlen a magyar nyelvterületen. Az itt olvasható szövegek rövidebbek, csiszolatlanabbak, mûvészi értelemben lezáratlanabbak, mint a mesék; ugyanakkor azonban olyan elbeszélõi energiákat mozgósítanak, melyeket Hófehérke, Hamupipõke és Csipkerózsika ma már klasszikussá vált történeteiben hiába is keresnénk. Maguk a Grimm-testvérek a mondagyûjtemény elsõ kötetének 1816-os elõszavában így fogalmaztak: „A mese inkább költõi, a monda inkább történeti jellegû." E kijelentés mögött a mese és a monda szétválását, voltaképpen a modern mítoszkutatás kezdeteit vehetjük észre. A testvérpár 1806-ban, amikor nekifogott a gyûjtésnek, még nem tudta, hogy a mese és a monda két különbözõ dolog. Eleinte úgy képzelték, hogy gyûjteményük tartalmazni fog „mindenféle mondákat, híreszteléseket, bölcs mondásokat, történeteket, prófétálásokat", majd fokozatosan rájöttek, hogy az egyre gazdagodó gyûjtemény kétfelé ágazik. A szövegek egyik csoportjára inkább az „igaz poézis" törvényszerûségei érvényesek (ezeket le lehet kerekíteni, ki lehet színezni, hasonló motívumokat össze lehet olvasztani bennük), a másik csoportra inkább „a tényekhez való hûség" kívánalma nyomja rá a bélyegét. Természetesen vannak átfedések, akadnak meseszerû mondák és mondai elemekre épülõ mesék. A megformálásbeli különbségek azonban világosan láthatók. A mesegyûjteményt inkább családi olvasókönyvnek, népszerû olvasmánynak szánták a fivérek, a mondagyûjtemény inkább a korabeli tudományos igények szerint készült, és ennek megfelelõen sokkal inkább megõrizte az írásos források – krónikák, oklevelek, röplapok, tanúvallatási jegyzõkönyvek, magánlevelek, útirajzok, ponyvaregények, sírversek, anekdota- és furcsasággyûjtemények – nyelvi, észjárásbeli sokféleségét. Ugyanezért a mondagyûjteményben igen erõs a „modernné olvasás" kísértése (jóval erõsebb, mint a romantikus elbeszélõ prózaklasszikusának számító mesegyûjteményben): az izgalmasabb szövegekre rálapozva, az az érzésünk támad, mintha egy-egy középkori Borges és Kafka, vagy éppen Csáth Géza és Arany János véletlenül ránk maradt írását olvasnánk. A mesegyûjtemény elsõ teljes magyar fordítását a jelen sorok írója készítette Adamik Lajossal közösen, a nyolcvanas évek második felében. Húsz évvel késõbb, szintén ketten, a múltkorihoz hasonló módon megfelezve a teljes anyagot, nekivágtunk a mondagyûjtemény magyarításának is, mely elõreláthatólag jövõre jelenik meg a Kalligram Kiadónál.

MÁRTON LÁSZLÓ

Beszéd a palackból

Szőcs Géza rovata

Hadd bocsátom elõre: én nem. Nem ismerem õket. Vegye át a szót tõlem, aki többet tud róluk. Aki ismeri életüket és munkáikat.

Nemcsak vers lehet a palackban. Lehet az újságcikk is.

Már több mint egy éve tart e sorozat, amelyben ez idõ alatt azzal próbálkoztunk, hogy palackjaikból különös sorsú vagy ismeretlenül, kihalászatlanul maradt költõi üzeneteket emeljünk ki, a megfejtés, de mindenek elõtt a fényre hozatal szándékával. Ezután is ezzel a feltett szándékkal kívánom folytatni a poétikai búvárkodást és leletmentést; de ormótlan tévedés lenne azt gondolni, hogy ismeretlen, ismeretlenül maradt (vagy elfelejtett), de izgalmas értékekre, üzenetekre, mûvészekre, mûvekre, életmûvekre, életpályákra és sorsokra akadnunk csak a költészet világában lehetséges.

Egy réges-régi, megfakult újság 1922-es évfolyamában, a Benedek Elek fõszerkesztésében megjelent *Vasárnap* címû hetilap 1922. június 25-i számában találtam a következõ írást:

Ki ismeri Finta Sándort és Kántor Katót?

Erdélyi szobrász dicsõsége Amerikában

„Finta Sándor történetével sokat foglalkoztak a háború elõtt az újságok. Ez a Finta Sándor akkor a szamosújvári fegyház rabja volt. Emberölésért ítélték volt el tizenkét nehéz esztendei rabságra öccsével együtt. Szégyenbe került a huga a két Finta fiunak és õk, hogy a családról a szégyent lemossák, végeztek a csábítóval.

Finta Sándor a börtönben kezdett hallatni magáról. Ott nyilt ki a lelke és szebbnél szebb szobormûvek kerültek ki kezei alól s egyszerre hires ember lett belõle. Kiderült, hogy világraszóló tehetség lakik a büszke legényben s maga a római pápa járt közbe a magyar kormánynál, hogy kegyelmezzenek meg Fintának.

Finta Sándor

Finta Sándor vissza is kapta szabadságát hat évi raboskodás után és kinn a szabad életben egészen a müvészetre adta magát. Röviddel szabadulása után kivándorolt a délamerikai Braziliába és a fõvárosban, Rio de Janeiróban telepedett meg. Aztán kitört a háboru és semmi hir nem érkezett onnan a tengerentuli országból Fintáról, mignem a mult héten hazajött Kolozsvárra fiatal felesége, Kántor Kató, aki maga is festõmûvésznõ és õ hozott uj hireket a férjérõl, akibõl Délamerika legünnepeltebb szobrásza lett és az ottvaló nagy ujságok mind az õ dicsõitésével vannak tele. Õsszel nagy kiállitás lesz Braziliában, ennek a diadalkapuját is Finta szobrai fogják disziteni, aki erre megbizást kapott az államtól. Felesége szivességébõl mi is bemutatjuk Finta arcképét" [valamint két felvételt a müveirõl, köztük] „egy mesterien megformált õsi tipusu indián fejet."

„Finta felesége egyébként azért jött haza, mert nem birta egészséggel az ottani éghajlatot. Szomoru hireket is hozott az odavándorolt magyarokról, akik terméketlen, vadon erdõterületeket kapnak megmüvelésre és legtöbbjük belepusztul a nehéz munka és az idõjárás okozta betegségekbe."

Elõször talán a Vasárnapról. Igényesen elgondolt és igényesen kivitelezett lap volt a széles – a legszélesebb – erdélyi magyar olvasóközönségnek, négy évvel az összeomlás és két évvel Trianon után. Leginkább a kalendáriumok jellegét, hangnemét és hangulatát idézi. Azt is mondhatnók: néplap – igen, az volt ez a javából, olyan néplap, amelyben Benedek Elek, Kós Károly, Kiss József, Nagy Dániel, Björnsterne Björnson, Maxim Gorkij nevével ugyanúgy találkozunk, mint bel- és külpolitikai hírekkel, elemzésekkel, fotókkal és rajzokkal, vagy a közeljövõben sorra kerülõ hetivásárok idõpontjával meg a magyar múlt kérdéseivel.

Mondanunk sem kell, hogy a fotók gyalázatos minõségûek, ami egyaránt köszönhetõ a korabeli fényképészet és az akkori rotációs nyomdászat színvonalának és teljesítõképességének, va lamint a papír minõségének. (A fényképészeten az átlagos felszereltséget és felkészültséget értjük, a modern értelemben vett erdélyi sajtófényképészet hõskorát.) E mondott okoknál fogva Finta Sándorról is csak egy alig kivehetõ portréval rendelkezünk, és „leghiresebb müvei" közül is csak a mesterien megformált õsi tipusu indián fej üti meg a reprodukálhatóság (alsó) határát.

A szerkesztõk (apropó, szerkesztõség: Kolozsvár, Egyetem u. 3.) sem lehettek elégedettek a lapban megjelent fotókkal. Ezért, ahol lehetett, kis fametszetekkel és tusrajzokkal törekedtek kiváltani a fényképeket – és ez bûbájos, archaikus-kézmûves jelleget eredményezett. Persze, könnyû ott, ahol a tipográfust és grafikust úgy hívják, hogy Kós Károly. Várak, templomok látképei, apró rovatok fejlécei, politikusok arcképrajzolatai egyaránt magukon viselik a legkarakteresebb erdélyi figura, a bánságiból lett erdélyi apostol keze munkájának nyomát. Talán a távoli Amerikába veszett honfitárs, a némileg szicíliai jellemû szobrász visszahozása az erdélyi tudatba, talán ez is Kósra és barátaira jellemzõ gondolat – bár az aláíratlan (és rutinos zsurnalizmussal megírt) cikknek nyilván nem õ a szerzõje.

No de ki lehetett Finta Sándor, és vajon mi lett vele? Az általam ismert képzõmûvészeti lexikonok és szakkönyvek nem tartják számon a munkásságát, még Molnár Dénes kitûnõ lexikonja sem. Emlegetni sem hallottam soha a nevét, s ha éppenséggel rákérdeztem, senki nem hallott róla. Sokat foglalkoztam a magyarok délamerikai jelenlétével, Brazíliában jártamban meggyõzõdhettem róla, hogy egyik legnagyobb fotográfus mûvészüknek Farkas Tamást tartják. Finta neve nem hangzott el.

Rióba nem jutottam el. Õrzi-e ott köztéri szobor, vagy közgyûjteményben megtalálható alkotás e nevet – nem tudom. Rokona lehetett-e (a két háború közt aktív, azóta elfelejtett) Finta Zoltán költõnek, újságírónak – nem tudom, igazából nem tartom valószínûnek.

Még az is felmerült bennem, vajon nemcsak a feleség, a trópusi klímáról gyógyulni hazatért Kántor Kató nagyította-e fel Finta tengerentúli sikereit? Ennek több körülmény ellentmondani látszik. És apropó Finta Sándorné Kántor Kató – õróla mint festõmûvésznõrõl tudunk-e bármit is? Vagy vajon a brazilok ismerik-e a nevét? Vajon mire vitték a továbbiakban, hogyan alakult az életük, s meddig élhettek és hol?

E kérdéseket most belevetem a hullámzó ismeretlenbe, abban a reményben, hogy lapunk egy példánya hátha eljut majd valakinek a kezébe, aki majd tudni fogja rájuk a választ. Talán éppen száz éve, hogy öccsével együtt végeztek a gaz csábítóval…

Néhány csemege Kós Károly a Vasárnapban megjelent grafikáiból

Magyarbikali ref. templom (épült a XV. sz. végén) déli homlokzata

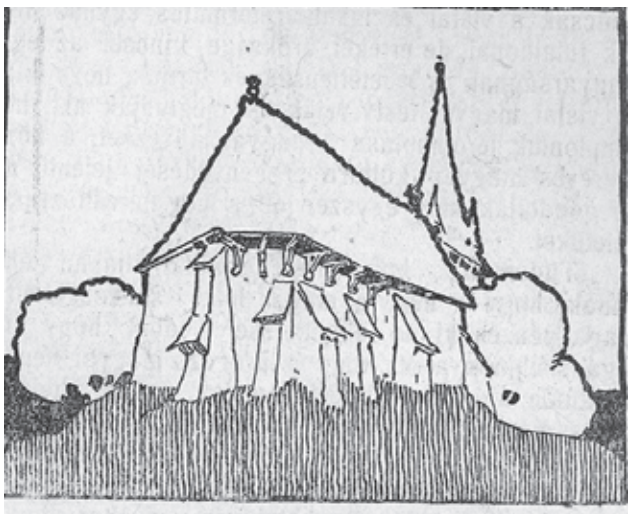

Magyarbikali ref. templom (XVI. század) északi homlokzata

Dr. Jorga Miklós

Dr. Lupu Miklós

LÁSZLÓFFY CSABA

A lázadó Támár

„A csábítót játszotta, és paráználkodott az úton, csak hogy ki ne iktatódjék, és kímélet nélkül lealázkodott, hogy fölemelkedhessen.”
(Thomas Mann)

„Názáreti Jézus családfája Máté evangéliumában négy asszonyt nevez meg a héber Bibliából egyenes ági felmenõjeként: Támárt, Ráchábot, Rutot és Batsebát.”
(Jonathan Kirsch)

„Kikészítetted magad? – néz a tükörbe. Incselkedik képmásával, a feltüzelt képzeletében eljátszásra váró szereppel.

Nem érez szégyent. Így is sok idõt eltékozolt már.

Indul a játék. Eljött a nap, a lélegzetelállító, pompás lehetõség, hogy felkínálja magát.

Sötét hajsörénye, hajlékonysága, tajtékzó vére – mindene áhítattal várja a végzetes percet. (Jaj, ha Júda tovább fog menni, s õ ott marad porig alázva!… Csak meg ne neszelje, ki van a fátyol mögött!)

Júda most feléje pislant, a vékonyát vakarja, vacillál, Támárban pedig hirtelen megfagyott minden ölelés.

Ki az az õrült, aki az õ fiatal húsát halottnak hitte?

„Jobb lesz tán, hogyha elepedsz, ránctalanul akár? Mint buta bogár, borostyánkõbe zártan!… Véred, érzékeid rég meggyónták, mi után áhítozol. Bejárhatod naponta fogságod színterét, de még az idegen lábak taposta nomád temetõt is. A tegnapi ébredés után felhõ ereszkedett le bokádig, s te érezted, mint üt át rajta a bujálkodás vágya. Nem hibáztál semmit, mégis téged pöröl az idõ. Férjed, Er (akivel hiába habzsoltátok egymást éjeken át, úgy látszik, kevés volt) halott. Apósod, Júda elmagyarázta, hogy ágyastársadul szegõdni s magot elültetni méhedben Er fivérei hivatottak. Onan fog a sátradban hálni, mondta Júda (a harmadik fiú, Sela még kiskorú), hogy kötelességét a halott fivér helyett lerója; s ha gyermeked születik, a megboldogult Er fiának fogják tekinteni.”

Egyik pillanatban, ha a félelmetesnek tetszõ Júda elõtt kellett elhaladnia: arca savószínûvé változott, combja elernyedt a gyászos köntös alatt. A másik pillanatban bõgni tudott volna, mint vérmes öszvérkanca. S az undok, sunyi árnyak – a szószátyár cselédhad, a kárörvendõk kórusa – meglesték, amint Támár (a tudatától különvált teste), mint holmi együgyû némber, félájult állapotban dobálta magát az epekedõ vágytól.

Ámde most – szemfesték, ajakír! –, álmai mintha vadidegen testet öltöttek volna, valósággal várja, hogy két válla szárnyat növesszen a kietlen estben.

„Ki szegi meg vajon a törvényt?!…” – kérdi a magasságba burkolózó Láthatatlantól, s úgy érzi, hogy a didergõ csontjaira tapadó sejtek máris kigyúltak.

S már elõre hallja, hogy: „Te szemérmetlen szuka!” Meg hogy: „Aszályt, járványt és ki tudja még, milyen rontást hoz ránk!” Holott az izraeliták is tudják, hogy a neve: Támár, a kánaániták nyelvén datolyapálmát jelent.

De majd, ha Júda lábaihoz kúszik, és megmossa illatos olajjal, apósa méltányolni fogja, hogy menye (s egyben arája – te szent bonyodalmakkal reánk testált világ!) kidörzsöli belõle a pondrószagú öregedést…

A szentek összezárt ajakkal hallgatnak, egyelõre. Legalábbis úgy tûnt neki, amióta kiöltözött („keblemen egy csomó mirha, s nyakamban a csillogó ékszer, és ami még jobban felszítja a csõdörszenvedélyt: a sarumba csepegtetett balzsam”), mint szolgálatra kész, feslett asszonyállat.

Lepillant rá az Ég Ura, és egybõl számûzi emlékezetébõl a csámpás, nyálas, vacogó szolgalelkével alamizsnát könyörgõ Támárt! Képzelgése titokban valahol mulattatta; ez azonban még messze esett a merészen megálmodott elégtételtõl, hogy: ha minden jól megy, gyermeket fog szülni – ikreket! –, és apjuk (az apósa!) magáénak fogja vallani õket…

Egy jelre várt már napok óta – égi jelre –; de az Errel kötött menyegzõ hajnalának végtelen átláthatóságát rég feledve, csak a hideg kétellyel való szüntelen tusakodás. Onan alattomossága sebet ejtett benne, láthatatlan sebet: midõn ondóját gyáván, önzõ módon a földre fröcskölte („Kapzsiságból tette – ha örököst nemz halott bátyjának, saját örökségét kisebbíti meg –, mért is nem köptem szembe!”) Támár torka elszorult, ha megparancsolják neki, akkor sem sírt volna. Dacosan, bõszült indulattal kirohant a nászra feldíszített sátorból. Futott, futott, amíg ereje bírta, amikor aztán térde összecsuklott s szemével befogta a sárguló, terméketlen rétet, feltört belõle a keserûség: „Miért fosztasz meg a fiamtól, Teremtõ Isten?!… A világ szûkölködni fog nélküle! A te törvényeden múlott, hogy Júda törzse magamra hagyott. Méhembe más, idegen férfi oltóvesszõje s magja nem juthat, különben halál vár rám. Elhunyt férjem vagyonát nem örökölhetem, a vérrokonokra száll. A gyermektelenség foglya vagyok, és a megboldogult hitestárs családja kívülállónak, szolgának tekint. A Te törvényed – a levirátus – azonban az Er törzsének férfijait arra kötelezi, hogy az özvegyet teherbe ejtsék, s a gyermek örökölhesse az elhunyt báty vagyonát.”

Onant a Támár megcsúfolása után nem sokkal magas láz verte le, s napok alatt végzett vele. „Jahve neheztel valamiért ránk!” – suttogták Júda törzsének asszonyai. Ekkor kerekedett felül Támárban valamilyen õsi ösztön, bár keveset tudott a kánaániták istennõ-imádatának rítusáról. Egy kis hiúság, egy kevés gõg… A kiötölt bûnért egyszer, meglehet, lakolnia kell. De nincs más esélye, mint szembeszegülni a szürke sorssal. Vagy a sorstalansággal?…

Ez a kihívás több izgalommal töltötte el, mintha meg kéne alázkodnia, hogy méltó helyet vívhasson ki magának a családban s a közösségben. A paráználkodás gondolatára ajkára kiült egy bizonytalan, sóvár vigyor. „Na és! Ha a félistennõk vakmerõségétõl bátoríttatva kijuthatok a biztos fényre!… Az üdvözülés reménye megéri, hogy Júdát kijátsszam. Jó kedélyû pátriárka; megesik, hogy kissé szórakozott, ingadozás, gyengeség jellemzi, mindez megkönnyíti a dolgomat. Nem mindegy, hogy ki plántál magot a méhembe…”

„Végiggondoltad-e tetted következményeit?”

Mit felelhetett volna e belsõ hangra? Volt része bõven az ünnepi ceremóniáskodásban, szemforgatásban, midõn, miként ha maszkok vették volna körül, gyûlöletes áhítat legyintette meg lelkét.

„Ki tudná kipuhatolni Jahve szándékát?” – felelte önnönmagának.

S a többiekre gondolt, akik nem hisznek olyasmiben, amiben nem szokták meg, hogy higgyenek. Gyávák, még ha lenne is rá lehetõségük, hogy változtassanak valamit életük folyásán. Félelmüket összetévesztik az Isten elõtt megjátszott jósággal.

(Rejtély, fut át a krónikás agyán, hogy mi minden múlott a Mózest s a többi pátriárkát körülvevõ asszonyokon! A fáraó lánya, aki a folyóból kihalászta a mózeskosarat – õ sem volt izraelita.

Milyen törvényeket tisztel Jahve, s mit vár tõle? Egy bennszülött kánaánita nõtõl?!… A csábításon kívül Támár vajon még mihez ért?…)

A lázadáshoz. Nem tagadta, hogy szíve mélyén keserû bosszúvágy él.

Nem volt számára visszaút. Az útkeresztezõdésnél megpillantotta közeledõ apósát, õvele, a megözvegyült mennyel szemben bizalmatlannak látszó barát társaságában, akinek a juhait készült lenyírni Timnában. Jókötésû férfi, még egyenes a tartása, állapította meg elégedetten magában.

„Lépre fog menni, most én vagyok a mézízû virágkehely!”

Támár tekintetébe éles fény hatolt; mint amikor egy gyarló földi vágy az Arkangyal roszszalló pillantásába ütközik. A naplementében alakja elvált az olajfa törzsétõl.

„Ki ad nekem még egy szusszanásnyi idõt?…”

Megbánásra, tudta, erejébõl már úgysem futja.

Júda, miután a barátját elõre küldte („Eredj csak, majd utolérlek!”), habozni látszott; de aztán közelebb, egyre közelebb lépett az illatos jelenéshez. Karjánál fogva megragadta Támárt. Ekkor vette csak alaposabban szemügyre a felkínálkozó prédát, a céda nõ fátyolon keresztül is megcsillanó orrkarikájában felfedezvén a paráznaság jelét. És ágaskodó vesszõje forró és kemény húst érzett. Elõbb beszívta a balzsamos levegõt, amely a felesége halálát követõ hosszas gyász után egész az agyáig hatolt, csak azután kívánkozott ki belõle, akár egy halk böffentés, hogy: „Hadd háljak veled.”

Támár tudatában volt annak, hogy nem hallucinál. Eltûnt a Júda koponyája köré glóriát fonó, szállongó méhraj… A sors hátha más történetet szán neki. Legalábbis egyelõre olyan nyelven szólt hozzá, amelyet eddig nem értett.

Belehatoltak mélyen, s õ örjöngve tágulni érezte magában a fortyogó kútmélyet. (Sikított volna?) A legnagyobb megpróbáltatások közepette is akadnak édes percek, gondolta, és meredt szemmel nézett a felhõtlen égre. S bár fintorgott (ez volna a fiatalság zavaros tisztátalansága, vagy csak a kaland ára?), mind jobban érezte az eltéphetetlen vonzalmat: képtelen lesz ezután érdektelen szívvel követni Júda súlyos, port kavaró lépteit a síkságon.

Atyát keresett… jövendõ fiának, nem zsákmányt – lihegõ, lekonyuló vesszõjû hímet.

A tõrbecsalt férfi önteltsége, s önzõ tagja közben hízott a kéjben.

Még néhány pillanat, s a jelenet szereplõiben változás áll be. Júda kelletlenül tápászkodik fel, ragadós ujjait köntöséhez törli. Elfordul: nehogy a szajha félrelebbentse arcáról a fátylat (melyet különben csak férjes asszonyok viselnek), és neki szembesülnie kelljen kielégülése tárgyával, tán épp egy kánaánitával, ahhoz hasonlóval, aki az õ elsõszülött fiához ment volt feleségül, s akit talán már akkor is kívánt. Azután már nem találhat semmilyen hihetõ mentséget. Jahve elõtt pláne nem, aki nem ûzte el az izraeliták elõl a bennszülött népeket, mondván: Hadd szorongassanak benneteket, isteneik meg legyenek csapda a számotokra!

Ha nincs is egészen így, töprenghetett Támár, a hang csak elárulja az út mentén álöltözékben várakozó, majd a begerjedt férfi elõtt mesterségét ûzõ nõ kilétét.

„Küldök neked egy kecskebakot a nyájamból” – mondta kegyesen Júda, jól tudván, hogy egy szajha ára nem több egy kenyérnél meg egy rézgarasnál. Támár viszont ügyesen kezdett alkudozni, zálogot kért Júdától, akinek az erszénye állítólag a cimborájánál maradt, emiatt nem tudott pénzzel fizetni.

„Hol a megígért jószág? Messze van innen?” – kérdezte ravaszul.

Júda, gazdagságának tudatában, fojtott bosszúsággal a szakállát tépte: ez a némber még pásztornak nézi õt! De hát, ha kedvét töltötte benne, férfiúi önérzete úgy diktálta, hogy most õ tegyen a nem közönséges ringyó kedvében.

„Zálogot kérsz, amíg megkapod tõlem, ami jár neked!… Jól van; de milyen zálogot adjak?”

„A pecsétgyûrûdet a zsineggel. És ezt a faragott botot, amit a kezedben tartasz. Ha nálam hagyod õket, másodszor is szétteszem neked a lábam.”

Júda újból tüzet fogott. Ám utána valahogy elment a kedve a juhnyírástól (jóllehet öreg cimborája mulatozást is ígért neki), s a hosszú út oda és vissza, hazáig, még hosszabbnak tûnt kedvenc botja nélkül.

*

A Bibliában utalások vannak arra, hogy a levirátus kötelezettségei alól kibúvó Onan halálát az isteni harag okozta; Júda viszont, aki (mindegy, hogy hogyan, de) tejesítette a fia által elhanyagolt kötelezettséget, megúszta büntetés nélkül. „Attól a férfitól estem teherbe, akiéi ezek a holmik – hangzott a megégetésre váró Támár (a menyasszonyságot kiügyeskedõ meny) üzenete. – Nézz csak utána, kié ez a pecsétgyûrû, ez a zsineg és ez a bot.” És Júda a bosszúéhes tömeg elõtt beismerte, hogy a zálog az övé: „Tanúsítom, hogy Támár ártatlan.”

„Isten akarata volt, hogy ez történjen.” – olvasható a Teremtés Könyvében.

ESZTERÓ ISTVÁN

Pár stáció

66 éved nem kevés,
pár stáció, s a nem levés
    határ
    akár,

ezért a passzust (hol lehet?),
kifordítani lelkedet
    ha kész
    a kéz.

Bizalmat nem elõlegez,
lidércet û̀zött rég e hecc
    bugyor
    bögyén,

Sátán könyvét, kénkõ bûzét,
hogy a gyehennára tûzzék
    tüstént
    füstként.

Magyartanár, elvtárs vagy úr,
égen-földön gyanús gyaur-
    retye-
    rutya,

dugdoshatod ügyetlenül,
ami a szemedbe kiül
    (tûnj el
    bûnjel!),

halántékon menet-jövet
míg elporlaszt talpfát, követ
    navé-
    ta-nép,

mely kapkodva óra után
felszökik, már éjfél után,
    végsõ
    lépcsõn,

kertek alól fellegekhez
hogyha elvillan az *expressz*
    orkán
    torkán,

ahol elkobzott indulat
kártyázik csak, iszik, mulat,
    ahány
    magány.

Korridor

korridorján
Jegenyék sohasem
tévedt el egyetlen foton sem,
8,3 perc alatt érnek oda mindig
az idegesen vibráló levélig,
ennyi eltolódás a randevúnál
világ kezdete óta, minden
levélre egy világkezdet s világvég,
ezért emlékeznek az egészre
a jegenyék,
arra is, ami nem volt,
de számolni kell vele,
mikor Nap nélkül még 8,3
percnyi ráadás a fényrózsa
heve a homlokodon, bár
elérnéd még akit a legjobban,
meg amikor nem számoltál
visszafelé madárt, határt
se gondolatokat.

I. IFJÚ SÁTÁN KRÓNIKÁJA

Részletek Mark Twain utolsó mûvébõl, amely megjelenés elõtt áll a noran kiadó gondozásában, A Sátán hármaskönyve címmel. Fordította Gergely Zsuzsa

1.

Agyagból madarakat gyúrt, szabadon engedte õket, s ezek énekelve elrepültek. Végül összeszedtem minden bátorságomat és megkértem, mondja el nekünk, ki õ.

– Angyal – mondta egyszerûen, és egy másik agyagmadarat engedett szabadon, tapsolt egyet, mire a madár elrepült.

Félelemmel vegyes bámulat fogott el minket szavai hallatán, és megint félni kezdtünk. De azt mondta, nem szükséges nyugtalankodnunk, az angyaloktól nem kell félni, s különben is, kedvel minket. Tovább csevegett olyan egyszerûen és õszintén, mint mindig. Míg beszélt, egy sereg ujjamnyi kis férfit és asszonyt készített, akik szorgalmasan munkához láttak. Megtisztítottak és kiegyenesítettek pár yardnyi négyszögletû területet a fûben, és csinos kis kastély építésébe kezdtek. Az asszonyok keverték a maltert, s vitték csöbrökben a fejükön az állványokra, akárcsak a mi munkásasszonyaink szokták, a férfiak pedig a falakat emelték – ötszáz ilyen játékember nyüzsgött élénken az állványokon, szorgalmasan dolgoztak, izzadságukat törölgették a homlokukról, akárcsak a való életben. Amint elmélyedve figyeltük azt az ötszáz apró embert, ahogyan lépésrõl lépésre, falról falra emelik a kastélyt, és az hamarosan formát, szimmetriát kap, félelemmel teli érzésünk hamarosan elmúlt, újra egészen kényelmesen és fesztelenül éreztük magunkat. Megkérdeztük tõle, mi magunk készíthetünk-e embereket, és õ megengedte: Seppinek ágyúkat kellett készítenie a falakra, Nikolaust arra kérte, gyúrjon néhány alabárdost mellvérttel, lábszárpáncéllal és sisakkal, az én feladatom pedig a lovasság létrehozása volt lovakkal együtt. Mialatt mindezt kiosztotta, saját nevünken szólított, de azt nem mondta meg, honnan tudta õket. Seppi megkérdezte, õt hogyan hívják, mire nyugodtan válaszolta:

– *Sátán* – és kitartott egy kosarat, mivel felfogott egy apró asszonyt, aki leesett az állványról, és visszatette a helyére:

– Micsoda tökkelütött asszony, így hátralép, nem is nézi, hová…

Olyan hirtelen ért minket, mármint ez a név, hogy a készülõ tárgyak kiestek a kezünkbõl, és darabokra törtek – egy ágyú, egy alabárdos és egy ló. Sátán nevetett és megkérdezte, mi a baj. Természetes nevetése volt, kellemes, meghitt, nem harsány; megnyugtató hatással volt ránk. Tehát azt feleltem, semmi különösebb baj nincs, csak éppen furcsa név ez egy angyalnak. Megkérdezte, miért.

– Mert, mert… – szóval, khm, hát tudod, ez az *õ* neve.

– Igen, õ a bácsikám.

Szelíden mondta, de egy pillanatra elakadt a lélegzetünk, a szívünk majd kiugrott a helyérõl. Látszólag észre sem vette, egy mozdulattal félig-meddig megjavította alabárdosainkat és a többit, átnyújtotta nekünk befejezésre, majd így szólt:

– Nem emlékeztek? – egykoron õ maga is angyal volt.

– Igen, ez igaz – mondta Seppi –, erre nem is gondoltam.

– A bûnbeesés elõtt maga is ártatlan volt.

– Igen – mondta Nikolaus –, bûntelen.

– Jó család a miénk – mondta Sátán; – nincs még egy hozzá fogható. Õ az egyetlen tagja, aki valaha is bûnt követett el.

Soha senki nem értheti meg, mennyire izgalmas volt ez az egész. Ismerik azt a bizsergetõ érzést, amelybe egész testünk beleremeg, mikor olyan dolgot látunk, amely annyira különös, és elbûvölõ, és csodálatos, hogy félelmetes boldogság a puszta lét is, ha ránézünk; és bizonyosan tudják, ilyenkor csak bámul az ember, kiszáradnak az ajkai, lélegzete elakad, de a világon semmiért nem lenne máshol, csak ott. Szinte kirobbant belõlem egy kérdés – a nyelvem hegyén volt, alig tudtam visszatartani, – de szégyelltem feltenni, gorombaságnak tûnhet. Sátán egy éppen elkészült ökröt tett a földre, felmosolygott rám, és azt mondta:

– Nem lenne gorombaság; de még ha az is lenne, megbocsátanám. Hogy *láttam-e* õt? Igen, milliószor. Egészen kis koromtól fogva, amikor még csak az ezredik életévemet töltöttem be, én voltam a második legkedvence családunk és népünk csemete-angyalai között – hogy egy emberi kifejezéssel éljek –, igen, attól az idõtõl fogva a Bûnbeesésig; nyolcezer év, úgy számolva, ahogyan ti méritek az idõt.

– Nyolc – *ezer*?

– Igen. – Seppihez fordult, és úgy folytatta, mintha Seppi valamelyik gondolatára válaszolna:

– Persze, az csak természetes, hogy fiatal fiúnak látszom, hisz az is vagyok. Nálunk, amit ti idõnek neveztek, az egy nagykiterjedésû dolog; és ennek hosszú szakasza kell ahhoz, hogy egy angyal nagykorúvá váljék.

Egy kérdés fogalmazódott meg elmémben, mire õ felém fordult és így válaszolt:

– Tizenhatezer éves vagyok – a ti fogalmaitok szerint.

Majd Nikolaushoz fordult és így szólt:

– Nem, a Bûnbeesés nem érintett engem, sem a rokonság többi részét. Csak õt, aki után engem neveztek, és aki evett a fa gyümölcsébõl, majd erre csábította a férfit és az asszonyt. Nekünk, többieknek még mindig nincs fogalmunk a bûnrõl. Képtelenek vagyunk elkövetni. Feddhetetlenek vagyunk, és így is maradunk örökre. Mi…

Az apró munkásemberek közül ketten veszekedtek, zümmögõ kis dongóhangjukkal szidták és átkozták egymást; aztán csapások következtek és vér, majd egymásba fonódva harcoltak, életre-halálra. Sátán kinyújtotta a kezét, ujjaival kilapította belõlük az életet, majd eldobta õket, zsebkendõjével letörölte ujjairól a pirosságot, és folytatta a beszélgetést ott, ahol abbamaradt:

– Semmiféle gonoszságot nem tudunk elkövetni; nem illik a természetünkhöz, hiszen azt sem tudjuk, mi az.

Furcsa beszédnek hatott, az adott körülmények között, de alig vettük ezt észre, annyira megrendített és elszomorított ez a kegyetlen gyilkosság – mert gyilkosság volt, ez a helyes kifejezés rá, mentegetés és szépítgetés nélküli gyilkosság, mert a két ember semmilyen módon nem ártott neki. Mindnyájunkat elkeserített ezzel; mert megszerettük, mert olyan nemesnek, szépnek és jóindulatúnak gondoltuk, és mi õszintén *elhittük*, hogy angyal volt; és hogy ilyen kegyetlen dolgot mûveljen – ó, annyira lealacsonyította, és milyen büszkék voltunk rá! Minden átmenet nélkül folytatta a beszédet, mintha mi sem történt volna: mesélt az utazásairól, érdekességekrõl, amit naprendszerünk hatalmas világaiban látott, és más naprendszerekben, melyek messze-messze, a világûr végtelenségébe nyúlnak, és az õket benépesítõ halhatatlanok szokásairól, valahogy lebilincselve, elvarázsolva és megbûvölve minket, a szemünk elõtt zajló szánalmas jelenet ellenére. Ugyanis az apró halottak feleségei megtalálták a szétlapított, formátlan holttesteket, és felettük sírtak, zokogtak és jajveszékeltek. Pap térdelt mellettük, kezét imára kulcsolta, és részvétüket nyilvánító barátok nagy-nagy tömege vette õket körül, tiszteletteljes, fedetlen, lehajtott fõvel, sokan sírtak is – és erre Sátán egyáltalán nem figyelt oda addig, míg a síró-rívó és imádkozó hangocskák zavarni nem kezdték. Ekkor kivette hintánkból a nehéz, vastag deszkalapot és lecsapott az emberekre, beledöngölve õket a földbe, akárha legyek lettek volna, majd folytatta a beszélgetést ott, ahol abbahagyta.

Egy angyal, és papot öl! Egy angyal, aki nem képes gonoszságot elkövetni, mégis hidegvérrel elpusztít száz gyámoltalan, szegény embert és asszonyt, kik soha nem bántották! Felkavarta a gyomrunkat ez a rettenetes tett, még a gondolatától is kirázott a hideg, hogy e szerencsétlen teremtések közül senki nem volt felkészülve a halálra, leszámítva a papot, hiszen egyikük sem volt soha misén, de még csak templomot sem láttak életükben. Mi pedig tanúk voltunk; nem hagyott nyugodni ez a gondolat. Láttuk e gyilkosságok elkövetését, kötelességünk volt elmondani, és utat engedni az igazságszolgáltatásnak.

De õ csak beszélt tovább, és hangjának végzetes muzsikájával újra elbûvölt minket. Mindent *elfeledtetett* velünk; csak hallgatni tudtuk, és szeretni és rabszolgái lenni, akikkel kénye-kedve szerint rendelkezik. Megrészegített a boldogság, hogy vele lehetünk, hogy szemei mennyországába belenézhetünk, hogy érezhettük azt az elragadtatást, mely keze érintésétõl végigborzolta egész lényünket.

Mindent látott, mindenhol járt, mindent tudott, és semmit nem felejtett. Amit másnak tanulmányozni kell, azt egy szempillantás alatt megtanulta; nem volt nehéz számára semmi. Ha mesélt valamirõl, az ember szemei elõtt élõvé tudta varázsolni azt. Látta a világ teremtését; látta Ádám teremtését; látta Sámsont nekifeszülni az oszlopoknak és földig rombolni a templomot; látta Caesar halálát; mesélt a mennyország mindennapi életérõl; látta az elkárhozottakat gyötrõdni a pokol vörös tüzében. Elénk varázsolta mindezen dolgokat, olyan volt, mintha valóban ott lettünk volna, és saját szemünkkel láttunk volna mindent. *Éreztük* is õket, ám õ semmi jelét nem adta annak, hogy a puszta szórakozáson kívül bármit is számítottak volna neki ezek az emberek és események. Azok a pokolbéli látomások, azok a szegény kisbabák és asszonyok és lányok és legények és férfiak kínjukban sikoltoztak és esedeztek – ó, de hiszen mi alig tudtuk elviselni ezt a látványt, õ pedig olyan nyugodt maradt, mintha csak mûpatkányokat látott volna mesterséges lángok között.

[Mark Twain sátános hármaskönyvérõl]

Amikor Huckleberry Finn és Tom Sawyer kalandjainak utolsó oldalait is elolvastuk, ki tudja, hányadszorra is, ez ahhoz a fajta magára hagyottsághoz volt hasonló, mint amikor szüleink legelõször vittek el bennünket az iskolába. Azon a napon (mintha egy egzisztencialista regénybe léptünk volna be), nemcsak az önálló élet izgalmait éltük meg, de egyben egy létbeli magányérzetet is, és amikor Mark Twain elengedte a kezünket, hogy most már felnõttetek, boldoguljatok Huck meg Tom nélkül, ez kétségtelenül rosszul esett.

Ahhoz, hogy kiderüljön: Mark Twain a síron túlról is, felnõtt korunkra is képes volt egy varázslatos ajándékkal meglepni bennünket, amelynek a Gulliver utazásai társaságában a helye. E regényhármas nemcsak a Mester és Margarita elõzményeként lehengerlõ újdonság, (egyébként megvillan benne Tamás úrfiék alakja is), hanem újraírja a 20. század egész regényirodalmával kapcsolatos nézeteinket. Én igazából a Don Quijote és a Robinson mellé helyezném, a felnõtté váló, modern és posztmodern értelemben vett ember létben való elhelyezkedésének legfontosabb szellemi dokumentumai közé.

Isten hozta, ha megkésve is, ide a 21. századba ezt az isteni és sátáni remekmûvet, száz év rejtõzködés után, végre teljes (bár befejezetlen) formájában. Soha szenzációsabb, mágikusabb, titokzatosabb ajándékot.

SZÕCS GÉZA

Mark Twain utolsó regényérõl

A történet 1910-ben kezdõdött, Mark Twain halálával. Az irodalmi hagyaték örököse, Albert Bigelow Paine rábukkant egy addig ismeretlenül maradt – három szövegtestbõl álló – kéziratra, melyet Mark Twain soha nem publikált.

Minthogy Mark Twain már életében ismert és sikeres író volt, a Paine és Duneka kiadópáros úgy döntött, hogy a fiókban talált hagyaték három írásából kreál egyet, melyet a nagy író publikálatlan utolsó regényeként dobhat post mortem piacra. Az idõrendben elsõ regény címét – melyet Mark Twain *Az ifjú Sátán krónikájá*nak nevezett – így változtatták meg: *Mese a titokzatos idegenrõl*. E (leg)elsõ regényváltozat teljes egésznek tekinthetõ, habár az író soha nem írta meg a befejezõ, lezáró fejezetet. Valószínûleg nem akarta.

Inkább egy másik verzió írásába fogott, melyet *Schoolhouse Hill*nek nevezett. Itt is ugyanaz a téma foglalkoztatja: egy angyal érkezik a földre, és megpróbál segíteni az emberek életén. *Az ifjú Sátán krónikájá*tól eltérõen, a fõhõs itt már nem távoli unokaöccse a bukott angyalnak, hanem fia, és más neve is van: 44, Quarante Quatre. A történet azonban – vélhetõen kb. a felénél – abbamarad; Mark Twain soha nem fejezte be.

A hagyaték idõrendben harmadik regénye, a *44, a titokzatos idegen*, az egyetlen a variánsok közül, amelyet az író teljesen befejezett. A történet az elsõhöz hasonlóan Ausztriában kezdõdik, felbukkannak az ismerõs szereplõk, ám hamarosan megváltozik a cselekmény fonala: a már ismert falu, Eseldorf közelében egy nyomda mûködik, amelyben egy szerencsétlen sorsúnak látszó, ám nagyon szép fiatal fiú jelenik meg. Mindenkit ámulatba ejt furcsa nevével: Nr. 44,- 864,962 Új széria. Ne feledjük, 1490-ben vagyunk.

Nos, az irodalmi hagyaték örököse, Albert Bigelow Paine és Frederick A. Duneka, a Harper & Brothers vezetõje súlyosan megcsonkítva és megváltoztatva adták ki e három változat egyetlen regénnyé kovácsolt példányát. Fõ szövegnek a *Az ifjú Sátán krónikáját* választották, ám részeket teljesen töröltek és átírtak, szereplõket és címet megváltoztattak, végül a harmadik változat befejezését hozzácsapták az elsõhöz. E változtatások a szöveg egységét és összefüggéseit is súlyosan károsították, hadd soroljak ezek közül (sok van) csak egyet: az elsõ regény eredeti dátuma 1702, amit Paine és Duneka – valamilyen okból – 1590-re változtatott. Ez a dátum egyik regényváltozatban sem létezik. Ám ennek alapján a gyanútlan olvasó azt hihetné, hogy Mark Twain komolyan gondolta, hogy 1590-ben Eseldorfban kávét ihattak, kilencvenhárom évvel a bécsi ostrom elõtt. Ugyanez a helyzet a dohánnyal is, amely szintén nem létezett európai forgalomban akkoriban. Mark Twain precíz író volt, mindig gondosan ügyelt az ilyen történelmi részletekre.

A valóság a következõ: az irodalmi hagyaték örökösei a könyv 1916-os kiadásában önös érdekeik szerint meghamisították a könyvet, egy újabb népszerû gyermekkönyv sikerében bízva. Ez alighanem mérhetetlenül feldühítette volna Mark Twaint, ha megéri. Viszont 43 évvel e meghamisított és mindenki által *Titokzatos idegen* címen ismert regénynek a kiadása után a kaliforniai egyetem professzorának, William M. Gibsonnak feltûntek – John S. Tuckey jelzései alapján – bizonyos kétesen értelmezhetõ pontatlanságok a regényben, valamint a kurta-furcsa, a regény egészéhez sehogyan sem illõ befejezés. Így bukkant rá az eredeti kéziratra, amelyet 1969-ben, magyarázatokkal kiadott.

Az 1920-as években Mikes Lajos magyarra is lefordította a regény 1916-os kiadását, *A titokzatos idegen* címmel. Az 1990-es évek végén változatlan formában és rendkívül igénytelen külsõvel e fordítást a nem túl ismert Barnaföldi kiadó újra kiadta, igen kis példányszámban.

1980-ban M. Sztarcsev fordításában Moszkvában is megjelent a három regényváltozat egy kötetben, *Mark Twain Titokzatos idegen kéziratai* címmel.

Az orosz érdeklõdést az magyarázza, hogy az 1916-os kiadást egy év elteltével oroszra is lefordították, és e fordítás nyilvánvaló hatást gyakorolt Mihail Bulgakov *A Mester és Margarita* címû regényére, amit az orosz filológia gondosan számon is tart.

A regények külön-külön is, de fõként együtt, a XX. század regényirodalmának egyik meghatározó mágikus-metafizikus remekmûvét, ha úgy tetszik, mesterhármasát képezik. Egy magára valamit adó irodalom nem engedheti meg e zseniális mû (mûvek) ismeretének mellõzését.

A kérdés iránt érdeklõdõk minderrõl bõvebb ismereteket szerezhetnek a fordító egyetemi szakdolgozatából, amelynek címe: *A Treatise on Mark Twain's The Mysterious Stranger, A Romance and The Mysterious Stranger Manuscripts*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2003.

GERGELY ZSUZSA

VÉGH ATTILA

Érõ beszéd

Kemény Istvánnak

Egyedül voltam otthon, csöngettek,
és belépett a halál.
Nem lett sötétebb a szobában,
nem dermedt jéggé a kávé,
és a régi hang, amely megvolt köztünk,
nem veszett el pillanatra sem.
Egyáltalán nem történt semmi,
és még csak azt se mondhatnám,
hogy épp ez volt a legfélelmetesebb.
Semmi sem lett félelmetesebb,
nem lépett senki a szobába,
a csengõ se szólt.

Úgy lett nálam a halál,
hogy már mindig itt volt,
velem és nélkülem,
semmi változás a történõ idõn,
nem lobban fel és
nem alszik ki semmi,
tetteim tartják maguk,
halálverseim is elég meghatóak,
a legyenbõl mindennap lesz lesz,
teszem, ami kell,
és ha a lányom szemébe nézek,
még mindig fény nõ a földbõl.

Mondom, semmi se történt,
amikor nálam volt a halál,
csak leült és nem volt ott.
Hogy lehet ez,
faggattam a szobát,
hogy van pofája így otthon lenni itt.
Ahogy kimondtam, már tudtam,
hogy nem kellett volna;
mikor itt a halál, hallgatni kell,
mintha egyedül lennék,
mintha itt se lenne,
hátha megunja és elmegy.

Nem felelt, csak kinézett az ablakon
Visegrád felé,
bámulta a süllyedõ hegyet.
Nem szólt, de hallottam, hogy
azt mondja: „káprázat”.
Hát ehhez nem kell halálnak lenni,
feleltem, maya fátyla,
ezt mindenki tudja.
Nem fordult felém,
de a tárgyak engem néztek.
Megint kár volt szólni.
Vajon hány dobásom van még?

Mindig is éreztem:
ha mondok valamit az életrõl,
a halál hallucinál.
Most aztán azt se tudja, hol van,
gondoltam.
Lebbent a függöny,
de utálom az ilyen misztikus izéket.
Menjen már a picsába.
Erre valaki szálkásan nevetett,
de nem „ekkor”,
nem „hirtelen”,
hanem egész életemben.

Engem gondolt az ereszkedõ világ,
az elmerült visegrádi vár,
a szállingózó sirályok,
az elfolyt Duna ólommedre.
Szivárgott minden,
múlt és párolgott,
és a felejtés síkságán,
a hûlõ sötétségbõl
egy megkínzott arc merült fel.
Mintha sörétraj repülne át a ködön,
vágott belém a felismerés:
ez egy haldokló arca.

Akkor ez az õ szobája,
és én vagyok a vendég,
aki mindig velem volt, nélkülem.
Nem létezem, de mindenkivel ott vagyok,
s halálában ismerek magamra.
Ilyenkor megfésülködöm,
rendbe szedem ruhám,
úgy ülök az új lélek mellé.
Fölébe hajolok, belélegzem és
szívemben oldom a rettegést.
Övé vagyok. Én vagyok õ.
Tükörvillanás arcomon.

MUSZKA SÁNDOR

Bõven akad

Régvolt szerelmek
Mellére vágyom
Hol keresnélek
Több napja már
Szamár s paraszt csak
Bármerre járok
Vonatmegállón könyvtárszobán
Szállást nem itten
Pénzért sem adnak
Sûrûn lakott egy
Térség ez itt
Nem kell mint mondták
Még senki csavargó
S léhûtõ itt is bõven akad

Ui.

Látod szerelmem végre utánad
Hogy mért hozzád éppen én sem tudom
De mondjuk pár napra ha lakhatok nálad
Míg barátnéidnek válasza jön

Ha fognánk a kést

Csak még egy felet még
Míg bezár e kocsma
Ha szólnál a múltról
Hisz látod jövõnk

Napszám istállók
S mosdatlan nõk csak
Kiket apjuk már
S jobb akkor se lesz

Ha mástól erõvel
Járókelõkre
S akár egymásra
Fognánk a kést

Börtön s verés csak
Hogy történt velünk már
Csak még egy felet még
Ki még velünk

Zozi

Merényi Krisztián

(karcolatok)

Apai vonás

Messzirõl látni a vetemedett gémeskutat. Hitványul összetákolt deszkakerítéssel határolt telek a földút felõl. Hátul ólak, takarmánytárolók és kóceráj. A budi – ha esik, ha fúj – nyitva. Olykor az égzengésnél is hangosabban csapdossa ajtaját a viharos szél.

*

Ökrösiék elõdjei markáns pofacsontú parasztok voltak. Apró szemek ültek arcgödrükben. Ez a jellegzetes vonás generációkon át öröklõdött a családban.

Ökrösi János jövõjét fiaival, Tiborral és Kálmánnal együtt képzelte el, de õk a seregnél maradtak továbbszolgálatra. Mintha sejtették volna apjuk szándékát. A katonaságnál legalább hasznukat veszik, nem úgy, mint otthon, ahol csak a fene ette õket. Kitüntetésük után hazalátogattak.

*

A jószág ilyenkor, kora tavasszal kezd csak mozgolódni igazán. Egy inas kecske raboskodik kikötözve a pajta rúdjánál.

A nappali fényt az áttetszõ függöny szûri meg. Alig fehérlik szabad falfelület, mindenütt képek és családi portrék. A fakó olajfestményeken kísértetiesen rajzolódnak elõ a jellegzetes arcvonások.

A tizenöt holdas földbirtok a Fodros patakig nyúlik. Ökrösi János feleségének, Mariskának nagyajtai õsei teknõvájásból éltek. Mariska nem vitte tovább a hagyományt, bedolgozó lett a közeli falu varrodájában. Hetente hozzák az anyagot és szállítják el a készárut. Jól jön a mellékes tüzelõre vagy takarmányra.

Ökrösi János az alacsony mennyezetû konyhában ácsorog. Nincs ereje etetni a jószágot. Valamilyen csúfságos nyavalya kínozza. Napközben gyakran dõl le ingujjra vetkõzve a belsõ szoba puccos sezlonára. Mintha hangyák futkároznának a fejében. Muszáj kicsit pihennie, pedig kintre teremtette õt az Isten.

A kirendelt orvos hosszú ideig vizsgálja a lázas beteget, de nem látja a bajt. Ökrösi János a városi kórházba kerül. A fõorvos három napig tartja bent.

Mariska a kórház portája elõtt várja urát.

– No, apjuk, mit mondtak?

– Valamilyen kémia, vagy mi! Aszongyák meg is halhatok bele. Megnõtt a májam és a lépem, na meg hurutos a torkom.

Összevásárolják a halom gyógyszert. Feltornásszák magukat a bakra, Mariska ránt egyet a gyeplõn. A fehér foltos hirtelen megugrik.

Egy-két szót beszélnek csak, de a felsõ fasoron már némán haladnak az alkonyban.

*

Mariska fekvõ urához szól:

– Levél! Nézd, a fiúk!

„Drága Édesanyánk, Édesapánk!

A felsõ vezetés dupla zsoldért a déli határfrontra osztott be minket.

Egy darabig nem látogatunk haza. Hamarosan küldünk pénzt, tegyétek félre a ZX csélõgépre.

Látjátok? Mégse büdös a katonaélet, ahogy aszt Szalai Jóska bátyánk mondta. Ki hitte vóna?

Tavaszra tán láthatjuk egymást.

Szeretõ fiatok: Tibor és Kálmán”

Ökrösi János nem engedte szabadjára könnyeit. Keményebb, mint legénykorában, amikor csintalanságból borjakat tiport a porba. Mariska a konyhába megy tésztát gyúrni. Ura a nyitott ajtón át kiált:

– A fiúk nem tudhatják meg!

– Felgyógyulsz, ne félj!

– Ugyan mán! Inkább add ide a hátkaparómat, beesett a sezlon mögé.

*

Ökrösi János néhány hét alatt soványra fogy. Szeme a homlok-, orr- és a járomcsont között beesett lesz. Éjjelente ilyesféléket beszél: „Asszony! Eredj hamar, nézd meg a bárányt, megfialt-e!”, „Tégy fel teavizet! Elûzzük a sátánt!”, „Hozzad hamar a gyógyszeremet!”. Mariska ilyenkor úgy tesz, mintha kint ügyködne, tudja, hogy mire visszaér, ura újra alszik.

Mariska mindenképp a mázsa feletti hízót akarja levágni. A temetõbõl érkezõ nép éhes, no meg nem veheti õket senki a szájára, sose voltak fukar népek.

Az orvos már hetente jár ki a tanyára. Injekciót és tanácsot ad a kórházi ellátás elõnyeirõl. Ökrösi János csak legyint rá.

Májusra alig marad valami a férfiból. Már homályosan látja az ablakpárkányon sorakozó virágokat.

Mariska éjjel nyöszörgésre ébred. Lámpát gyújt, megitatja urát. Ökrösi János arca akár egy partra vetõdött kagylótányér, szeme feketébb az izzó kályhában dobott szénnél.

Másnap alkonyatkor Mariska pokrócot terít urára, és élesen felsikolt. Percekig nézi a mozdulatlan testet.

*

Enyhe, meleg napfény ver lelket a reggelbe. Az út járható, rég nem esett. Összecsõdül a rokonság.

Ökrösi Jánost a tisztaszoba díszágyára fektetik. Az õ kérése volt, hogy ezen mossák. Az asszonyok ecetes vizet, rongyot, törlõkendõt és borotvát készítenek elõ. A férfiak a pajta mellett pálinkázgatnak.

Kakasnémulásra alaposan lemossák a végtagokat. A has és a mellkas következik. Ráhúzzák a fekete vászonnadrágot és az öblös inget, végül a kapcát tekerik a lábára.

Megérkezik özvegy Ugrásosné, aki nem rokon, csak tojást szokott vásárolni néhanapján. Mariska suttogja a többieknek, hogy el akarta szeretni tõle az urát. És nem a tojásért járt ide, hisz neki is van tyúkja. Az sem igaz, hogy az unokáknak adja, mert többek szerint alig keresik a városból.

A felravatalozott holttest láttán Ugrásosné õszintén kifakad:

– Jaj, be szép! Még holtában is mutatós!

Mariska mögötte áll, nem szól, csak bambán nézi az ura fejénél aranyló gyertyalángokat, és tovább rí a siratóasszonyokkal, majd jajgatva támolyog a férfiak és a pálinkásbugykos között. Fásultan gondol fiaira. Tudja, hogy nem jönnek vissza, családjuk lesz… lassan eltûnnek. A fiataloknak nem kell a tanya. Öröklik és kimennek belõle, pénzre cserélik a termõföldet.

Mintha csak anyjuk gondolata idézné elõ a két fiút, megjelennek szülõházuk udvarában. Elõttük apjuk és a számos együtt érzõ arc. Nincsenek megilletõdve, mintha tudták volna. Kálmán átöleli édesanyját.

Ökrösi János keze keresztben mellkasán, szemét nem zárták le, hadd láthassa gyászoló családját. Árboc-arccsontján feszül a bõr.

Tibor alig hallhatóan szól Kálmánhoz:

– Nézzed csak, mennyire látszik rajta a családi arcvonásunk.

Ökrösi János talán hallja fiait. Szeme úgy mered az égre, mintha hárfázó angyalokat csodálna a fellegekben.

A leolvasó visszatérése

Amikor szó szerint már a nyelvem lóg a melegtõl, végre felérek a Bütyök utcába. Kelletlenül téblábolok a kapu elõtt. Becsengetek. „Csók, Mama, letelt, na hadd lám, négy köbméter fogyott, csók.”

Így megy ez öt házon keresztül. De a hatodiknál, Csoszta néni, amint meglát, majd kiugrik a papucsából.

– Maga az, kedves?

– Mér, mi a baj, csõtörés volt?

– Jaj, hát maga?

– Ki a csuda lennék, ha nem magam?

– Hadd nézzem már, drága!

Ahogy kinyitja a kaput, eszeveszettül elkezdi markolászni karomat, és tapogatni az arcomat.

– Csókolom, tessék már elmondani!

– Hát nem halt meg?

– Miket tetszik beszélni?

Megjelenik a következõ ház lakója, Bodroginé. Õ is rázendít:

– Mártika, jól látom? Ez a vizes-fiú?

– Igen, és kutyabaja!

Most már ketten tapogatnak. Bodroginé elkezd rázogatni, hogy valóban élek-e – kicsit bepipulok.

– Könyörgöm, árulják el, hogy mi történt!

Csoszta néni mondja:

– Aranyos, itt voltak a vízmérõcserések! Kérdem tõlük, hogy mikor jön a leolvasó. Erre azt mondja a szerelõ, hogy nem fog az már jönni. Kérdezem, miért, mire õ, meghalt, hogy mitõl, azt mondja, nem tudja, de annyi szent, hogy meghalt.

– Akkor lóvá tették magukat! Látják, hogy nem vagyok *holt*. Odabent azért lesz egy-két szavam.

– Ne féljen, fiatalember, akinek halálhírét keltik, bizony hosszú életû lesz – mondja Bodroginé.

Megszomjazom erre a mûbalhéra. Elindulok a kocsma felé. Visszanézek. Csoszta néni hadonászik, becsenget ennek-annak. Legalább tízen az utcán. Bizonytalanul integetnek, arcukat fogják, mutogatnak felém. Örülnek nekem: az életemnek.

Mentemben olykor megfordulok. Már nem látom tisztán õket, csak a megtört, idõs kis testeket. Legalább kimoccantak a kávéillatú megszokásból. Valami hátborzongató csoda történhetett. Feltámadtam nekik, én, a leolvasó-fiú.

Délután a fasorban

Nyirkos szél rázza süvítve a lombokat, friss leveleket ragad magával marokszámra.

A járókelõkkel együtt igyekszem átjutni a gyalogosátkelõn. Mintha lelassultak volna az emberek.

Jobbra, a járdán egy felismerhetetlen alak mocorog. Térde alá szorult prémkabátja alól szabadulna. Nyomorék? Nincs lába? Bõrével érintkezik a vérfoltoktól sötétlõ aszfalt. Ráncos, nemes arcéle profilból köszön rám.

– Mi a baj? Miért nem kel fel?

Körmeirõl töredezik a sötétlila festék, a járdaszegélybe próbál fogódzkodni. Nagy sokára megszólal:

– Nem fordult vissza az uram!

– Hol az ura?

– Nem fordult vissza…

– Mirõl tetszik beszélni? Nincs itt senki!

Síri csend. Most a fasor felé néz, ahová nemrég belopta magát a tavasz. Egy troli vágtáz el mellettünk, rezeg az aszfalt, pattognak az apróbb kövek.

– Nem maradhat itt!

Fiatalkék szemével a bal fülem mögött figyel egy pontot, amit talán csak õ érzékel. Orrvérzése alábbhagy.

– Az uram… nem fordult…

Nyitott szájában habzó nyála, mint barlang mélyén a konzerválódó hófoltok.

– Megkeressük a férjét, csak keljen fel! Fogja meg a kezemet!

Nagyanyám jut eszembe, akit papám halála után még évekig rabságában tartotta a hajnal és a pirkadat. Órákig kutatott hálóingben, a kertben, a fák mögött és a kútban. Vacogott, ráterítettem a vállkendõjét. Nagymamának felfázott a szíve. Senki sem hiszi… pedig így történt.

A földön fekvõ nyöszörögve:

– Arra, ni!

Fejével biccent a messzeségbe, ahol már vonallá szûkül az út. A járdán egy köpcös öreg távolodik kalapban.

– Biztosan õ a férje?

– Nem fordult vissza az uram!…

Kifulladva loholok a vibráló pontalak után. Mellette, már lépdelve lesem közönyös, elõkelõen hûvös ábrázatát. Õszes bajsza alól kissé kilátszik metszõfoga, mintha kárörvendve mosolyogna pórul járt feleségén.

Felém tolja könyökét, de nem tekint rám. Nejét hiheti maga mellett.

– Uram! Elvesztette a feleségét!

Szétcsapja karját, majdhogynem engem von felelõsségre:

– Mit csináljak? Hát nem jön!

Grimm-mondák

(Folytatás a 13. oldalról)

Heinrich, mihelyt e bizonyosság birtokába jutott, kieresztette a vörös szakállat a kezébõl, és talpra segítette a császárt. Az pedig tüstént fölült a királyi székbe, megigazgatta szakállát, és a következõ szavakat szólta: „Lovag, meghagyni ígértem életedet és testi épségedet, azzal tehát eredj utadra; de óvakodj a szemeimtõl, nehogy még egyszer meglássanak, azért eltakarodj az udvaromból és az országomból! Nagy teher vagy te nekem ahhoz, hogy az udvarnépemhez tartozhass, és a szakállam soha többé ne kerüljön beretváló késed közelébe!” Akkor Heinrich az összes lovagtól és egyéb ismerõseitõl elbúcsúzkodott, majd hazament Svábországba, szülõföldjére és birtokára, melyet a kempteni apátságtól hûbér gyanánt kapott; visszavonultan élt, becsületben.

Tíz évvel késõbb történt pedig, hogy Ottó császár nehéz háborút viselt a magas hegyeken túl (Itáliában), és egy megerõdített várost vett ostrom alá. Akkor õ nagy szükséget látott harcosokban és vitézekben, és követeket küldött a német tartományokba: aki hûbérese a Birodalomnak, az siessen az õ segítségére, vagy elveszíti hûbérét és szolgálattevõi rangját. Mármost egy hírnök eljutott a kempteni apátúrhoz is, és felszólította, hogy csatlakozzék a hadhoz. Az apátúr megintcsak elküldte szolgáit Henrik úrhoz, üzenvén, hogy mindenki másénál inkább az õ csatlakozására volna szüksége. „Jaj, nemes nagyuram, ne tégy ilyet velem – felelte a lovag –, hiszen magad is tudod, hogy kegyvesztetté váltam a császár elõtt; inkább adnám melléd a két fiamat, és azok hadba vonulnának veled!” – „Rád nagyobb szükségem van, mint rájuk együttvéve – szólt az apátúr –; e kötelezettség alól nem oldozhatlak föl; vagy pedig átadom a birtokodat másoknak, akik jobban ki tudják érdemelni!” – „Hát bizony – felelte a nemes lovag –, ha így áll a dolog, vagyis hogy birtok és becsület forog a kockán, akkor én parancsodnak szót fogadok, és jöjjön, aminek jönnie kell; ám váltsa be rajtam fenyegetését a császár!”

Ezek után Heinrich fölszerelkezett a hadjáratra, és csakhamar megérkezett Taljánföldre, ama városhoz, mely körül a németek táboroztak, mindazonáltal rejtõzködött a császár tekintete elõl; közelségét kerülte. Sátrát a seregtõl némi távolságban, oldalt verette föl. Egyik nap ott idõzött a sátra elõtt, és egy dézsában fürdött, és fürdés közben jól áttekinthette a vidéket. Látta pedig, amint polgárok egy csoportja jön ki az ostromlott városból, a császár pedig feléjük lovagol tárgyalásra, melyrõl a hadviselõ felek elõzõleg megállapodtak. Csakhogy a hitszegõ polgárok cselt szõttek: mert miközben a császár fegyvertelenül és gyanútlanul lovagolt feléjük, õk egy leshelyre fegyveres népséget állítottak, és galád kezekkel rátámadtak a fölséges úrra, hogy elfogják és agyonverjék. Midõn Henrik úr meglátta ezt a hitszegést és a készülõ gyilkosságot, kiugrott a dézsából, otthagyott fürdést-mosdást; felkapta bal kezével a pajzsát, jobbjával a kardját, és amúgy pucéran odarohant a csetepatéba. Bátran szétcsapott az ellenség közt, egy csomót megölt és megsebesített, és az összes többit megfutamította. Aztán elvágta a császár kötelékeit, és visszafutott a sátrához; visszaült a dézsájába, és fürdött tovább, mint annak elõtte.

Ottó, mihelyt visszatért a sereghez, kérdezõsködni kezdett, ki volt az ismeretlen lovag; haragosan ült fel a sátrában a székére, és így szólt: „Árulásnak estem volna áldozatul, ha nem segít rajtam két lovagi kéz; aki pedig a meztelen férfit fölismeri, vezesse ide hozzám, hogy gazdag jutalomban és kegyeimben részesüljön; bátrabb hõs egy sem él közel és távol!”

Némelyek persze tudták, hogy Heinrich von Kempten volt ez a lovag, de nem merték annak nevét kimondani, akinek fejére a császár halált esküdött. „Ezzel a lovaggal úgy áll a dolog – felelték –, hogy súlyos kegyvesztettség nyomja; ha visszanyerné fölséged kegyét, akkor ideállítanánk õt a trón elé.” Amikor pedig a császár azt mondta: ha mindjárt az õ apját ütötte volna agyon, még azt is megbocsátja neki, akkor végre kimondták a nevét: Heinrich von Kempten. A császár megparancsolta, hogy nyomban hozzák elébe; elhatározta azonban, hogy ráijeszt, és cudarul fogadja.

Midõn Heinrich von Kemptent odavezették, a császár haragot színlelt, és így kiáltott rá: „Hogy merészelsz a szemem elé kerülni? Tudod te azt nagyon jól, miért vagyok haragosod; amiért a szakállamat megtépted, és beretva nélkül úgy megnyírtad, hogy a fürtjének még most is híja van! Miféle önhitt vakmerõség vezérelt ide téged?” – „Kegyelem, fölséges úr! – felelte a bátor lovag, – kényszer ûségbõl jöttem ide; az én fejedelmem, aki itt áll mellettem, õ parancsolta kegyvesztés terhe alatt! Isten a tanúm, mennyire vonakodtam csatlakozni ehhez a hadjárathoz, de hûbéresi eskümet be kellett váltanom; és aki ezt zokon veszi, annak olyaténképpen fizetek, hogy utolsó szavait ejtette ki a száján!”

Ezt hallván, Ottó elnevette magát: „Ezerszer is üdvöz légy színem elõtt, te kiváló hõs! Megmentetted az életemet, melyet nélküled bizonyosan elveszítettem volna, áldott férfiú! E szavakat mondván, fölugrott, és megcsókolta Heinrich szemét és orcáját. Kettejük viszályának ezzel vége szakadt, és szívbéli kibékülés következett; a fölséges császár nagy gazdagságot adott és juttatott Heinrichnek, és oly nagy méltóságokba emelte, hogy azok emlékezete még most is él.

Kritika

Szerkeszti: Elek Tibor

Kényszerzubbony

Ugyan a cím alapján holmi pöttyös könyvre számíthatnánk, Lovas Ildikó új regénye inkább való olvasmányul nagy élettapasztalattal és szerelmi bölcsességgel felruházott asszonyoknak, mint lányoknak. A Kalligram kiadásában 2007-ben megjelent szöveget belengi a bódító liliomillat, és ez bizony mérgezõ lehet azoknak, akik nem jönnek rá már a regény elején, hogy a *Spanyol menyasszony* ereje abban a varázslatban rejlik, ami a szókimondás és az elhallgatás közötti vékony határmezsgyén születik meg. A *Spanyol menyasszony* ajánlott olvasmány mindenkinek, aki nem retten vissza egy kis borzongástól, és nem idegenkedik a fiktív naplók néhol tétova világától.

Erotika és lányregény ritkán talál egymásra, különösen olyan rafináltan, mint a *Spanyol menyasszony*ban: az esküvõje elõtt álló menyasszony, és a férjével pokolban élõ Olga gondolatai kerülgetik egymást a regény fejezeteiben, hogy a maguk körmönfont módján láttassák az emberi lelket. Hiába a két „napló" közti több évtizedes és a két nõ közti majdhogynem élettapasztalatnyi különbség, asszonyok õk mindketten, akik csalódásaikat és örömeiket pillanatképekbe sûrítve adják vissza: az esküvõ és a halál elõtti villanásokban.

A regény hangulatát és szerkezetét egyaránt determinálja az az ambivalens viszony, amely Olga és a menyasszony személyiségét köti össze, illetve választja szét. A két nõ között ugyan látszólag szakadék tátong, ám köztük legalább annyi a hasonlóság, mint a különbség. Keserveik és gyötrõdéseik kötik össze õket: a férfiakhoz való ragaszkodás és a tõlük való szabadulás utáni vágy. A Délvidék két asszonya, Csáth Gézáné és a kislány korától szemünk elõtt cseperedõ másik elbeszélõ sorsa hiába tér el, mindkettõ a boldogtalanság felé tart. Jónás Olga emlékeibõl a megtiport, ám mindig lázadó önbecsülés és a kiszolgáltatottság, fiatalabb társnõje szavaiból a fokról fokra önállósodás olvasható ki. Kettejük sorsa éppúgy olvasható párhuzamosan, egymás kiegészítõjeként, mint ellentétes erõk leírásaként. A falu és a város, az álmokat dédelgetõ lány és a csalódott hajdani szépasszony, a naivitás és a szerelmi fortélyok ismerete között ingó fejezetek végére Olga végzete tesz pontot: „…ami egyszerû, sohasem sikerülhet". Nem sikerülhet egyszerû utat találni sem az önfeledt szerelemhez, sem a másikkal való boldogság megleléséhez.

Olga és fiatalabb társa történetmesélései fókuszpontjában egy-egy esemény áll. A menyasszony emlékei és vágyálmai egy pillanat körül forognak. Folyton a tükör elé térünk vissza, ahhoz a feszült perchez, mely a vendégeket és az elkövetkezõ boldogságot várja, holott már akkor tudni: a házasság keserûen kezdõdik, és úgy is ér véget. A tükör elõtti mozdulatlan pillanatba merevedik jelen, múlt és jövõ, mintha a szembenézés eredõje és végpontja lenne. Kényszerzubbony a flamenco stílusú menyasszonyi ruha, melytõl szabadulni képtelenség, és ha nem is éget, mint Nessus vére, viselése beivódik az idõbe és az emlékezetbe. Ahogy Olgának is megvan a maga saját kényszerzubbonya. A gúzsba kötés nem csupán fizikai kínzás, de annak a viszonynak is szimbóluma, mely itt házasságnak neveztetik. Olga gondolatainak közepén nem egy új élet kezdete áll, hanem a régi mentése. A jelképes és nagyon is valós fulladástól való szabadulásról, mely egyszerre szorongatja testét és lelkét. A férj markában vergõdõ asszony minden boldogsága és keserve a kínzás pillanatában rögzül – szabadulni és bosszút állni ettõl kezdve egy gondolat. Olga történetének egy tétje van: ki öli meg hamarabb a másikat?

A *Spanyol menyasszony* befejezetlen regény. A történetek párhuzamosságából kiolvasható sorsszerûség éppoly riasztó, mint a megoldatlanság és a kiszolgáltatottság. „Bármennyire is bízom abban, hogy legyõzhetem õt, és végére jutok ennek a történetnek, elõfordulhat, hogy nem sikerül, én veszek rajta" – írja naplójában Olga, miközben arról elmélkedik, hogyan elõzheti meg férjét a gyilkosságban. A történeten való felülkerekedés egzisztenciális érdek. Amíg mesélni tud, él. A mesélés pedig gyakran parttalan. A falubeli pletykák, a ködbe veszõ történetek már-már kényszeres továbbadása, a lélek és a test apró rezdüléseinek hû feltárása mintha azt mutatnák, nyomot kell hagyni az életrõl, meg kell osztani gondolatot és tettet. A buja Olga kései társnõje szintén a halált kerülgeti: „Lelkünk gyöngesége, amellyel testünk épségét óvjuk, megalázó, megható és megmosolyogtató" – olvashatjuk, miközben a semmiben abbamaradó elbeszélés tanulsága ennek fordítottja is lehet: a lélek erõsebb a testnél, hiszen a higgadt, önelemzõ mérlegelések segítenek felülemelkedni minden átmenetinek bizonyuló és egykedvûen fogadott viszontagságon.

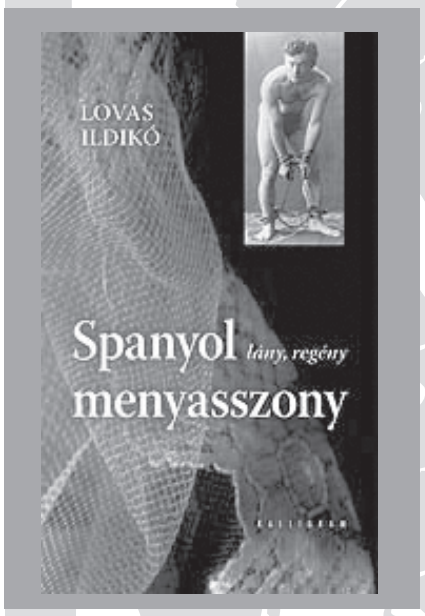

Lovas Ildikó: *Spanyol menyasszony (Lány, regény).* Kalligram, Pozsony, 2007

A két nõ története egy világban játszódik, hiába a több évtized távolság. A hipermangánon, a liliomon, a tyúkkopasztáson és a naplóíró férjeken kívül összeköti õket még valami: „A világot köténnyel a nyakamban terveztem megváltani" – vallja fiatalabb elbeszélõnk, aki „rendes asszonyhoz híven" képzelte életét, és ez a mondat lehetne Olga mottója is. A házasságtól feltétlen boldogságot és sikerélményt váró nõk csalódása az övék. A *Spanyol menyasszony*t – minden elõzetes várakozás ellenére – ez a mondat menti meg attól, hogy tipikus nõregény legyen. A *Spanyol menyasszony* ugyanis *lány, regény*, és nem lányregény. Története nem a szokásos nõi történet sok érzelemmel és fordulattal, illetve emancipálódási kísérlettel. A *Spanyol menyasszony* asszonyai megfelelni vágynak – a saját elvárásaiknak. Kudarcuk nem azért következik be, mert minden összeesküszik ellenük, nem valamilyen össztársadalmi nyomás következtében fut zátonyra életük, hanem egyszerûen a személyes sorsuk fordul balszerencsésre. A szöveg menyasszonyának és feleségének története azért realisztikus, mert nem valamiféle unalomig ismételt dogmát sulykol a nõk elnyomásáról, hanem azt mutatja be, miként vannak kiszolgáltatva az álmaiknak. Nem állást találni, karriert befutni nehéz, hanem „szerelmet lesni", férfit és gyermeket szeretni. Fordított nõregény, fordított lányregény a *Spanyol menyasszony*, mikor az érvényesülés buktatói helyett a magánélet keserveit, amikor a rózsaszín történetek helyett komor elbeszélést kínál.

„Akármit csinálhatunk, a nyakunk mindig bevérzõdik." A regény egyik alapvetéseként leírt mondat igaz mindkét elbeszélõnkre: akármerre lépnek hölgyeink, akármilyen döntést hoznak, rajtavesztenek – ki így, ki úgy. A sikertelen kiútkeresés felõrli a türelmet és az optimizmust, és hiába a találékonyság, sorra vakvágánynak bizonyulnak azok a remények, melyek új szerelmekbe kapaszkodnának. Az öröm így leginkább a képzelet világába van számûzve, ahol létezhet a bizalom, ám – különösen Olga esetében – nincsenek szabályok. Lovas Ildikó írása olyan asszonyokat boronál össze egy kötetbe, akik bár nem kedvelnék egymás társaságát, történetük egymás mellé kívánkozik. A kényszerzubbony ellenére vigadó nõk õk, akik nem egyformán szeretik a liliomillatot, és nem egyformán gondolkodnak a Magdolna-ünneprõl, ám szenvedélyeik és tévedéseik egyek.

KOCSIS LILLA

Vajúdó sorok

Mikor az ember vörös bársonnyal borított falak között süppedõs és rejtélyes ábrákkal díszített perzsaszõnyegen lépdel, úgy érezheti magát, mint aki rövidesen eltûnik a szoba megszakíthatatlan csendjében. Nem lát kiutat, csak érzi, ahogyan lába egyre mélyebbre süllyed a szõnyeg rejtélyes bozótjában, s a titokzatos ábrák, ismeretlen jelképek és szimbólumok mélytengeri szörny csápjaiként karolják át és vonják magukhoz. Berniczky Éva *Méhe nélkül a bába* címû regényének szövege hasonlóképpen viselkedik az olvasóval: metaforikus nyelve, rejtett elõre- és visszautalásai, jól körvonalazott, mégis bonyolult szimbolikája körülölelik a regény olvasóját, s többé nem engedik el. Azt viszont le kell szögeznünk, hogy a rejtelmek, szimbólumok és utalások nem adják könnyen magukat. A tapasztalatlan, kezdõ olvasó hamar elrettenhet az olvasástól: Berniczky regényében nincs felvezetés, könnyed, játékos csalogatás – az elsõ sortól, oldaltól kezdve tétje van a szavaknak, tétje és helye, melyeknek jelentõsége – és jelentése – csupán a késõbbiek folyamán válik egyértelmûvé, világossá. A szöveg lassan, áldozatos munkával fedi csak fel titkait, s az újraolvasás nem lehetõség, szinte követelmény.

A regénybeli táj, vidék elsõ pillantásra elvarázsoltnak tûnik, azonban lassacskán feltünedeznek Kelet-Európa jellegzetes helyei, alakjai, amik és akik belefásultak az idõ komótos hömpölygésébe, s már nem kívánnak kitörni, nem kívánnak megváltozni, csupán létezni akarnak, ahogyan eddig is: nem változva, nem mozdulva, csupán megmerevedve egy jellegzetes pillanatban. Az egyik ilyen szimbolikus hely a vasútállomás, melynek homlokzatáról már rég leszedték a helységnevet jelzõ betûket, s aki itt akar leszállni, az idevalósi, vagy éppen véletlenszerûen választja leszállóhelyül ezt az állomást. S a betûket senki sem akarja újból felrakni, senkinek sem fontos, hogyan hívják a települést. Szinte az egész regény hangulatát visszaadja egy kisebb epizód a „buszpályaudvaron". Az éppen induló busz sofõrje úgy dönt, mégsem indul el, s leszáll a buszról. A várakozók egyetlen zokszó nélkül ücsörögnek tovább a padokon, mintha sem menni, sem maradni nem akarnának: „Az autóbuszsofõr megvárta, amíg utasai már-már önszántukból lemondtak az indulásról, csak akkor keveredett elõ. Felhúzódzkodott a vezetõfülkébe, felcsatolta levetett szárnyát, s némi kísérletezés után kinyitotta a keservesen zümmögõ ajtókat. Láthatóan készen állt az árusok szállítására. Azok azonban nem siették el a dolgot, mintha most nem az indulás lett volna a legfontosabb."

És az alakok sem külön böznek nagyon a helytõl. Szvitelszki, a helyi történelemtanár és egyben könyvgyûjtõ, Ernesztovics, a bizonyos idõnként megjelenõ tanfelügyelõ, Mokrinka, Szvitelszki mindenbe beletörõdõ felesége, Odarka, a mások férjét elcsábító bába, vagy éppen Mirku, a gomolyakészítõ. Mindegyikük élete kilátástalan, valamilyen múltból hurcolt titokkal terhes, mely a szöveg minden szavából érzõdik, s az is, hogy titkaik valamiképpen összefonódnak. Szvitelszki poros könyvtárszobájában régi, szakadt könyveket gyûjt, már-már mániákusan, s birodalmába szinte senkinek sem szabad belépnie. Könyvgyûjtõ szenvedélyének köszönhetõen bukkant rá arra a naplóra a gomolyakészítõ házában, melynek fordításával a regény nõi elbeszélõjét megbízza. Eleinte – Szvitelszkihez hasonlóan – annyit tudunk a rejtélyes naplóról, hogy egy titokzatos nõ írta, de azt, hogy mikor és hol, az nem derül ki. Ahogyan az elbeszélõ folyamatosan be-beilleszt egy-egy lefordított naplórészletet az elbeszélés menetébe, úgy derülnek ki bizonyos részletek a naplóíró életébõl. Minden naplólap a hónap és a nap megjelölésével kezdõdik, s így könnyen nyomon követhetõ a naplóbeli történések elbeszélt ideje. Éppen egy évet tesznek ki, augusztus 10-én kezdõdik az elsõ bejegyzés, s egy év múlva, ezen a napon végzõdik. Feljebb történést írtam, ami nem teljesen fedi a valóságot. A naplóbejegyzések inkább vég nélküli lírai futamok, majdhogynem prózaversnek is lehetne nevezni õket, kisbetûvel kezdõdnek, és sohasem kerül pont az utolsó szó mögé. S így a bejegyzések egyszerre jelzik a folyamatosságot és a befejezetlenséget, egy élet rejtélyekkel teli pillanatait, hangulatait. Az elbeszélõ eleinte csupán feladatnak érezte a lefordítandó részek elkészítését, majd ahogyan egyre jobban magával ragadta a napló hangulata, annál inkább kíváncsivá vált a titokzatos naplóírónone kilétére. S már nemcsak az eredeti szöveg hû lefordítása, szavainak értelmezése jelentette a feladatot. Kíváncsisága sokkal tovább vitte, és a mindent tudó postáskisasszony Kamenyicát is faggatta a ködbe veszõ naplóíró kilétérõl: „Azokban a ritka pillanatokban, amikor egészen közel férkõzhettem a szavakhoz, mondatokhoz, sõt elszemtelenedve odáig merészkedtem, hogy feltörve õket beléjük furakodtam, számomra is kideríthetetlen, mi okból, minek köszönhetõen, egyszer csak teljesen váratlanul átlényegült a viszonyunk. Már nem én voltam az alázatos, hanem a meghódított szó, azt tehettem vele, amit akartam. Végre leírhattam Kamenyica helyett, amit az apjáról, az öreg bakterrõl és Alláról megpróbált elmondani nekem." A fordítás örömérõl és nehézségeirõl szólnak az elbeszélõ ezen sorai, melyek egyúttal egyfajta fordítói attitûdöt is körvonalaznak, miszerint nem a szószerinti hûség a fontos, hanem az eredeti írói újraalkotása. Mindezt azonban írói ars poeticaként is olvashatjuk. Nemcsak a fordítás mikéntjérõl vallanak ezek a sorok, hanem magáról az írásról, a történetek kibontásáról, megfogalmazásáról, szavakba öntésérõl: „A képek természetükbõl adódóan kötõdtek, váltak le egymásról, vagy illeszkedtek egymásba.". S Alla, a naplóíró alakja egyre jobban kibontakozik a naplóbejegyzések lefordítása közben, és lassan a regény fõszövegében is átveszi a fõszerepet. A csigalassúsággal dolgozó postáskisasszony történetei, elbeszélései révén egyre több részletet tudunk meg rejtélyes életébõl, s így a bejegyzések és a fõszöveg utalásai szorosan összefonódnak, az eddig homályos, elejtett szavak pedig értelmet nyernek. A süppedõs perzsaszõnyeg rejtélyes ábrái megoldódni látszanak, s a szöveg egyre közelebb engedi magához olvasóját. A kezdetben még zûrzavaros, érthetetlen szóerdõnek tûnõ sûrû elbeszélésszövet megadja végül magát, s kiderül Odarka, a gyermekét magától csecsemõként eldobó bába titka, aki azóta is keresi elhagyott lányát, ahogyan Alla, a naplóíróno is megtalálja keresett „boldogságát".

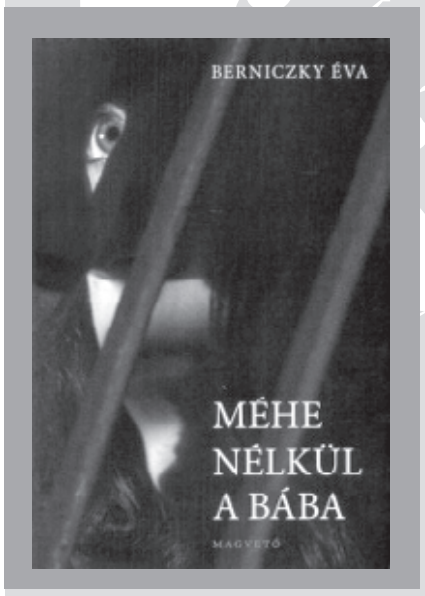

Berniczky Éva: *Méhe nélkül a bába,* Magvetõ, Bp., 2007

Viszont Berniczky Éva regénye nem csupán a nõalakok boldogságkereséséről, kilátástalan életérõl szól, hanem egy vidékrõl, egy országrészrõl, amely eleve meghatározza az ott születõ emberek sorsát, s melyet – legalábbis a megalkotott kép szerint – megváltoztatni nem lehet. S hogy hol helyezkedik el e vidék? Valahol a Sinistra-körzet északi, észak-nyugati részén, ahol az emberek már beletörõdtek hétköznapjaik nyomorúságába, s nem akarnak már változtatni idõtlenül gomolygó sorsukon, hiszen az csak felesleges változásokat hozna.

VINCZE FERENC

Banner Zoltán pódiumnaplója

Szabadság-hiányban éltünk. Azt is mondhatnám szónokiasan, hogy fuldokoltunk, de hát az embert túlélésre választotta ki a természet, és akárcsak annak idején a jégkorszakhoz, a szabadsághiányhoz is képes alkalmazkodni. De – akárcsak a jégkorszak emberében a verõfényes, melengetõ idõk emléke, melyet nemzedékrõl nemzedékre örökített a szertartásokká szervezõdõ napkultusz – élt (vagy legalább néha fel-feltámadt) bennünk is a szabadság vágya és reménye. E vágy és remény egyik táplálója kétségtelenül a költészet volt. Nem a szókimondás (vagy éppenséggel a politizálás) közvetlenségével; a diktatúra cenzúrája és a könyvtárak állagára vonatkozó szigorú tilalmai ezt nem is tették volna lehetõvé. Az olyan szövegek, mint Reményik Sándor Végvári-versei, vagy Dsida Jenõ *Psalmus Hungaricus*a, egyenesen **corpus delicti**ként tûnhettek fel büntetõperekben. Szerelmes és leíró költemények ébresztették a vallomás és a gyönyörködés szabadságát, az élet értelmén töprengõ versek a jogot a gondolkodáshoz. A költõ szavakban megörökített identitása – az autonóm személyiség eszményi képe – a verssorokon keresztül belénk szivárgott, s a „mûélvezet" rövid idõszakában tudni véltük, milyennek kellene lennünk. S ez a felismerés, ez a **kellene** talán befolyásolta „mûélvezeten kívüli" magatartásunkat is; egy-egy gesztus erejéig hasonlítottunk néha versbeli tükörképünkhöz. Olyan idõk voltak ezek, melyekben – mint Reményik írta a kisebbségi lét borús hajnalán – „egyetlen tett a költõ álma volt".

Többes számban írok, mert nyilván sokan voltunk, akik versekben kerestük jobbik énünket, igazi mivoltunkat. De egyenként és külön-külön tettük ezt, hiszen a vers modern korunkban már két személy – a költõ és az olvasó – párbeszédévé vált. Mígnem jött egy nyurga fiatal férfi, fehér ingben és fekete pantallóban (már ez az öltözék is papos egyszerûséget idézett), maga köré gyûjtötte a verskedvelõket, és elkezdte hangosan **mondani** a verseket. A két személy – többnyire néma, csak belül, a lélekben elhangzó – párbeszéde ezzel szertartássá vált. A versolvasó **Én** beleolvadt a vershallgató **Mi** gyülekezetébe; magára eszmélése egyben osztozás volt a közös identitásban. A költészet ezzel visszanyerte õsi (és már-már elveszettnek hitt) jogát a hangzáshoz és a ritualitáshoz. Melyek fájdalmasan idõszerûnek bizonyultak, hiszen nemcsak a szabadságvágy közösségi átélésére teremtettek módot, hanem – azon ritka alkalmak közé tartozván minden ilyen elõadóest, melyeken minden csak magyarul hangzik el – az anyanyelvhez, a „kultúrnemzethez" tartozás tudatosulására is.

A pódiumról „igét hirdetõ" elõadó ilyetén szertartás-teremtõ szerepe természetesen azzal (is) mérhetõ, hogy mekkora közönség kerül a bûvkörébe. Hogy maroknyi **szekta-e** a verskedvelõk gyülekezete, vagy népes felekezet? A *Pódiumnapló* izgalmas ismétlõdõ „motívuma" az éves beszámolók utolsó – legszárazabb, legprózaibb – sora, mely a tárgyévben a közönségszámot közli. A legkisebb, a „pályakezdõ" létszám 1965-bõl 150. A legnagyobb 1973-ban 11 600. De már '66-ban is 3 920; hatalmas ugrás tanúi vagyunk tehát. Ettõl kezdve ez a „hallgatottsági mutató" mindig 2 000 fölött van, kétszer 3 000, kétszer 4 000 fölött, majd a '75-ös „visszaesés" (6 615; ez persze csak a '73-as 11 600-hoz képest csökkenés) után is mindig 5 000 fölött marad, két ízben 7 500 körülire nõ. Ezt tekinthetjük tehát a pódium-pálya csúcsának. E mutatószámok összege közelíti a 100 000-ret. Óriási szám, mely kikényszeríti a kalapemelõ mozdulatot.

Még akkor is, ha tudjuk (vagy legalábbis gyanítjuk, mert a számadatok ezt nem közlik), hogy ez valójában nem százezres tömeget jelent, hiszen az elõadásoknak nyilván van „törzsközönségük", mely minden bemutatón jelen van, s hozzájuk társul az alkalmi érdeklõdõk csoportja. (Valamint azoké, akik új színhelyeken válnak érdeklõdõvé.) Ha ezt a törzsközönséget kétharmadra becsüljük, 2 000 – 4 500 közötti eredményt kapunk, „évjárattól" függõen. Van tehát az erdélyi magyar értelmiségnek egy néhány ezres csoportja, mely rendszeresen látogatja Banner Zoltán versmondó szertartásait. Rajtuk kívül 25-30 000 fõnyi közönség ismerkedett meg húsz év alatt a költészet közösségteremtõ, identitást õrzõ erejével.

A számadatok azonban csak az **eredményt** tükrözik, s mit sem közölnek arról a hatalmas erõfeszítésrõl, mellyel Banner Zoltán e szertartásokat létrehozta. Ne csak a mûsorok összeállítására, betanulására gondoljunk, hanem arra is, hogy jó húszévnyi versmondó pályája során sohasem állott mögötte intézményi háttér, mely anyagilag és a szervezésben támogatta volna. E kevéssé mûvészi munka nagy része is magára az elõadóra hárult, legfeljebb barátok, alkalmi helyi szervezõk segítették. A *Pódiumnapló* errõl is vall, szerényen, hivalkodás nélkül, amint arról is, hogy a hatóságok, intézmények, melyeknek pedig minden ilyen közmûvelõdési vállalkozást fel kellett volna karolniuk, jó esetben közönyösen, rosszabb esetben ellenségesen viszonyultak fellépéseihez – mint általában a magyar kisebbségi öntudat minden megnyilvánulásához. Csoda, hogy Banner Zoltán nem fáradt bele e sziszifuszi sziklagörgetésbe. Csoda, melyet egyedül a szolgálattevõ elkötelezettség magyaráz. A *Pódiumnapló* egy-egy vallomásos passzusa errõl a szolgálat-etikáról szól, mely az elõadó pályafutásának fontos hajtóereje volt.

Paradox módon a kritikák, melyekbõl bõven kínál szemelvényeket a kötet, errõl alig szólnak, vagy csak „rejtjelezve", a sorok között. Nem mintha méltatói és kritikusai nem értették volna meg szándékát. De éppen azért volt **szolgálat** a versmondó „szórakoztatás", mert amit a költemények közvetítettek, a szabadság- és identitás-vágyról tilos volt beszélni. Banner Zoltán megtalálta a módját, hogy szóljon róluk, rég porladó költõk immár cenzúrázhatatlan szavaival, s közönsége megértette. Megértette, és – a szó legjobb értelmében – cinkosául szegõdött. Ez sikerének egyik forrása.

Egyik, de nem egyetlen. Banner Zoltán mûvész, s a mûvész elsõsorban teremteni akar. Az õ esetében megteremteni és hozzáadni a **hangzást** a szöveghez, mely önmagában nem költészet, csak a költészet **lehetõsége**. Már Kosztolányi megírta, hogy a verset ketten írják: a költõ és az olvasó. A papírra vetett szavak csak a megértés, a befogadás által válnak költészetté, s Banner Zoltán elõadásainak titka az volt, hogy nem szövegeket közvetített, hanem a megértés és a befogadás élményét és folyamatát. A **saját** Petõfijét, Arany Jánosát, Dsida Jenõjét, a **saját** Adyját és Szilágyi Domokosát. Az alkotás boldogsága és elégedettsége akkor jöhetett el számára, amikor a közönség lélegzet-fojtott figyelme, majd a felviharzó taps visszaigazolta, hogy személyes versélményei közkinccsé váltak, éppen a hangzás révén, melynek mindezt tartalmaznia és közvetítenie kellett. Lehet, hogy fellépés elõtt és után valóban hevítette a közösség-szolgálat vágya és teljesítésének öröme, de elõadás közben bizonyára csak és kizárólag a versek e személyes és mégis közös újra-alkotásának szenvedélyét érezhette. S ez nem is lehetett másként. Mert tökéletes alkotás nélkül a szolgálat sem lehet tökéletes.

LÁNG GUSZTÁV

Banner Zoltán: *Örvendjetek, némaság lovagjai! Pódiumnapló*. Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2007

Otthonos rendszer

Elõfordul idõnként, hogy egy irodalmi mû jóval többre vagy egyébre vállalkozik, mint amit hagyományosan elvárni szokás tõle. Úgy tûnik, Képes Gábor harmadik kötete sem választott jelentéktelen célkitûzést magának: *helyet*, sõt otthont teremt – berendez, átalakít. Kis túlzással elmondható: Képes verseinek léttere *egy ház*, amely aztán szükségtõl függõen bedeszkázott, összedõlt, esetleg romos, de mindenképpen rendelkezik utcafronttal, s ez által hellyel a városban, térben. Ugyanúgy, mint maguk a versek. Az általuk megkívánt kontextus(ok)ban.

Ez a sajátos elrendezkedés, beavatás azonban nem öncélú, ha mégoly önkényes is: mivel betájolható a tér, értelemszerûen környezete is van, és megalkotója nem feledkezik meg errõl. Akkor sem, ha a kényelmetlenebb, munkásabb utat választja ezzel. A kötetvilág elemei tehát otthon vannak, helyükön vannak, de kilátással a frontra, és néha annál is tovább. Nyelvi szinten általában jellemzõ a szövegekre a folyamatosan más kontextusba utalás, kvázi idézés: *„így van megírva"*, *„a történet így ért véget"*. A vendégszövegek feloldódnak az aktuális darabokban, átértelmezik azokat, reflektálva önmagukra egyúttal, aztán több esetben nyomtalanul eltûnnek. Idézni ezeket a locusokat mindezáltal fölösleges, sõt káros – amennyiben célunk, hogy régi és újabb kedvelõi a Képes-verseknek megfelelõen fordulhassanak a még nem ismert darabokhoz.

Saját világalkotása kevés idõn belül ismerõssé tehet ebben a környezetben, ám ennek elfogadása veszélyeket is hordoz. Mert szerzõnk – ravasz módon – nem átallja néha elengedni engedelmes olvasói kezünket. Feltûnõ ugyanis, hogy gyakran igen belterjessé válik az utalásrendszer: így olyan módon fordul önmagába a gondolatsor, hogy éppen az olvasót zárja ki (*Tér felé, Végefõcím*). Elõbbi olyannyira önálló szövegvilág, annyira csupán önmagára utaló, hogy félõ: nem minden olvasó talál elég fogódzót a megértéséhez, követéséhez. Helyenként a mondatok – kapocs híján – lecsupaszodnak, idegenekké válnak mind az olvasó, mind egymás számára (*Csalóka hétköznapok*, *Ige*). Igaz, a szerzõ igyekszik minden ilyenfajta hiányérzetért kárpótolni, mint az utóbb említett vers végén is: *„a barátai akár homlokán a haj / õszülni és ritkulni / kezdenek"*.

Határozott esemény- és motívumvonalakkal rendelkezõ könyv *Az utcafront és az öregember*. A szerelem-történet egyfelõl a Réka-versek igen jelentõs számában, másfelõl az öregember „lány" iránt érzett vonzalmában tetten érhetõ. S bár egyáltalán nem lineáris egyik sem, sõt néha valósággal egybemosódik a kettõ, jól látni a viszonyrendszer körvonalait. A *Csendestársad*, *Szerelemsirató* vagy a feltételes, álomszerû, groteszken idealizáló *Huszonhat és fél* szövegeibe a szerelem mint mozaikkocka épül be újra meg újra, de hangulatilag ezt a sort folytatja a *Kora tavasz* is, amely nem más, mint *a* parki este, annak minden kellékével. Az olvasónak bemutat (azaz kimutat résztvevõként) a beszélõ, mesél, pillanatképekbe sûrítve, aztán megnyugtat, hogy fél óra múlva otthon is lesz. Nem itt. Nem a megfestett térben-idõben-világban. (Nem nyugszunk meg.) A *Rekuzé* nemcsak a „szerelmes verseknek", de a kötetnek is kiemelkedõ darabja. Nem csak mert rímei, ritmusa tökéletesen sikerültnek tetszõ, hanem mert „rendszerei" otthonos rendszert képesek teremteni. Szép szavakkal, szép mondatokkal: *„öröm minden száraz kétnapos hír rólad"*, hangzik, és végül: *„így virágzott fel egy õrületes rendszer"*. Az öregember megfoghatatlan érzelemvilágát a címadó szöveg – *Az utcafront és az öregember* – teszi leginkább megközelíthetõvé. Úgy tûnik, nem véletlenül kapta kiemelt státuszát ez a vers. A cím két alkotóeleme, szereplõje, ha úgy tetszik, szervesen összekapcsolódik, egységes egészt alkot. A kölcsönhatás termékeny: az utcafront nem helyszín, hanem élettér, de cselekvõ is egyben, az öregember pedig nem pusztán belakja a teret, hanem *benne él*. A szövegben felsorakoztatott elemek nem esetlegesek, hanem a játék részei, egyenként önálló hellyel ebben a világban. Másfelõl pedig az „összetevõk" homogén egységet is alkotnak, bonthatatlan univerzumot – hátborzongató életszeleteket villantva fel: „Egy Duna nevû szennyvízcsatorna", a lány, amint megvágott kisujjával (mintegy ujjgyakorlatként) rajzolni kezd, a virágcserepekben szaporodó fejfák, kilátás a belövéses házra… A versnek sikerül mégis visszatérnie az elsõnek megvilágított pillanatképhez – mûködésbe, újrakezdés állapotába hozva ezúttal a történetet, a képet. A szerkesztés érdeme is, hogy a sorban utána következõ *Feljegyzés egy elnémult öregemberrõl* címû darab megszakítás nélkül meséli tovább ezt a verset, megállva egy momentumánál – kinagyítva rövid idõre ennek a világnak egy mozgó részletét.

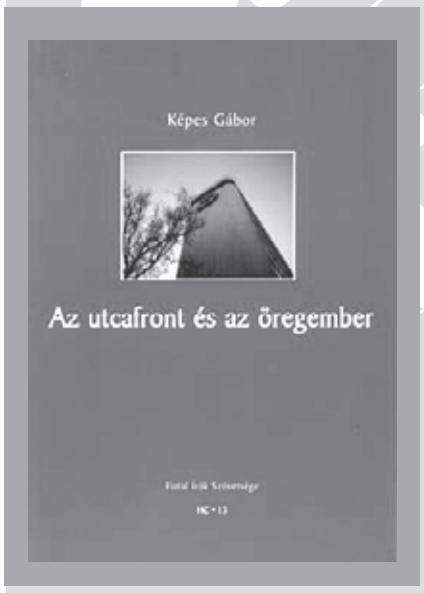

Képes Gábor: *Az utcafront és az öregember,* Fiatal Írók Szövetsége, Bp., 2006

A szójátékok majdnem minden darabban jelen vannak, néha ütõsen, sziporkázóan, máskor kissé erõltetetten, ám mindenképp elmondható róluk: vidámabbá, nyitottabbá, továbbgondolhatóbbá teszik Képes írásait. Tartópillérei a verseknek, ám gyakran – éppen, mivel ilyen jelentõs a funkciójuk – megbonthatják a szerkezet stabilitását. Amennyiben nem sikerültek tökéletes csiszoltságúra. Mint például rögtön az elsõ versben: „emlékezetem része vagy / egy Balaton szelet / egy Balaton-szelet". Aztán a végére beérik mégis a csattanó: „becsíptél vagy becsaptál / olyan mindegy". *(Képek egy régi, bedeszkázott házból)*

A szójátékok jól idõzítettek a *Kiütéssel gyõzõ*-ben – könnyed vers, írja magát, fölöttébb gördülékeny. Akárcsak az *Utolsókból lesznek az elsõk* címû szöveg. Érdemes azonban elidõzni még Képes leleményeinél. „A ritmus ha van: a lényeget elrejti vagy egészen elfojtja", mondja az *Ennyi minden*ben, záróakkordként. A mondat mind hangzásában, mind tartalmában valóban befejezi a gondolatsort. Hogy mitõl mûködik ez az olvasat? Szöveg és cím összefügg egymással, kiegészít, magyaráz, szójátszik. Ha kántálás-motívum üti fel fejét, alkalmazkodik hozzá a rím- és ritmusrendszer. A nyelvi elemek mintegy összekapcsolódva folyton utalnak egymásra, hátra meg elõre. De az elméleti megragadhatatlanság helyett íme az utolsó strófa, teljes egészében: *„Régi nóta csendül és zsoltárok is avítt / Énekes modorban – nem méltó ez Hozzád / Kottarajzok között tépelõdik szolgád / A ritmus ha van: a lényeget elrejti vagy egészen elfojtja"*.

A mozaikkép újabb részlete az *Állítólag*, melyben többen is állítanak, több mindent, jórészt Sanyi bácsiról, az öregrõl, akirõl mindeddig egyetlen hiteles információnk, hogy egy „lány után koslat". Most talán többet is megtudhatnánk róla, ha abszurd módon a vers végére el nem menekülne szemünk elõl, és végleg. El, a kötetbõl is. Hasonlóan tiszta, homogén vers a *Techno*: kiutal magából, majd visszalép az eredeti szövegkörnyezetbe, s mindezt egy szonetthossznál nem nagyobb terjedelemben. *„Alig van hely hol nincs fejlõdés – vissza"*, *„sziréna harangszó egy révbe ért országban / véget ér a szám és tapsolnád még vissza / fülbemászó zene dübörgõ és tiszta / meglásd! bántón csonka lesz a végsõ"* – sorok, melyek tudatosságról, kiforrottságról adnak hírt az esztétikumon túl.

Az *Utolsó versem Rékának* úgy érzelmes, hogy tényeket elõszámláló, úgy álmodozó, hogy elszámoló, úgy összegezõ, hogy a hiányt megfogalmazó. A vers (és egyben a kötet végén) zárójelben, rendezõi utasítás(?): *vége az elsõ résznek*. A gesztus kissé zavarba ejtõ; nem tudni, minek a kezdetérõl is beszélünk, pláne elsõ olvasásra, hiszen arra gondolunk, hogy valamit bizonyára elszalasztottunk, kihagytunk, átfutottunk. De nem. Egy valóban nagy vers után, sok felemelõ sorral mögöttünk a kötetben… eltûnõdünk. Remélve, hogy hasonló élmények ígéretérõl volt szó.

FARKAS WELLMANN ÉVA

KONCZ TAMÁS

Négyesfogat – az év legjobb novellái és versei

Aki 2006-ot házon/hazán kívül töltötte, vagy csupán szívesen újra olvasná a tavalyi év kiemelkedõ(nek tartott) novelláit, verseit, most négy nagyszabású gyûjteménybõl válogathat kedvére – megismerve egyúttal a kortárs magyar líra és próza legutóbbi trendjeit, irányvonalait. Bár önmagukban is gazdag válogatásnak számítanak, a Magvetõ Kiadó (*Körkép 2007*; *Szép versek 2007*) és a Magyar Napló (*Az év novellái* 2007; *Az év versei 2007*) által közreadott „dupla" antológiákat érdemes együtt vizsgálni, *látni.* Sajátos szûrõk, eltérõ írói perspektívák – különösen igaz ez a két prózaantológiára –, mint piros-kék lencséken át a háromdimenziós film, úgy bontakozik ki rajtuk keresztül a kortárs magyar irodalmi élet valódi tere, takarással, torzítással, mégis egységesen.

A terjedelmet, a publikálók és az elbeszélések számát tekintve a novellaválogatások között nincs sok különbség, annál több akad formai-szerkezeti felépítésük szempontjából. A *Körkép 2007* logikus módon ábécésorrendben listázza az alkotókat, *Az év novellái 2007* viszont korosztályi (vagy éppen ismertségi) besorolást alkalmaz, a senior-csoportot a könyv elejére, a „kezdõket" pedig a végére helyezi – kissé zavaró ez a ki nem mondott kategorizálás. Felesleges még egy antológián belül is ranglétrát állítani (fektetni), és az írókat, mint bábukat helyezgetni azon elõre-hátra, koruk vagy ütõképességük szerint. Ha a közölt írások tényleg mind az év novelláinak számítanak, akkor szerzõiket is megilletné legalább az egyenlõség látszata. Elõnye viszont a gyûjteménynek, hogy utolsó oldalain rövid életrajzi egység is helyet kap – ez a fejezet a párhuzamos novellagyûjteménybõl valamiért kimaradt (ahogyan párjából, a *Szép versek* gyûjteményébõl is), pedig egy ilyen kaliberû válogatástól azért ennyi, a szerzõk néhány soros bemutatása, elvárható lenne. Meglehetõsen egyenlõtlen színvonalat mutat mindkét kötet. Cizellált mestermunkák és kimondottan gyenge, alkalmi jellegû darabok kerülnek egymás mellé váltakozva, felismerhetõ rendezõ elv nélkül, pedig a szelekcióhoz a minõség önmagában elégséges kritérium lenne. Érdekes az is, hogy a szerkesztõk – a *Körkép* esetében Boldizsár Ildikó és Sárközy Bence, *Az év novellái*nál Bíró Gergely – mennyire eltérõ szempontok és ízlésvilág alapján válogattak: az antológiák idén összesen negyvenöt szerzõt vonultattak fel, közülük azonban csak hárman – Grecsó Krisztián, Pallag Zoltán és Vida Gábor – szerepelhetnek mindkét helyen. A többi néma csend, mintha a két kötet nem is ugyanabban az évben, országban jelent volna meg.

Erõtlen felütéssel indul a *Körkép*: Ambrus Judit *Isten konditerme* címû novellája nem túlzottan vicces, s nagyobb a baj, ha nem is szánta annak. A filozófiai paradoxon – miszerint Isten képtelen akkora követ teremteni, amit fel ne tudna emelni – nem szüntethetõ meg a bicepszre gyúró, szobabiciklizõ Úr karikatúrájával, a teremtés visszavonásában felsejlõ drámát egy-két poénnal, blazírt kiszólással ellensúlyozni, elkenni pedig igazán nem elegáns megoldás. Bánki Éva Ludas Matyi-parafrázisával (*Döbrögghyné Ludas Panni*) nem tesz hozzá túl sokat az eredeti mûhöz, inkább csak aktualizál, a mesét a '80-as-'90-es évek fordulójára helyezve: Döbrögibõl pedofil párttitkár lesz, Ludas Matyi pedig nemzetközi szélhámosnõvé avanzsál – és maradunk ennyiben, a történet bevett fordulatok szerint halad tovább, a bûn és háromszoros büntetése sorra bekövetkezik, ahogy az meg van írva. Centauri, a csak álnéven publikáló novellista érdekes feladvánnyal jelentkezik: nagystílûen felvázolt szöveghálójában négy fejezeten, bizonyítási ponton keresztül „igazolja", hogy Gustave Flaubert-nek köze volt a neccharisnya feltalálásához – és intertextuális játékában nem csak Flaubert alakját idézi meg, de Süskind modorát, sõt, a *Parfüm* egy kis részletét is, valószínûleg változtatás nélkül. A következõ szöveg Darvasi Lászlóé, monomániás, örvénylõ próza, középpontjában a mozdulatlansággal – nyomasztó, akár egy David Lynch-film, ám épp annyira valószerûtlen is (*A Holms-féle elõadás*). Dragomán György három szakaszból álló novellafüzére (*A lokátorállomás*) leginkább egy Bodor Ádám-átiratra hajaz: hasonló a táj, a szélfútta hegyvidék, és a helyszín komor, poszt-militarista jellege, hasonlóak a párbeszédek és az elhallgatott szavak, még a fõhõs neve, Árendás is Bodort idézi – Dragomán novellája azonban az áthallások mellett is igényes, szépen megmunkált mû marad. Nem mondható el ugyanez Erdõs Virág *Absolut Christmas* címû írásáról. Erdõs látható erõlködéssel próbál Betlehem mítoszából ironikus ál-giccset, afféle up-date változatot szerkeszteni, de épphogy csak megüti a blaszfémia szintjét. Az az ötlet, hogy a kisjézus a három királyoktól mûhányást, kakinyalókát kapjon karácsonyra, és „egy trükkös tinktúrát, amivel lyukat lehet preparálni a kézbe", nem vicces vagy felháborító, és fõképp nem irodalom, csak ostoba poén, ami társaságban sem mûködne, nemhogy egy évzáró prózagyûjteményben. Grecsó Krisztián írása szerencsére emeli a lécet – példaként az „egy sima-egy fordított" minõségi mintázatra.

***Körkép 2007* (Szerk: Boldizsár Ildikó és Sárközy Bence), Magvetõ, Bp., 2007**

A *Barbárok* groteszk, hátborzongató börleszk, a vidékre locsolni hazalátogató fiúról, aki ugyan kéjgyilkos, és ezt már mindenki tudja, de hát kár lenne az ünnepet ilyesmivel elrontani. Elfojtott indulatok, csillapítatlan feszültség vibrál Grecsó szövegében, ami, ha drámaiságában nem is, de erejével mindenképp Móriczot idézi. Háy János *Titok* címû elbeszélése csendes ballada férfiról, nõrõl, egy család utolsó hónapjairól – szomorú és végtelenül egyszerû elbeszélés, titka kézenfekvõ, de illékony is, mint a sejtelem maga. A kötet végén érdekes, némileg elkülönülõ egységet alkot a „nem-váltó" írók triásza: Pályi András, Podmaniczky Szilárd és Szabó T. Anna is ellenkezõ nemû fõhõst választanak, ráadásul mindhárman nagymonológ formájában adják elõ történetüket. Pályi egy kétségbeesett tizenhét éves lány bõrébe bújik (*Égi asszony*), Podmaniczky jegypénztárban ücsörgõ vénasszonyt alakít élethûen (*Wellness plusz*) – monológjából Ihos József is tanulhatna –, Szabó T. pedig valóságos gólemet, hideg, szívtelen férjet kelt életre (*Kajafás és az aranycipõ*). Novelláik közé ékelõdik Nagy Gábor Zsigmond kiemelkedõ prózája, *Az áldozat*, ami a kamaszkor hatalmi harcait s a kiközösítés terrorját idézi röviden, de könyörtelen élességgel. Pallagi Zoltán szép, de kicsit önérdekû, alanyi prózával szerepel a *Körkép*ben (*Életvonal*); Vida Gábor írása (*Az ereklye*) pedig annyira túlfinomult és körülményeskedõ, hogy az olvasó már a közepénél belefárad a sok ellipszisbe és sejtetésbe, terjengõs mondatcikornyába; pedig tényleg jó lenne tudni, mi is történt végül azzal az ereklyével.

Az antológiát Vörös István Leopold Mozart megkísértéséről szóló, barokkos víziója zárja (*A linzi sajtárus*), meztelen angyallal és nemiséggel, a tisztaság és mocsok találkozásának testi-szellemi katarzisával. A befejezés frappáns végszónak is tekinthetõ: Leopold megállja helyét a próbán, s nem adja el zseni fia lelkét az égieknek – Vörös István írása így a kis Mozart pályakezdésével zárul, a novellán belül pedig egyfajta fordított rend születik, kezdet és vég között.

Az év novellái 2007 András Sándor *A kaland* címû elbeszélésével kezdõdik, méghozzá ígéretesen, a történet azonban viszonylag hamar veszít lendületébõl, ellaposodik – és ezen a hõsök (Ian, Heribert és Ingrid) között kialakuló szerelmi háromszög kellemes izgalma sem segít; a narráció vontatottá, repetitívvé válik, inkább eltávolítja, mintsem összeköti a karaktereket. András elidegeníti magától, és egyúttal az olvasóktól is szereplõit. Tolnai Ottó *A küszöb*bel egész asszociációs áradatot, céltalan szöveghullámot indít el. Úgy tûnik, konkrét mondanivaló nélkül lát munkához, anekdotái, végletesen pontos tárgy- és személyleírásai nyomán viszont a palicsi sztorikból – a fugázás mûvészetébõl vagy a szomszéd baljósan suhogó almafáiból – végül *egész* történet kerekedik. Gyõrffy László egy '53-as kertvárosi tömegverekedést taglal részletekbe menõen, hogy aztán egy kis keresztény misztikummal balzsamozza a szereplõk szúrt-vágott sebeit (*A nagy balhé*); bár nem a forradalmat választja témájául, a kötetben õ az elsõ a régmúltat idézõk sorában – és ezen a ponton szintén jelentõs különbség figyelhetõ meg a két novellaantológia között. Míg a *Körkép* kötetlen tematikájú, addig *Az év novellái*nak nagy része tematikus mû, amely jól láthatóan 1956 *köré* szervezõdik. A témával foglalkozó szerzõk, akik a forradalmat többnyire gyerek- vagy kamaszfejjel élték meg, gondosan körbelövöldözik az évszámot, és 1957-es, 60-as vagy (szolid trükkel élve) '65-ös eseményekrõl írnak. Részben komikus, de sokkal inkább nyomasztó az óvatosság, ez a régi, csontokba ivódó finesz, hiszen a szerkesztõk az említett írásokat valószínûleg éppen az 1956-os forradalom félszázados évfordulójára emlékezve válogatták be; nyomasztó, hogy – mint valami rémült pantomimban – a történteket sokan ötven év elteltével is csak elmutogatni, körbetáncolni merik. A kötetben csak két „különutas" szerzõ található: egy fiatal író, Bene Zoltán konkrétan is foglalkozik a korabeli eseményekkel (*Búza tér, 1956*), Csernák Árpád *Más egyéb akkor nincsen, jó?* címû novellájában pedig a közelmúlt aktuálpolitikai lecsójába csap bele – érezhetõ indulattal, didaktikusan, a hiteles karakterábrázolásra, dialógusokra nem sok gondot fordítva.

Ha nem is kimondva, a politikai-történelmi töltet azért érezhetõen áthatja a válogatáskötet egészét, néhol szimbolikusan, másutt pedig a mindennapi realitások szintjén is: Lázár Ervin misztikus novellájában (*Az asszony*) katonák üldözik a Szûz Máriára emlékeztetõ fiatal anyát, Molnár Vilmos *Hagyma* címû elbeszélése az ötvenes évek diktatúra sújtotta erdélyi faluvilágát idézi fel – és Báró László cinikus hõse is a nyomás alatt nevelkedett, edzõdött ember gyanakvásával figyeli a karácsonyi istentiszteletet (*Jászol*). Ahol zsarnokság volt, ott úgy tûnik, meg is maradt, legalább az emlékezet szintjén kitörölhetetlenül: a gyermekkor mindennapos játékában, a rendõröktõl való félelemben – s végül, egy 2007-es antológia majd' minden mûvében is. Ezzel a háttérrel szinte felüdülés olyan prózát olvasni, ami nem kapcsolódik közvetlenül valamelyik diktatúrához, és ez fõként a fiatalabb generáció prózájára igaz. Csender Levente *Keresés*e valóságos szociohorror, de legalább happy enddel végzõdik – a halottnak hitt apa végül elõkerül, ami kész szerencse, tekintve, hogy hozzátartozóinak a mindennapi betevõre is alig telik, nemhogy temetésre. Szabó Tibor novellája, a *Mindig szót fogadtam anyámnak* évtizedes családi drámát vázol fel, az eseményeket elõbb a gyermek, majd a fiatal felnõtt szemszögébõl láttatva; érzékeny, felkavaró írás, mely mintha Csáth Géza *Fekete csönd*jét idézné, csak itt a nõvér változik kislányból fokozatosan succubussá, démoni, kiismerhetetlen nõvé. Grecsó Krisztián a *Kelj fel és járj* címû írásában egyházi maffiát leplez le komótosan – kedélyesen nyomasztó elbeszélés, mondhatni klasszikusan grecsói próza; apró, de jellemzõ geg, hogy a fõhõs éjfekete Ford Mondeóval utazik vidékre istentiszteletet tartani, szolgálati kocsijának rendszáma pedig: HIT-777. *Az év novellái*t Pallag Zoltán írása, a *Mi vár egy rüszüre?* zárja. Bár a kötet végére került, a novella a gyûjtemény legjobb darabjai közé tartozik – kegyetlenül cinikus, lendületes s mégis szárazon kopogó szöveg, katonasztori a kilencvenes évek egyik unalmas, ködös téli reggelérõl – mikor a Magyar Honvédság már több, mint ötven éve „békében állt önmagával".

***Az év novellái 2007* (Szerk: Bíró Gergely), Magyar Napló, Bp., 2007**

A két novellaantológiától eltérõen, a *Szép versek 2007* és *Az év versei 2007* már számos párhuzamot, egyezést mutat. A szerkesztõk – elõbbi kötetnél Háy János, az utóbbinál Szentmártoni János – közel hasonlóan látták és értékelték az elmúlt év verstermését, válogatásuk alapján pedig értékes gyûjtemények jöttek létre. A sok átfedés, de fõképp a mûvek nagy száma miatt a továbbiakban csak a mindkét kötet által „jóváhagyott" mûvekre térek ki, névsor szerint, ám a teljesség igénye nélkül.

A rostán fennmaradó verseket nézve úgy tûnik, 2006 a memento mori jegyében telt el – a szerzõk többsége búcsúzik, vagy búcsúztat valakit, s okkal, vagy csak a lelki tréning kedvéért az elmúlásra gondol. A nemrég elhunyt Bella István *Ádvent, 1948* címû versének elsõ szakasza vágy és (azóta beteljesülõ) sejtelem – „Apámmal s anyámmal szeretnék lenni újból, / meg nagypapával és nagymamával! / …a három cédrus fölött fölsüt az új hold. / Szívemben is jótékony félhomály van." – s csak az utolsó sorokban dereng fel az elmúlás félelme. Bertók László kérdésekre épülõ monológjában (*Fátyol. Fátyol. Ködfátyol*) a megismerés határait keresi, de az egó öntapasztalásánál nem jut, nem juthat tovább. Csoóri Sándor egyéni és nemzedéki elégiával lép be az emlékezõk közösségébe (*Ne vigy engem Tavasz a kísértésbe; Nemzedéki dünnyögés*), Határ Gyõzõ *Elmehábor* címû mûve pedig síron túli szerelmi vallomásként is értelmezhetõ. Kalász Márton szokásához híven rejtélyes és töredékes, mint a püthiai jósda kinyilatkoztatásai (*Stroke*) –, hogy egy agydaganatos farkasról vagy a nemzedékek értelmetlen váltakozásáról ír, pontosan nem tudni, versében mindkét téma felmerül. László Noémi krisztusi korban tekint vissza (*Gyanútlanul*), hogy számvetése, a begyûjtött pofonok, ütõdések és sebek összegzése után megállapítsa: „…élni könynyebb / és kézenfekvõbb, / ésszerûbb, mint halni". Lászlóffy Aladár rövidke helyzetverse (*Halottak napja*) visszhang nyomán születik: mentõautó vijjog távolodva, s az utca, a „Sejtett mélységek után maradt felszín" hamarosan újra csendbe, sötétbe burkolódzik, mintha mi sem történt volna. Payer Imre ikonszerû, befejezetlenül is teljes körmondata (*Azt a mosolyt*) és Schein Gábor billegõ ritmusú mérlegverse (*függõ*) rövid szünetet jelent az elégikus versek sorában, ahogy a Somlyó György-féle ébredés utáni „mormogás" is (*Délelõtt*). Szabó T. Anna gyönyörû, súlyos versei viszont visszahúznak a mélybe, a létezés félelemmel terhes sodrába – a pusztulás számtalan színét és árnyalatát ragyogtatja fel a *33*, tompa, rejtve lüktetõ rímekkel és az élõbeszéd tisztaságával; Minden mozog itt, bár halott elejétõl fogva: halálba visz érintés, illat és látvány – mert maga a megélt pillanat veszejt el; kattan a beszélõ csuklóján a bilincs, harminchárom évének dupla bilincse. Imamalomként nyílik-csukódik aztán az *Õ*, Szabó T. pársorosa, hit és kétely, a teljes lét ismerete és az elhagyatottság között: „Valamit tud, még akkor is, ha nincsen. / Nincsen segítség. Segítség a nincsben."

***Az év versei 2007* (Szerk: Szentmártoni János), Magyar Napló, Bp., 2007**

***Szép versek 2007* (Szerk: Háy János), Magvetõ, Bp., 2007**

Tóth Kriszta apokaliptikus látomásában (*Ünnep*) a megszemélyesített Szodomát és Gomorát hívja életre, egy világvégi, utolsó utáni party alkalmából: pezsgõ spriccel, az égen „csillagok tûhullása jõ el" és nukleáris robbanások sorozata ragyogja be a tájat. Vörös István – felsorolásomban õ az utolsó szerzõ – végül visszatér az elégikus formához (*Októberi elégia*). Verse egy halott macska tárgyszerû leírásával indul, aztán tágabb perspektívát kap, s az elmúlás egészével szembesíti az olvasót, egyszerûen, érzelgõsség nélkül. Mint Vörös írja, „A koporsójában mindenki költõ. / És minden gyászoló érti a verset."

Ennél pontosabb, abszurdan is emelkedett meghatározást a halálra (és a vele együtt a költészetre) nehéz lenne találni – de nem is szükséges. A *Szép versek 2007* és *Az év versei 2007* antológiákat éppen az ilyen mûvek teszik vitathatatlanul színvonalas kötetekké.

Testesen élni

Noha *A Testre szabott élet* címû kritika- és értelmezésgyûjtemény a *Saját halál* recepciójáról szóló írásokkal (lásd például Angyalosi Gergely vagy Bacsó Béla kitûnõ esszéit) indít, alighanem sokan kezdik majd e sorok írójához hasonlatosan az olvasást a *Párhuzamos történetek* válogatott recepciótörténeténél. S ahogy elmélyednek a pró és kontra, illetve habozó, decensen tétova vélemények sokaságában, egyre inkább úgy érzik, hogy ez a kiapadhatatlannak látszó tárgy akár önálló gyûjteményt is megérdemelt volna. A kötet 23, többségében kiváló írást tartalmaz. Ha a PT értelmezéséhez mindenképpen kulcsszövegeket kellene kijelölnöm, mindenekelõtt Margócsy István híres-hírhedt kritikáját, Keresztesi József ragyogó stílusú, szellemes értelmezését, Radnóti Sándor mélyre ható tanulmányát emelném ki. Az olvasást viszont célszerû Darabos Enikõ recepciótörténeti összefoglalójával kezdeni, mely jóval több összefoglalásnál, hiszen önálló értelmezéskísérletként is figyelemreméltó.

Lévén, hogy a megadott keretek közt a recepciótörténet ismertetése lehetetlen, engedtessék meg, hogy a szövegek kapcsán, ürügyén, mentén mindössze pár kérdéskörre szorítkozzam a listaszerû felsorolás helyett. A magyar irodalom álszemérmességének gondolata több kritikán is stigmaszerûen jelenik meg: ez a vélekedés szerintem a magyar irodalom leszûkítõ felfogásából fakad, mely a romantikus és a nyugatos, posztnyugatos hagyomány piedesztálra emelésének következménye. Hogy a testiség nyelvezetének áterotizált retorikája kidolgozatlannak minõsíttetik, azt is alighanem a kánon statikusságából fakadó fullasztó bezártságérzet áporodott levegõje miatti bódulat mondatja sokakkal. Tény és való, hogy noha például a homoerotika ábrázolásakor Faludi Ferenc vagy Zrínyi Miklós költõi utalásai az antik intertextusok révén azonnal érthetõvé váltak az olvasó számára, a korabeli nyelveszmény e stílusrétege nem tudott mit kezdeni a testtel. Az a rendkívül érzéki, ragyogóan erotikus nyelv, melyet Gyöngyösi István teremtett meg az erotikus test számára, viszont nagyon hamar lecsúszott a populáris regiszter peremvilágába, s már a romantikusok számára is teljesen devalválódott. A test szava még a nyugatosok univerzumában sem szólalhatott meg igazán, kivált homoerotikus tárgy ábrázolásakor (Babits, Juhász, Thurzó) mellõzik a másság testét, a homoszexualitást pusztán érzelmi-intellektuális másságkonstrukcióként, testetlen lebegésként, stilizált, dekadens árnyjátékként vagy elfojtásként láttatják. Az egyetlen jelentõs, Petri Györgyéhez fogható kísérlet, mely az érzékiség testének vulgáris nyelvi természetét alapjaiban érintette, alighanem az alulkanonizált Berda Józsefé volt. Nádas Péter alkotó mûvészetének érdeme, hogy a bocsátandó hedonizmus univerzumából áttelepítette ezt a berdai nyelvezetet a test minden egyes ténykedésének ábrázolásába, s létrehozta azt a minõséget, melyet Margócsy István „természetességnek” nevez. A hierarchikus szimbolikus rend destrukciója végleges lesz, a nem társadalmi konstrukcióként funkcionál, melynek következtében a nemiség definiálatlan marad, illetve az e szóval illethetõ tartalom megnyilvánulása mindig alkalomfüggõ, helyi értékû és nem egy (orvosilag, lélektanilag stb.) leírható beállítódás függvénye. A test megnyilatkozása az ideális lét korlátja és meghazudtolója. De a test és az én azonossága helyett is Nádasnál a részhalmazviszony kerül elõtérbe, például: „Nem õ félt, hanem a test félt helyette.”. A lelki folyamatok is testiek, ezért is keresi a fajbiológus von der Schuer is a „test funkcióinak magasabb rendû értékét”, és tartja a Grált „az elõnyös faji tulajdonságok titkos kódjának”. Schultze doktor játszadozásnak ható, ugyanakkor félelmetesen komoly méricskélései, vagy a preparált szemek széles tárháza mind a testbõl kikövetkeztethetõ, valamiféle szakrális igazság feltárásának igényét jelzik. Ugyanakkor a test megzabolázhatatlanul követ minden konvenciót, kijátszva a természeti ösztönökbõl fakadó tudás érvényre juttatását.

Itt nem annyira az oly sokak által preferált polgáriregénytradíció felõli olvasat termékenysége látszik evidensnek, hanem sokkal régebbi stratégiák, talán olyasfélék, mint Petronius *Satyricon*ja esetében. Minél vulgárisabbnak ható vagy elkerülhetetlenebb a vágy testi interakcióként való megnyilvánulási igénye, annál jobban misztifikálódik a test tudása, s annál evidensebben szüli létre önnön (kívülrõl sokszor nevetséges vagy bizarr) bálványait, fétiseit (lásd például Priapus isten alakját). A test tudásszomjának kiszolgálása a stilizáltság ezeregy változatát hozza létre: a vágy játékteret akar teremteni a testnek, és folyamatosan újra átélni, illetve korrigálni a tudást. A sokak által kárhoztatott, elburjánzó analitikus beszédmód talán ezt célozza és szolgálja (mintegy megkettõzve, párhuzamos énekké téve minden egyes szereplõ lényét). A szexualitásról való nyílt beszéd tétjei azért csökkennek, mivel a test valós és vágyott igényeit sem lehet egy kompakt identitás részeként láttatni.

A mûfaj kérdéseivel való szembenézésnek a kritikák zöme megítélésem szerint túlzó jelentõséget tulajdonít: akár regény (Margócsy), akár novellafüzér (Szilágyi Zsófia), a lekerekítési igény posztmodern kohézióeszményének újjáéledésével, illetve a szerkezeti konstellációk újfent szinte túlszabályzott rendszerigényének, szintezésének elburjánzásával való szembeszegülés ezt a „szövegmonstrumot” mégis a fragmentáltsággal vagy a fraktál jelleggel hozza össze. Mintha egy grandiózus testbõl csak szimultán futó „történetek” maradtak volna fenn, egy görög váza cserepei, egy antik szobor elementumai, az olvasó pedig vagy az archeológusi kirakós játékot választja, vagy megelégszik a részek használatával, de annyi bizonyos, ahogy olvasói számonkérésnek nincs helye a tárgyban. Az egybelátásnak, véleményem szerint, megvan az esélye, de az egység gyakorlatilag a rilkei archaikus Apolló-torzó: kiegészíthetõ és csonkaságában kiegészülõ egész. Az egybelátás másrészt csapda, de nem cserbenhagyás: arra szolgáló lecke, hogy a rendszer megismerhetetlenségét példázza látszatfelismerés-pillanatok sorozataként. A mesterséges világ és a létezõ életvilág differenciája menten megszûnik, mihelyt a test tudása érvényesül. Ha például a margitszigeti melegek világát nézzük, itt a test játékos demonstrációja nyílt látványosság, s ugyanez érvényesül a svájci internátus zuhanyzójában, Ágost világában is, a test puszta látványa, rituális bemutatása hierarchizáló közlés, egy uralmi vágyszisztéma letéteményese: a test a látszat ellenére nem tárgy, hanem nyelv. A margitszigeti szubkulturális performativitás a civilizáció peremének látszik, de épp ezeknek a kicsit teátralizált gesztusoknak a felülstilizált, keretbe rendezett verziói hozzák létre magát a civilizációt. A homoszocialitás univerzumát (zuhanyzó, fajbiológiai intézet, idõs hölgyek kártyapartija stb.) a homoszexualitás univerzumától csupán a hatalom és a hierarchia megkonstruálásának nyíltsági foka (kisebb-nagyobb vulgarizmusa) választja el. A nemek közötti szexualitás csõdje is abban rejlik, hogy a sztereotip nemiség medikalizált identitássémáinak közhelyeit a szereplõk gyakorta túljátsszák, vagy erõnek erejével megkísérlik az egykori traumák idõközben bevallatlan stimuláló élménnyé vált szegmenseit újra létre idézni. S talán, egyelõre legalábbis úgy tûnik, az eddig elkészült olvasatok és a szöveg közötti viszonyt is ily módon lehet modellálni.

CSEHY ZOLTÁN

***Testre szabott élet. Nádas Péter Saját halál és Párhuzamos történetek címû mûveirõl,* válogatta és szerkesztette Rácz I. Péter. Kijárat, Bp., 2007**

A mű megtisztítása

Baka István halálának tizedik évfordulója adott alkalmat arra a konferenciára, melyet a szegedi Grand Caféban rendeztek 2005 szeptemberében, s amelynek szerkesztett anyagát tartalmazza a kötet. Az összeállítás szervesen kapcsolódik a Tiszatáj Alapítvány Baka-életmûsorozatához (*Versek*, 2003; *Próza, dráma*, 2005; *Publicisztikák, beszélgetések*, 2006), amelynek megjelenése az oeuvre újragondolását és újraértelmezését is szükségessé tette. Hosszú idõn keresztül kétarcúság jellemezte a Baka-mûvek befogadástörténetét. A kötet több szerzõje rámutat erre a jelenségre, hangsúlyozva, hogy „Baka költészete úgymond meghatározó irodalmi körökben egy ideig nem talált visszhangra”. (Füzi László) Nem elutasításról van itt szó, hiszen elmondható, hogy ismertség és elismertség vette körül Baka líráját a közönség és a szakma részérõl egyaránt, sokkal inkább arról, hogy az elismerõ szólamú rövid kritikák, ismertetések mellett kezdetben jórészt a laudációk, alkalmi írások, majd nekrológok szintjén képzõdött meg a recepció, vagyis – néhány alapos elemzést leszámítva – hiányoztak az életmû mozgásirányait felmérõ és számbavevõ, értelmezõi igényû tanulmányok. Az elmozdulás csupán a kilencvenes évek elsõ felében, fõként a *Farkasok órája* megjelenését követõen vált észlelhetõvé, az ekkorra tehetõ poétikai és versbeszédbeli megújulás ugyanis több értelmezõt megszólalásra késztetett. Késõbb napvilágot látott két kismonográfia, Nagy Gábor és Fried István tollából, amelyek a Baka-költészet legfõbb problémáit vetették fel. Mára már egyértelmûen látható, hogy a hetvenes, de fõleg a nyolcvanas-kilencvenes évek líratörténéseirõl nem szólhatunk Baka István mûvészetének megkerülésével.

Az említett megújulás, poétikai fordulat természetével, illetve következményeivel foglalkozik Bedecs László, amikor Baka pályájának egy kezdeti és egy kései pillanatát kimetszve végzi el összehasonlító elemzését. Elsõsorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy „melyek azok a költõi eszközök Baka kései költészetében, melyek az elsõ kötetekben nem találhatók meg, és amelyek paradigmatikus nézõpontbeli tulajdonságokat hoztak a késõbbi versekbe”. A tanulmány szerzõje rámutat, hogy a „kilencvenes években a leginkább talán a Nagy László költészetére emlékeztetõ nyelvi és képi világot hátrahagyva”, „a közvetlenebb, az ünnepitõl egyre távolodó nyelvhasználat, az árnyaltabb és nyitottabb intertextuális játéktér, és a szereplehetõségekre való rákérdezés, a szerep funkciójának versen belüli problematizálása” elsõsorban az, ami ezt a megújulást fémjelzi. A költõ ekkor egy „automatizmusokba hajló, már-már anakronisztikus nyelvet váltott fel egy nyitott és épp az intertextusok felismerhetõségének bizonytalansága miatt instabil nyelvvel, mely az utolsó kötetek valóban emlékezetes és jelentõs költészetének alapjává válhatott”.

A tanulmánykötet visszatérõ problémája, hogy hogyan mûködik Baka szövegeiben az intertextuális utalásháló és multikulturális tapasztalat, hogyan épülnek be versvilágába a különbözõ világirodalmi, zenei és képzõmûvészeti hatások. Többen térnek ki annak vizsgálatára, mi a szerepjáték, a maszk funkciója Baka költõi világában. A *„S alóla kitetszik Oroszhon…”* címû kötetegységben olvasható írások azokat az orosz kulturális hatásokat veszik számba, amelyek nemcsak Baka fordításaiban és a Sztyepan Pehotnij-ciklus darabjaiban, hanem bizonyos szerepversekben is kimutathatók. Bagi Ibolya megfogalmazásában: „Baka István költészete átlényegítések hihetetlenül izgalmas sorozata, a kulturális tapasztalatok és önnön költõi intuíciójának eredeti összekapcsolódását, organikus egységben történõ megjelenését reprezentálja”. Szõke Katalin szerint „az interiorizációs aktus, az idegen világokra való *érzelmi* nyitottság és reflektálásuk a saját versvilágban, Baka költészetének egyik fõ sajátossága”. Schein Gábor az eredet nélküli fordítás alakzatairól értekezik a Pehotnij-szövegek kapcsán, míg Fenyõ D. György a ciklus egyik darabját, a *Társbérleti éj* címû verset elemzi behatóbban, összehasonlítva József Attila *Külvárosi éj* címû költeményével.

Baka költészetének két alapvetõ karakterjegyét, az egységes metaforikát és az apokaliptikus világképet Nagy Gábor alaposan körüljárta könyvében, így természetes, hogy tanulmánykötetünk *Dance macabre* címet viselõ egységében, amely e líra rendkívül sokrétû motivikus-tematikus erõvonalait kísérli meg feltárni, több szerzõ is támaszkodik a monográfus megállapításaira. Nagy Márta elemzésében, például, azokhoz a versekhez közelít, melyek alapmetaforájának egyik eleme a világ vagy a világegyetem. Szigeti Lajos Sándor azt vizsgálja, milyen szerepet tölt be a Baka-versben a haláltánc motívuma, míg Valastyán Tamás a halál-tematika megjelenésére összpontosít. Németh Zoltán Baka István és Tõzsér Árpád költészetének összehasonlító vizsgálatára vállalkozik. Bazsányi Sándor elemzésében azt kutatja, hogyan exponálódik a zabálás-felzabáltatás metaforája, vagyis a gyönyörelvû indulat megnyilvánulása Baka költészetében. A szerzõ – Orbán Ottó líráját Bakáé mellé állítva – megállapítja: „Kettejük költészetének korszakos, korszakmegragadó jelentõségét a korszakra (is) vonatkozó indulat (ami szenvedély, harag, fájdalom és gyönyör elegye) érvényes felmutatásában látom. Amennyiben költõi indulatuk frontálisan rányílt a korszakra, illetve a korszak teljes szélességében és mélységében felnyílt költõi indulatuknak.” A *Beavatások* ciklus három tanulmánya (Bombitz Attila, Faragó Kornélia és Olasz Sándor tollából) Baka prózáját helyezi nagyító alá. Azért különösen fontosak ezek az írások, mert az életmû ezen dimenziója még kevesebb figyelmet kapott. A szerzõk hangsúlyozzák, hogy rendkívül közel áll egymáshoz Baka vers- és prózavilága. Ahogy Olasz Sándor a *Szekszárdi mise* kapcsán írja: „…lírai próza ez, melynek poétikussága nem föltétlenül az irracionális álomtartalmak leírásából következik, hanem olyan érzelmek, gondolatok megjelenítésébõl, melyek a költészetbõl is jól ismert vizionáló beszédmódot, hangvételt és képalkotást igénylik”. Bombitz Attila megállapítása szerint: Baka „misztikus, irracionalitásba hajló prózái multikulturális õstörténetükkel leplezik le az ideológiától egyáltalán nem mentes hétköznapi világot, s annak politikatörténetileg is hazug látszatlétét. A mítoszok, az intertextuális utalások ismétlõrendszere mélyebb értelmû, reális misztikát teremt a szövegeibe kódolt hétköznapokból”.

A konferencia szervezõinek – és jelen kötet szerkesztõjének – az volt a célja, hogy új szempontokkal és értelmezési javaslatokkal gazdagítsa a recepció eddigi irányvonalait, azt remélve ettõl, hogy – ahogyan Ilia Mihály fogalmaz a könyv fülszövegében – „…a Baka-opuszt magához veszi a tudomány a kultuszból és a legendából, melyek oly kedvesek nekünk, kortársaknak, de melyek sokszor és sokat ártanak a mûnek, mert az olvasóban a megértés helyett a szöveg elé az emberi esendõséget, a véletlent, a képzelt és vágyott mozzanatokat állítják”. „E szakmai rendezvény kitüntetett feladata volt, hogy Baka életmûvét generációs értékítélettõl függetlenül, ideológiamentesen, a helyi hagyományõrzés és a költõi életmû szélesebb olvasói közönséggel való megismerkedés céljával elemezze, értékelje” – kapcsolódik Ilia gondolataihoz a szerkesztõi elõszóban Bombitz Attila. A legfõbb törekvés tehát nem más volt, mint megtisztítani az életmûvet a rárakódott kultikus elemektõl, és tisztán a mûre koncentrálva tudományos alapozottságú olvasatokat közzétenni. Úgy vélem, a kötet – a célkitûzésnek megfelelõen – friss, szövegközpontú megközelítéseivel új utakat nyit meg a Baka-értelmezéstörténetben, tágítva az életmû befogadói horizontját.

MÉNESI GÁBOR

***„Égtájak célkeresztjén”: tanulmányok Baka István mûveiről*, szerkesztette: Bombitz Attila. Tiszatáj Alapítvány, Szeged, 2006**

A halál lebírása

Négyszer hét tanulmány, esszé, pályarajz, kritika olvasható Tarján Tamás legújabb kötetében, amely *Környégyszög* címmel jelent meg a Pont Kiadó gondozásában.

E könyvet fellapozva elszomorodtam, hiszen több pályarajz, tanulmány alanya már nincs köztünk, a kötet elsõ fejezetének hét írása közül négyet nekrológként olvashattam, ismételten szembesülve a ténnyel, az elmúlt pár esztendõben nem csupán irodalmunk kiemelkedõ alkotóit veszítettük el (gondoljunk Nagy Gáspárra, Lázár Ervinre, Bella Istvánra), hanem néhány meghatározó színészt is. Tarján Tamás *„De vallani mindent: volt életem dolga”* címmel emlékezik meg Bessenyei Ferencrõl, akit véleménye szerint „a monumentalitás legautentikusabb 20. századi aktoraként örökít meg a színháztörténet”. *A balkáni gerle* felejthetetlen elõadása jut eszembe, amikor a Sinkovits Imrérõl, Agárdy Gáborról és Sütõ Andrásról szóló írásokat olvasom, mert mindhárman azon kevesek közé tartoztak, akik a magyar nyelv bûvöletébe ejtettek, s számomra e három férfit e darab köti össze. Tarján Tamás írásai nem csupán fõhajtások, s távol áll tõle a szándék, hogy elérzékenyítse olvasóját. Még búcsújában is higgadtan elemzõ, pontos figyelemirányító és lényeglátó. Sinkovits Imrérõl szóló pályarajzában egy teljes színészi életmû eszenciáját és természetét sûríti a címbe: *A nemzet plebejusa*. Megállapítása igaz. „Abban az értelemben, ahogy plebejus a népi eredetét soha el nem felejtõ, vagy népi gyökereit folytonosan keresõ és tudatosító hõsalak; ahogy plebejus az a népképviselõ, aki – mûködjék az élet bármely területén – hivatásának etikáját, és személyes létvitelét igyekszik eggyé forrasztani, s a nyilvánosság számára példaként, lehetséges mintaként felmutatni.” Figyelemreméltó Tarjánnak az a felvetése is, amelyet a magyarországi temetéskultúra természetérõl ír (e gondolat visszaköszön a Sütõ Andrásról írt nekrológjában), a temetések televíziós közvetítése okán.

Az éleslátó címmel került e kötetbe Sándor Ivánról, a regényíróról, esszéistáról, kritikusról szóló tanulmánya, akit, mint írja, sosem a hangosság, hanem a nyomaték jellemzett, s aki rá tudta és rá merte bízni magát mind szóban, mind írásban „a halk érvelés erejére”.

Juhász Ferenc *Halálszivárvány* címû kötetérõl írt esszéje jól illeszkedik az elsõ fejezet írásaihoz, hiszen mint értõn írja: e verseskönyv halálkönyv. „A halál tagadásának, értelmezõ bölcseleti-érzéki-indulati analizálásának, vallatásának könyve.” E versek kapcsán elmélkedve fogalmazza meg: a halál lebírása olyan, mint a kör négyszögesítése, s e gondolat alakul kötetcímmé is, számos értelmezési lehetõségre irányítva az olvasó figyelmét. „Lehet-e a vers az örökléthez létra?” – Visky András kérdésére gondolva, tekinthetünk úgy is Tarján Tamás kötetére, mint segítõ korlátra, amelybe belekapaszkodhatunk, miközben lábunk a létra valamely fokán áll.

A *Környégyszög* második fejezetében Tarján Tamás kiemelt figyelmet mutat Rakovszky Zsuzsa mûvei iránt. Alapos tanulmányok, kritikák olvashatók *A kígyó árnyéka*, *A hullócsillag éve* és a *Visszaút az idõben* címû kötetekrõl. Bár *A kígyó árnyéká*ról szóló írás már megjelent kötetben, mégis, mostani szerepeltetése szerencsés, mivel ily módon árnyalja megállapításait a prózaíró és költõ Rakovszkyról. Tarján szívós, aprólékos elemzése egy pillanatig sem unalmas, megállapításai megalapozottak, logikusak, olykor pedig meghökkentõen szókimondóak. *A kígyó árnyéka* kapcsán írja: „A címválasztás: istenkísértés.”, majd hosszan tárgyalja állításának okait, nem esve a cinizmus csapdájába, a lehetséges jelentésvariációk végiggondolása közben. Kritikusi figyelme mindkét regény esetében a történetmondás kérdésére fókuszál, tehát nem csak egy narrátort elemez, hanem valamit rekonstruálni akar, magának a mûnek a létrejöveteléről is beszél. Az (is) érdekli, hogy hogyan jön létre, hogyan van jelen az elbeszélõ az elbeszélésben, az elbeszélés által, miként lehetséges a szövegben alannyá lenni, mit jelent önértelmezésekben elbeszélni és hogyan lehet ezt az elbeszélõt értelmezni. Ezzel a figyelemmel fordul Nádas Péter *Párhuzamos történetek* vagy Spiró György *Fogság* címû munkáihoz is.

Számos alkotás és alkotó kerül Tarján Tamás figyelmének középpontjába; Tandori Dezsõ, Aczél Géza, Csokonai Attila, Temesi Ferenc, Békés Pál, Kiss Ottó, Kovács András Ferenc mûvei kapcsán is igyekszik tárgyilagosan szólni, bár olykor érzékelhetõ némi elfogultság, mégis ezen írások (is) azért élvezetesek, mert szerzõjük értelmezése átitatódik saját világképének szellemiségével, ami által írásai személyessé válnak. „Az ember különféle szerszámai között kétségkívül a könyv a legbámulatraméltóbb. A többi mind testének a meghosszabbítása. A mikroszkóp, a távcsõ a látásé, a telefon a hangé, aztán itt van az eke és a kard, ami az emberi kar meghosszabbítása. Ám a könyv egészen más: a könyv az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása.” – mondta Borges, az argentin költõ, elbeszélõ, esszéíró egyik elõadásában, s e szavak súlyát és igazságtartalmát mindinkább helytállónak vélem Tarján kötetét olvasva, mivel írásai nem csupán olvasókedvérõl, kritikusi szívósságáról, minõségérzékérõl, tájékozottságáról tanúskodnak, hanem a könyv eredendõ szeretetérõl is, s a felismerésrõl, hogy általa-általuk nem csupán a képzelet, de az emlékezet is meghosszabbodik.

Az emlékezés jegyében is olvasható a *Környégyszög* negyedik fejezete, amely írásai mind olyan alkotók mûveirõl beszélnek, akik már nincsenek közöttünk. *Mint egy örvény* címmel írt esszéje Faludy György *Karoton* címû kötete kapcsán jelen idejû formában íródott, s csupán a szerzõ kiegészítõ megjegyzésébõl derül ki, hogy az írás Faludy halálának napján keletkezett. A *Karoton* mellett olvasható a *Rotterdami Erasmus* és *A pokol tornácán* címû mûvek elemzése is, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy „némi olvasói erõfeszítésre kényszerítsék azokat, akik Faludy költeményeitõl a dallamosságot, prózájától a cselekményes fordulatosságot, írott és élõszavas emlékezéseitõl az anekdotikus csillogást szokták és szerették meg.”.

E negyedik fejezetbe illesztette kritikáját Székely Magda verseirõl és Nemes Nagy Ágnes *Az öt fenyõ* címû kisregényérõl, amely posztumusz kötetként jelent meg, valamint egy hosszabb tanulmányt Gérecz Attila költészetérõl. A *Környégyszög* legszemélyesebb hangvételû írása a *Kígyópálinka* címmel Hekerle Lászlóról írt lírai esszé, amely egyfajta számadásként olvasandó, amelyet két ember kitárgyalatlan peranyaga generált, megteremtve ezen írás szép feszültségét. „Jöttél az ösvényeimen, mentem a csapásaidon.” olvassuk e kötetzáró írásban, amely vallomás az idõrõl, megannyi fojtott és elhallgatott feszültségrõl, barátságról, útszakaszokról és az emlékezés kihívásáról.

ERÕS KINGA

Tarján Tamás: *Környégyszög – Vonások alkotókról és mûvekrõl,* Pont Kiadó, Bp., 2007

Posztmodern kritikus

Rokonszenves kánonon kívüli irodalmárnak, kánonellenes irodalmárnak nevezi egyik írásában Fekete J. József Bombitz Attilát. Persze, hogy rokonszenves számára a kánonon kívüli pozíció, hiszen Fekete J. József jelenlétét aligha írhatnánk le pontosabban, mint a „kánonon kívüli” fogalommal. Kánonon kívülinek lenni annyi, hogy az irodalmár alapvetõen nem egy vagy több meglévõ/uralkodó érték-hierarchiában gondol el valamely (bármely) mûvet, maga sem eme értékhierarchia megerõsítésében szándékszik munkálkodni, hanem megpróbálja a ’dolgot magát’ nézni (Bethlen). A kánonon kívüliség mindig bizonyos fokú szembeszegülést (a szembeszegülés nagysága a többség [uralkodó kánonok] toleranciaküszöbén mérhetõ) és magányt jelent. Ez a mindenkori szegénylegények, a szólózó zenészek szabadsága meg kockázata. Szabadsága, hogy nincsenek kötelességei meg kötelmei, kockázata, ha nem tudja elég erõteljesen meghatározni a maga helyét, marginalizálódhat (szakmai kompetenciáját is kétségbe vonhatják), a peremre sodródás következtében pedig – mely gyakorta sértettséggel párosul – könnyen fölszámolhatja önmagát (például az arányok, értékek elrajzolásában). Különösen kockázatos a ’kívüliség’, ha valaki nem a centrumban, vagy a centrum közelében él, mint Fekete J., aki történetesen Zomborban/ból (ki járt ott?), ami a szakmai társaságot illeti, meglehetõs elszigeteltségben írja a maga – jobb híján – kritikának nevezhetõ írásait a kortárs magyar irodalom mennyiségben, stílus- és értékvonulat tekintetében is igen tekintélyes szeletérõl.

A szellemi szabadságállapotba nem könnyû eljutni, kockázata jelentõs, mindazonáltal nem nagyon van más út túllépni a kritikaírás jelenkori válságán. Pontosabban nem válságról kellene beszélnünk, hanem az irodalmi mûvekre való szakmai reflektálás mikéntjének újabb önmeghatározásáról. Ilyesfajta dilemmák vannak forgalomban: kinek ír a kritikus? A tudománynak, a szakmának, az írónak, az olvasónak? Hatékonyan közvetíthet-e új értékeket akkor, amikor a piac a tömegmédiával karöltve könnyedén felülírhatja a mégoly jelentõs, nagy hagyományú kánonokat is? És egyáltalán: ki az, aki ma kritikát olvas, s ha netán lapban, folyóiratban el is olvassa, ugyan miért tenné egy szakmán kívüli nyitott, fogékony olvasó egy egész kritikakötettel? A megváltozott kulturális térben ezek a szakmai dilemmák önmagukban is elég súlyosak, a kortárs magyar irodalom legnagyobb rákfenéje azonban – közhely, de írom – az ideológiai (sõt inkább politikai, pártpolitikai) megosztottság, amely egyebek mellett a kánonkérdésben manifesztálódik (s amely megosztottságnak természetesen lehetséges vagy valóságos egzisztenciális kihatásai sem elhanyagolhatók).

Fekete J. Józsefnek van érvényes válasza a kritika mai szerepére, mégpedig a következõ: az olvasó „örül, ha felfedezhetõvé válik számára az a szellemi számvetés, amivel a bíráló egybefogja a megérteni kívánt mûalkotásokat, az a szemléleti rendszer és olvasási módszer, ami *önelvû alkotássá* (kiemelés tõlem) avatja a kritikus szövegét… annak a megértési szándéknak a tárgyiasulására figyel, ami a mûrõl való beszédben ölt (szöveg)testet. Más szóval a kritikus szerepköre is módosult, jelenleg *a gondolkodó és az író, a tudós és a mûvész* (kiemelés tõlem) kétnemûsége egyesül benne, bár ez mindig valahogy így volt.” Mércéje tehát igen magas és kockázatos, hiszen ha kicsit is megbillen az elmélyült elméleti, szakmai tudás és a szuverén teremtõerõvel párosuló nagyfokú érzékenység finom aránya, önelvû alkotó helyett amatõrködésbe sodródhat a kritikus. A kritikának hozzáértõnek és vonzónak, ’olvasóbarátnak’ kell lennie Fekete J. szerint, aki ezen elvárás-igényével körülbelül a klasszikus esszéírókhoz tér vissza, Szerb Antalhoz, Babitshoz, Szabó Lõrinchez, illetve a más oldalról hasonló minõségre törekvõ Domokos Mátyáshoz, Balassa Péterhez például.

Hogy mennyire sikerül ezt a megcélzott lécet átugrania, könyvének legerõteljesebb írása – az *önelvû alkotás* szerzõjének minden erényét hordozza – igazolja leginkább, a *„Tisztára súrolt kisvilág”* címû, Tolnai Ottó életmûvét átvilágító esszékritikája. Tolnait nem könnyû olvasni, keveseknek van valódi bejárásuk a költõ zárt világába, Fekete J. József megközelítésében azonban hirtelen megnyílnak az értelmezés irányai. Mi jellemzi hát? Hedonista belemerülés a mûbe, írói (költõi) érzékenység és invenciózus láttatás, elméleti megalapozottság, és gondolati, szemléleti nyitottság. Fekete J. lubickol a szövegben, játszik, humorizál, még saját szövegébõl is kibeszél, például az olvasónak, aki már-már elbizonytalanodik, vajon komolyan lehet-e venni a szerzõ írását, vagy õ maga komolyan veszi-e egyáltalán. Minden mondatán átsugárzik a szövegben való teljes otthonlét élménye; felszabadult, derûs, könnyedén elegáns lélekvezetõ, aki Tolnai szövevényesen strukturált szöveglabirintusában a nemzetiségi kérdéstõl a legtágabb irodalmi és szellemi környezetig, mûvek és szövegek egymáshoz vonatkoztatott rendszerét újrateremtve, csábítja, vonzza magával az olvasót. Mintegy balkézrõl játszik be szaktanulmányokat (Mikola Gyöngyiét, Thomka Beátáét), hogy egy pillanatra megzökkentve saját gondolatmenetét, a nõi érzékenység felé is legyen gesztusa, s nem meglepetés, hogy Szentkuthy (az író legjobb szakértõje) és Tolnai szemléleti és meghökkentõ szövegteremtõ rokonságára is rámutat.

Meglepõ viszont Fekete J. roppant széles szellemi rádiusza, úgy tûnik, mintha mindent olvasna (a teljes kortárs magyar irodalmat alapértelmezésben, aztán a filozófiától, lélektanon, a természettudományon át a krimiig), s az is, hogy Buda Ferenc vagy Ferenczes István költészetérõl ugyanolyan érvényesek gondolatai, megállapításai, mint a „szövegközpontú” Tolnaiéról. Hogy Majoros Sándor vagy Bodor Ádám mûveiben éppúgy érzékeli a kisebbségi létsorsot, ahogy Mohás Lívia regényeiben a feminin szenvedéstörténetet, Bálint Péter regényeiben az impulzív keresést, Onagynál az elõítéletek provokációját, Szávai Gézánál a lét- és világregény-kísérletet – és így tovább. Fekete J. szerint minden mû egyenként külön kihívás és külön labirintusos univerzum, melyet nemcsak a fõvágat mentén jár be, de az oldalvágatokat (és talán a meg nem bontott járatokat is bepásztázza, teszem hozzá gonoszul) is föltérképezi.

Fekete J. József számára az irodalom, így a kortárs magyar irodalom is eleven orgazmus, s azt hiszem, ha van jelentése annak a fogalomnak, hogy ’posztmodern’, akkor Fekete J. igazán az: éppen értékpluralizmusa és személyes, igen magas tolerancia-küszöbe révén. Hogy ugyanis bármilyen megformáltságban születik is meg a mû, azt megpróbálja befogadni és szublimálni – szem elõtt egyedül a nyelvi megelõzöttséget tartván.

PÉCSI GYÖRGYI

Fekete J. József: *Mit ér az irodalom, ha magyar?* Zetna Kiadó, Zenta, 2007

Hamlet Krétakör módra

Fotó: Erdély Mátyás

A Schilling Árpád rendezte *hamlet.ws* különleges elõadás, és ez a különlegesség nem írható le önmagában sem a formanyelv, sem a tematika felõl, hiszen a helyzet, amiben létrejött, az a színházi érzékenység, amire rákérdez, teszi rendhagyóvá a Krétakör Színház új produkcióját. Schilling ugyanis nem pusztán a játékhelyszínek (középiskolák dísztermei, tornatermei, tantermei) megválasztása által fordul elõadásával a mai gimnazisták világa felé, de a diákok alkotói folyamatba való bevonása által is: vitára, beszélgetésre hívja õket, együttgondolkodásra, a(z élet)problémák artikulálásának közös játékára – és ez a meghívó a színházhoz, mint közösségi jelentések megjelenítési formájához vezet el. Ennek fényében hangsúlyos, hogy éppen Shakespeare Hamletjének – alaposan megtördelt, szétszedett és számtalan vendégszöveggel gazdagított – történetét játssza (ha nem is el, de ki, meg és át) három férfiszínész: Gyabronka József, Rába Roland, valamint Nagy Zsolt. A Hamlet: mint annak a felismerésnek az éles, állapotszerû kimerevítése, hogy a világ szociális, konstruált rendje visszás, mert szétállás van a konstrukciós-morális elvek és a praxis közt. Mint apatörténet, ahol az apaszerep és az általa képviselt erkölcsi rend már nem hiteles, mégis nagyon meghatározó. Mint a színház azon képessége, ereje, hogy bizonyos keretek közt koncentráltan mutatható fel, mondható ki az, ami a normális élethelyzetekben minduntalan elfedõdik, elmosódik, szétmaszatolódik.

Schilling rendezése termékeny bizalmatlansággal közelít a „nagy történethez", formátumos dekonstrukcióját láthatjuk így a Hamletnek (drámának és figurának egyaránt), nincsenek ívelten felépített karakterek, ok-okozati logika alapján szervezõdõ jelenetek, és mindennek a végén a tanulság nagy csattanója. (Persze: a „nincs tanulság" nem azt jelenti, hogy nincs tanulság – nem-tudás és nem-tudás közt is különbség van, s ha az elõadás lát esélyt a katarzisra, akkor éppen ezen különbségek artikulálása révén lát.) Shakespeare drámáját kulturális mítoszként, közös tudásbázisként kezelik az alkotók: valóban nem az a lényeg, hogy az ismert történetet láthassuk sokadjára elõadva, hanem az, ami bizonyos dialógusok, helyzetek, gesztusok által felvillantható, miközben az elõadás koherenciáját megõrzi a dráma történetmenetéhez való ragaszkodás. A játékhelyzetek töredékeiben megfogalmazott mozdulatok, képek vagy könnyûzenei idézetek szociális mikrotörténeteket emelnek be az elõadás mezejébe, ilyen utalásokkal is kontextualizálja a rendezés Hamlet történetét napjaink valóságába. Például a Szellemet játszó Gyabronka szemben ül a Hamletet játszó Nagy Zsolttal, és meggyilkolásának fondorlatos eseményét meséli nagy beleéléssel, amikor egyszer csak felpattan a helyérõl, és azt üvöltve, hogy „Mi a szar van a fejeden?", rohan oda Nagyhoz, hogy leverje fejérõl a baseball-sapkát. Egy gesztusban mutatják fel itt a színészek egy családkultúra széles hagyományának minden brutális szegénységét, nyomorát. Amikor pedig Gyabronka-Polonius oktatja ki Nagy-Opheliát az illedelmes vágykeltésrõl, a testhez és szexualitáshoz kapcsolódó társadalmi üzletszemlélet visszásságára esik a hangsúly. Nem lehet pazarolni, ha a nõ olyan lény, aki a saját testében történik meg; a szüzesség megmarad, viszont az Ophelia által elmímelt orális aktusban nincsen vágy, sem öröm, sem számítás, csak egyre kétségbeejtõbb üresség.

Az elõadás-szerkezetre vonatkozó töredékesség teljesen adekvát, ha a dráma egyik kulcsmondatát Nagy Hamlet-figurája így írja át: „Az idõ szétesett". Másfelõl ez a dramaturgia lehetõséget teremt a színészi játék, a színházi helyzet reflexív elõtérbe hozására: a színészek beszédmódokat váltogatnak, ki-kilépnek az alakítás folyamatából, „civilként" szólalnak meg, adott pillanatban megkérdezik, tartsunk-e szünetet, vagy személyes történeteket mesélnek. Az egyik legfrappánsabb a Rába Rolandé, õ azt meséli, hogy az iwiw-en felfedezett régi osztálytársát meghívta erre az elõadásra, amire az a válasz érkezett: „A Hamlet? Ja, azt már láttam.".

A színházi szituáció úgy kerül elõtérbe, hogy a nézõk interaktív módon válnak részeseivé ennek, az interakció viszont nem pusztán gesztuális, mint amikor a színészek a szövegkönyv egyes részeinek a felolvasására különbözõ nézõket kérnek meg, vagy arra szólítanak minket, hogy egy Hamlet-figurával tegyünk esküt a bosszúra. A tornatermi padokkal határolt egyszerû, négyszögû játéktér, a jelmez- és díszletnélküliség, a színészek közvetlen megnyilatkozásai, kiszólásai, a játékhoz és egymáshoz való fizikai közelség írja át a megszokott színházi befogadás és magatartás konvencióit nagyon otthonossá, és ruházza fel egy másfajta figyelem feszültségével, hiszen a pillantásaink, a mozdulataink, a reakcióink, a jelenlétünk lényegi része a színházi eseménynek. Az elõadás által felvonultatott kísérleti-színházi eszköztár meghatározó eleme egy, a jelentéseket állandó mozgásban tartó játékosság. Ezért sem értelmezhetõk az olykor depresszív szocio-rajzok és filozófiai állásfoglalások kinyilatkoztatásokként, ennek megfelelõen maga a színházi esemény sem. Behunyt szemmel hallgatjuk a kétórás elõadást záró párbajjelenetet, aminek a végén a színészek úgy „ébresztenek" fel, hogy kezükkel fegyvert formázva bökik meg a halántékunkat.

A *hamlet.ws* bevezetés a (kortárs) színházmûvészetbe, ám mint minden, önmagát mûfaja tekintetében következetesen elgondoló bevezetés, egyszersmind benne-lét is: egy lépéssel a színházi reprezentáció és befogadás problematikájánál termünk. A nyitottabb színházi keretekhez szokott nézõk számára talán fölöslegesnek tûnhetnek eleinte a másmilyen nézõi magatartásra ösztönzõ színészi széljegyzetek, mindazonáltal a szolidan didaktikus hangvétel nem zavaró. Ha az elõadás olyan diákokhoz és felnõtt nézõkhöz hozza közel a színházat, akiket a hagyományos színházkultúra sokszor formálisan merev kommunikációs helyzete tartott távol a színházi élmények keresésétõl, jobb nem történhet.

VARGA ANIKÓ

Krétakör színház: *hamlet.ws*. Rendezõ: Schilling Árpád. Rendezõasszisztens: Tóth Péter. Munkatársak: Piriki Emese, Varga Kriszta, Frenák Pál. Dramaturg: Veres Anna. Zene: Rubik Ernõ Zoltán. Szereplõk: Gyabronka József, Nagy Zsolt, Rába Roland.

Zsuzsi és a trupp

Van egy vékony kis mezsgye az elfogódottság és az irónia határán, amivel az ember tiszta pillanataiban a saját életére ránéz. Tárgyilagosan és mégis szubjektíven. Nyers, kemény szeretettel. Ritka pillanatok ezek. A ránézésnek ez a gesztusa válik az **AlkalMáté Trupp** (a nevet Parti Nagy Lajosnak köszönhetjük) új elõadásának alapgesztusává.

A társulás, avagy *trupp* immáron negyedszer hozott létre Zsámbékon alkalmi produkciót. Két hetes próbaidõszak után bemutató és néhány elõadás következik, majd az egészet lekeveri az õsz: a hideg és a színházi szezon kezdete. *A Migrénes csirke – asztali rögtönzések* (2004), a *Belemenekülõk* (2005) és az *Éjféltájban mondta meg, hogy mi baja* (2006) után Máté Gábor négy éve végzett osztálya új, végeláthatatlan projektbe kezdett. Minden évben kisorsolnak valakit maguk közül, és annak az életét dolgozzák fel, játsszák el. Még tizenhárom elõadás áll tehát elõttük és elõttünk a sorozatból. Idén Járó Zsuzsa élményanyaga és történetei kerültek terítékre, születésétõl, amely éppen március 15-ére esett, egészen… ha nem is az elõadás napjáig, de napjainkig.

Az elõadás az eposzi formát idézi, invokációval kezdõdik, amely magába foglalja a propozíciót, a tárgymegjelölést is. A bõ, világosbarna szoknyás Száraz Dénes lép a színre, kezében háromágú szigony vagy vasvilla. Ámor õ, Hermész vagy Poszeidón, a hömpölygõ tengerek istene? Meztelen felsõteste olajtól fénylik. Arról számol be, hogy ma este nem másról, mint a *széphátú, hószíntavi* nimfáról szól az ének.

A születés következik, éppen március idusán, és a nagy rohangálás, sürgés-forgás közepette nem Gergely, hanem bizony egy Zsuzsi lány pottyan ki a mama hasából. Az elvtársak pedig forrón gratulálnak ezen a szép napon a (mindkét) eseményre összegyûlt tömegnek, az emberek zavarukban azt se tudják, hova álljanak.

Sorjáznak az etûdök, vagy ha úgy tetszik, az eposzi énekek. A fiúk drapp, térd alá érõ szoknyát és bõ fehér pólót viselnek. Öltözetük egyszerre idézi a görög tógákat és Járó Zsuzsa hétköznapi öltözetét (amiért mindig megkapja, hogy nem úgy öltözködik, ahogy egy színésznõhöz illik). A lányok bõ, kék, zömében kockás ingben és rövid sortban mászkálnak a Panteont idézõ papírhenger oszlopok között, amelyek közül az alacsonyabbak ülõalkalmatosságként is használhatók.

Bizarr kép: sok kicsi és nagy, fiú és lány *járózsuzsa* és *járózsuzsi* – klónok és alteregók szaladgálnak a színpadon. Akár Járó Zsuzsát játsszák, akár valaki mást az anekdoták szereplõi közül, végig magukon viselik a *járózsuzsiság* összetéveszthetetlen jegyeit. Ebbõl a szempontból nincs különbség *az igazi Járó Zsuzsa* és mások között. Õ ugyanúgy vesz részt a játékban, ahogy a többiek – eljátssza a történetek *Járó Zsuzsa* és más nevû szereplõit, a rettegett beszédtanárt például. Nem csak tartja a gyertyát, illetve fáklyát a róla készült elõadáshoz, kõkeményen ki is veszi a részét belõle. Helyzete speciális, hiszen mégiscsak minden szem rá irányul, õt keresi, az õ civil személyiségébõl szeretne megsejteni valamit. Õ azonban nem tárulkozik ki, de nem is rejtõzködik el. Egy a sok Járó Zsuzsi közül. Játszik és kész. Ha valaki nem ismeri, valószínûleg sokáig nem jön rá, hogy melyik feltûzött hajú lány a címszereplõ.

A bunker hátsó fala, tehát a színpadtér háta nyitott – az esti zsámbéki természet adja az elõadás hátterét, és egyben valami mitikus mélységet is kölcsönöz neki. Az ajtónyílásban felváltva mindig ott áll valamelyik szereplõ. Jelentõségteljesen, merev karral, égbe nyújtott fáklyával õrködnek a történet felett, mintha egy lángpallost tartanának. A fáklyások az isteni jelenlétet hívják meg az elõadáshoz, amely eljátszik kicsi és nagy, véletlen és sorsszerû, hétköznapi ember és drámai hõs közötti különbségekkel és hasonlóságokkal.

Hogyan lehet egy tyúk nyakának elvágása tragikusabb és drámaibb dilemma egy hadsereg lekaszabolásánál? Jordán Adél és Szantner Anna nagy, könyörgõ szemû, emberarcú csirkék. Jordán Adél tyúkként nyújtogatja hosszú nyakát, és próbálja rábeszélni Zsuzsit, hogy ne nyisszantsa el. Egy pillanat alatt felsejlik a jövõtõl, a felnövéstõl, és az arra való képtelenségtõl való rettegés. Egy állat megölésének lehetetlensége. *De hát Zsuzsikám, mit adsz majd a férjednek, ha éhes* – kérdezi a nagymamája, Dömötör András kendõben. *Babot* – súgja a csirke a kétségbeesetten pislogó lánynak. Végül a nagymama hirtelen mozdulattal elvágja a nyakat és a gordiuszi csomót.

A jelenetek általában egymástól függetlenek. Járó Zsuzsa személye köti össze õket, és az idõ múlása fûzi fel egy lineáris szálra. Egyetlen visszatérõ motívum: egy bizonyos fogsorminta, amely egy megerõszakolás-történethez kapcsolódik. Pesttõl Törökbálintig busszal, vissza stoppal. Hiszen a fogsorminta ott maradt a Keletiben a jegyautomata tetején. Egy történet két verziója: egy valós és egy hazug. A nézõk elõször a társulat által elõadott dalban találkoznak az erdõben megerõszakolt lány történetével. A stoppos fiúk õt akarták, semmi mást.

Hol válik el valóság és fikció? A történeteken érzõdik, hogy pofátlanul õszinték. A fikciót a színház nyelve teremti köréjük, vagy teszi a maga nemében még õszintébbé. Az ember életében lehet esküvõ és válás, azonban csak a színházban történhetnek egyetlen szertartás keretében, egyazon idõpillanatban. Van egy nagy játék is, egy féktelen elrugaszkodás a történetektõl, amely sejthetõen az osztály fiútagjainak improvizációjából született. Itt kerül be elõször igazán a külsõ, mégpedig a férfiszem rálátása (eddig sokkal inkább mintha valamiféle belsõ narráció kivetülését láttuk volna). A *járó*beteg osztályon egy furcsa pszichoterápiás csoport foglalkozását látjuk, amelybe új beteg érkezik. A páciensek állapota változó. Van, aki nem lát, nem hall, teljesen befele fordul, tagjai ólomból, a járása merev (Fenyõ Iván). Mások már lábadoznak, és Járó Zsuzsa nevének említését vagy a fényképével való szembenézést, kisebb jajgatásokkal és borzongásokkal ugyan, de hõsiesen viselik. Áll egy üres szék a körben, jelezve, hogy van kitörés, lehet remény, esély a gyógyulásra. A szerelem betegei õk, akik közösen próbálnak kikecmeregni a sötét veremõl. Kitörölni a telefonjukból Zsuzsa számát (a simkártyáról is!), hazamenni a családjukhoz, reggel a munkahelyükre, és egyáltalán örülni még a napnak és az esõnek. Ez a jelenet nem egy sztorival, hanem egy érzéssel, egy attitûddel játszik el, túllép az életanyagon, és bátran kavar össze valóságot és fikciót.

Egy szólóra fut ki az elõadás. Járó Zsuzsa határozott, macskazöld szeme melegen és ijesztõen villog: a mikrofonba beszél és énekel, szembefordulva a nézõkkel. Ekkor látom meg, mintegy egyenesben, elõször. Eddig csak áttéteken, lepleken tûnt át, mások és a saját szerepjátékain.

Azt kérdezed, milyen Járó Zsuzsi? Az a fajta lány, akibe mindenki beleszeret. Valami baj van a térdével, kattog, fáj, és képzeld, egyszer otthagyott a Keletiben a jegy-automatán egy fogsormintát. Járó Zsuzsa mondja el a visszatérõ történet másik változatát, vallomásos formában, az elõadás egy késõi pontján. Nem bántották a fiúk, csak õ találta ki az erdõt, az erõszakoskodást, hogy ne legyen baj a fogsorminta elvesztésébõl. A két történetmondás között ott feszül a hazugság tizenöt évig viselt terhe.

SEBÕK BORBÁLA

Színház az egész Sziget

Több pusztán jól hangzó fordulatnál az a bevett formula, miszerint a Színház- és táncsátor önálló kis sziget a Szigeten belül. A színháziak „különállását” önálló, igényes mûsorfüzet is mutatja, meg persze az, hogy – eltérõen a szigeti õrület más helyszíneitõl – ezen a környéken gyakran lehet ismerõs arcokkal találkozni, akik adott esetben akár évek óta hûségesen visszajárnak ide. Hogy miért? Feltételezem, hogy számosan a kizárólag itt, egy-egy alkalommal látható külföldi elõadások miatt jönnek vissza, melyek egyébként – magán-, de nem magányos vélemény – feltûnõen sokszor hagynak maguk után kívánnivalót. Nyilván akadnak olyanok is, akiknek évad közben nincs módjuk követni a hazai kortárs tánc- és színházi életet, és azt gondolják, hogy a Szigeten egy fergeteges buli közben, netán annak szüneteiben bepótolják arcpirító lemaradásukat. Meg persze vannak a fanatikusok, akiknek mindegy, hol és milyen körülmények között, csak színházat kapjanak.

Ez utóbbi megjegyzésem egyben rávilágít a szigeti színház- és táncprodukciók legnagyobb rákfenéjére, ti. a helyszín tökéletes alkalmatlanságára. Megfelelõ felkészültséggel és színpadi jelenléttel rendelkezõ mûvész erre persze fittyet hány, nem zavarja (dehogyisnem), hogy több ezer decibel diszkrét mormogása hallatszik, miközben õ a lelkét kiteszi a színpadon, de az sem (pedig de), amikor az elõadás kellõs közepén (lehetõleg a legnagyobb koncentrációt igénylõ pillanatokban) koncertre sietõ szigetlakók puskaropogásszerûen dördülõ léptei törik meg a sátor viszonylagos csendjét (nesze nektek még egy pofon: mintha szándékosan lenne extra hangerõre „hangolva” a színpad elõtti, sokat látott lécpadló). A helyszín tehát látszólag eleve szelekciós elvként mûködik a produkciók minémûségét illetõen, hiszen a lírai szólók, a nagy összpontosítást igénylõ, intim táncdarabok, a filozófiai és képzõmûvészeti ihletettségû, a nézõ részérõl is fokozott agymunkát kívánó produkciók nemigen találják meg itt a helyüket.

Ha ez így van, akkor vajon milyen az ideális, a nomád körülményekhez hangolt színházi elõadás? A nagy számú nemzetközi nézõt figyelembe véve, a kortárs magyar monodrámák (ha lennének) eleve kizártak, de aki eljön ide egy hétre lazulni, feltehetõleg nem is antik görög tragédiák hõseinek és hõsnõinek lelki problémáit boncolgatva akar nyugovóra térni. Elõbbiből ered a nagyszámú táncelõadás jelenléte, melyek befogadásához nem szükségesek nyelvi ismeretek, utóbbiból meg az, hogy a könnyed, humoros darabok természetes elõnyt élveznek. A legjobb konstellációban (bár gyakrabban állnának így a csillagok) mindezek a szempontok egybeesnek a minõség máskor nem elhanyagolható kritériumával.

A szigeti közönség – érdekes, ebben a gyerekekhez hasonlít, és ebben a megjegyzésemben nincs pejoratív mellékzönge – zavarba ejtõen õszinte. Az itteni nézõ néhány másodpercig tartó hezitálás után a lábával szavaz, és nem feltétlenül csak akkor fészkelõdik idegesen, majd pattan fel türelmetlenül, ha nem tetszik neki, amit a színpadon lát, hanem akkor is, ha a Sziget másik végében épp kezdõdik kedvenc bandájának koncertje. Vagy – a már említett fanatikusoknál maradva – egy másik színielõadás valahol másutt. Ugyanis tényleg színház az egész Sziget. Itt és most nem az ilyenkor ismeretlen rejtekhelyükrõl hirtelen kiszabadult extravagáns és/vagy extrém alakok látványos korzózására gondolok. Inkább arra, hogy más helyszínek is kínálnak színházi jellegû produkciókat.

Nem is kell messzire menni, elég a szabadtéri színpad melletti domb túloldalára átbaktatni, hogy esténként a Transe Express nevû francia utcaszínházi csapat látványos produkciójába ütközzünk. Cirkuszi akrobatika és show-mûsor elemei keverednek a gigantikus, óriási méretekkel dolgozó elõadásban, amely a Szigeten még így is „lájtos”, vagyis szerényebb kiállításban szerepelt, mint szokott. Szigorúan a tömegeknek, másképp az egyszerû embernek szóló középkori vásári mulattatás és a 21. század high tech profizmusa kéz a kézben jár a lenyûgözõ légiszínházi bemutatóban. A mûfaj nálunk szinte ismeretlen: kinek volna pénze arra, hogy toronydaruval több napon át építsen, majd bontson egy csupafém díszletet (a kapcsolódó technikai háttérrõl most ne beszéljünk) „pusztán” azért, hogy egy röpke óráig a felnõttek újra gyereknek érezzék magukat, a gyerekek pedig rácsodálkozzanak egy korábban sosem tapasztalt, emberfeletti léptékben gondolkodó, mégis nagyon emberközeli látványosságra.

Szintén a közelben maradva, érdemes felkeresni az Octopus Összmûvészeti Helyszínt is, ahol nemcsak a víz ihlette interaktív installációkat próbálgathatják a megfáradt szigetlakók, de irodalmi délutánokra, felolvasásokra is beülhetnek. Mint például a Szigeten mindig rendkívüli népszerûségnek örvendõ Táp Színház felolvasószínházára, melyen a litera.hu weboldal pályázatára érkezett mûvekbõl adtak elõ kettõt a TÁP-os színészek. Nem is akármilyen pályamûrõl van szó: Madách Tragédiájának egyetlen fájó hiányossága biztosan van, az ti., hogy eddig hiányzott belõle a budapesti szín. Kortárs magyar szerzõket kért fel a szerkesztõség a nagy mû „befejezésére”, s közülük most a nyertes Péterfy Gergely, illetve Németh Ákos jelenete hangzott el.

A két rövid szcéna szigorúan itt és most, vagyis Budapesten, az Úr 2007. esztendejében játszódott. Míg Németh Ákos az állampolgár immár évszázadok óta visszatérõ rémálmát, a Hivatalt meg az õ packázásait verselte meg, Péterfy Gergely a lehetõ legkortársibb témához nyúlt: az idén tavaszi budapesti zavargásokhoz. Archaizáló nyelven szólaltatta meg korunk hõseit: a röpködõ könnygázlövedékek közül a világot hõsiesen tudósító naiv tévériportert (alias Ádám), a castingra igyekvõ, ám váratlan akadályokkal szembesülõ pornószínésznõcskét (alias Éva), valamint a káoszt gúnyos vigyorral a háttérbõl figyelõ és irányító sátánfajzatot, aki végül cinikusan kérdezi meg kétségbeesett védenceitõl, hogy mi a véleményük a huszonegyedik századról…

A Katona József Színház tagja, Vajdai Vilmos által irányított TÁP Színház mára a hazai alternatív színházi élet egyik meghatározó tagjává vált. Végletesen komolyan veszik a komolytalanságot, igyekeznek a megszokott és elunt nézõtér–színpad viszonyt minél kreatívabban megbolygatni. Idén újra egyperces színházat tartottak a színházi- és táncsátor közelében, ahol a társulat tagjai változó összetételben a Szigeten kószáló, exhibicionizmusra jelentékeny számban hajló nézõket örvendeztették, vagy netán rémisztették meg szigorúan személyre szabott produkciójukkal, melyrõl – fájdalom, de – többet nem szabad elárulni. Akinek szerencséje van, jövõre újra átélheti, vagy ha eddig nem tette, kipróbálhatja, milyen reakciót vált ki belõle egy váratlan, provokatív, mégis szigorúan színházi helyzet.

Jelenet a Danza del Alma elõadásából

A TÁP Színház *Keresõk* címû, az idei Szegedi Alternatív Színházi Szemlén a Halász Péterrõl elnevezett fõdíjat megszerzõ elõadása szintén szerepelt a Sziget színházi kínálatában. Tipikus nagyvárosi történet, szereplõi egytõl egyig ott ülnek Budapest értelmiségi kávézóiban. Amitõl izgalmas és fontos lesz az elõadás, természetesen itt sem a „mit”, hanem a „hogyan” kérdés megválaszolásával járható körbe. Vajdai és alkotótársai az eredetileg rádiójátéknak készült, de az Országos Rádió és Televízió Testület által nem éppen ajnározott produkció színházi változatában szokatlan effektekkel, olykor morbid humorral, eredeti megoldásokkal kísérletezve, elsõrangú színházat csinálnak. Nem mellesleg pedig gyönyörû és megrendítõ, élõ emlékmûvet állítanak Halász Péternek, a 20. századi magyar színház egyik legfontosabb alakjának.

A néhány éve még sok vitát kavart, mára a Sziget egyik alapvetõ tájékozódási pontjává avanzsált melegsátor, a Magic Mirror is helyet ad olykor színházi produkcióknak. Bácskai Júlia évek óta sikeresen mûködõ Pszichoszínháza interaktív, a nézõt közremûködésre gyengéd határozottsággal indító színház, ahol csupa aktuális problémát boncolgatnak a meghívott színészek. Nincs elõre betanult szöveg, csupán támpontok adottak bizonyos helyzetekhez. A dolog a színészek rögtönzéseitõl válhat izgalmassá, a nézõ pedig kérdéseivel, megjegyzéseivel olykor szintén bekapcsolódhat, ha alakítójává nem is válhat a színpadon látott történetnek. A melegsátorban természetesen most két Rómeó harcos hétköznapjai elevenedtek meg. Rába Roland és Szanitter Dávid tucatnyi, számos megoldási lehetõséggel rendelkezõ határhelyzetben mutatták meg, hogy a Bácskai Júlia által néhány találó kifejezéssel felskiccelt figurák hogyan viselkednének.

De ideje már visszatérni eredeti és legfontosabb helyszínünkhöz, a Színházi- és táncsátor környékére. A sátor melletti füvön a szerényebb technikai hátteret igénylõ, általában egy-kétszemélyes darabok kapnak helyet. Ezek közül egyértelmûen kiragyogott a portugál O Último Momento nevû társulat Contigo, vagyis *Véled* címû szólóprodukciója. A neves, Budapesten is több ízben nagy sikerrel bemutatkozott koreográfus, Rui Horta ezúttal egy körülbelül 8-10 méter magas, a cirkusz világából ismerõs mászórúdra, és egyetlen, a testérõl mindent tudó táncosra komponált bravúros szólót. Amennyi mindent tudni látszik Joao P. Pereira dos Santos a testérõl, a gravitációról és a fizika törvényeirõl, oly csekély mértékû a tudása. Persze csak tréfálok: a portugál táncos-akrobata félelmetes és nagyszerû kunsztokat mûvel, látványosan fittyet hányva mindenféle földi kötöttségünkre.

Szintén itt, a füvön mutatkozott be a Színház- és Filmmûvészeti Egyetem elsõ- és másodéves hallgatóinak produkciója, a Ladányi Andrea vezette Mozgástanszék új bemutatója, a *Steps and words on stage* címû, miniatûr képekbõl álló szekvenciasorozat. A Ladányi végezte, a színpadi mozgás, közvetve-közvetlenül a színpadi létezés minden csínját-bínját körültekintõ alapossággal a hallgatókba sulykoló munka néhány éven belül meghozza gyümölcsét a magyar színházi életben: a korábbiaktól gyökeresen eltérõ mozgáskultúrával rendelkezõ, új generáció növekszik majd fel a színpadokon (persze amennyiben lehetõséget kap rá).

Ladányi elõadóként is jelen volt: a tavaly a Szigeten is óriási sikert aratott Ivo Dimcsev háromrészes koreográfiájában meghatározhatatlan nemû és korú, távol-keleti lényt játszott. Nem tévedés, játszott, s nem annyira táncolt, hiszen a tánc fogalmaival bajosabban, a táncszínházéval már egyértelmûbben leírható produkcióban Ladányira elsõsorban mint színészre volt szükség. Kovács Lehel és Gergely Attila tetõtõl talpig aranyöltönybe bújtatott, dilettáns „mûvészpárja” és Kovács Martina vörösre mázolt arcú és testû, emlékeibe egyszerre szánni való, elborzasztó és nevetséges kitartással kapaszkodó nõalakja másképp emlékezetesek. Dimcsev *2 solo, 1 duet* címû elõadása egyértelmûen és természetesen találta meg a helyét a Szigeten.

Ahogy tulajdonképpen az a különös, tökéletesen dilettáns produkció is, melyet Kuba egyetlen, kizárólag férfi táncosokból álló csapata, a Danza del Alma prezentált. Míg máskor egy hasonló színvonaltalansággal büszkélkedõ elõadást gondolkodás nélkül otthagyok, itt mégis kitartottam a legvégsõkig (persze kár volt). A színpadról ugyanis olyan naiv életöröm és egyben a megmutatkozásnak olyan kitörõ vágya áradt, ami mellett lehetetlen szó nélkül elmenni. A tésztaszerûen elnyúló, meghatározhatatlan mûfajú, leginkább egy transzvesztita show-ra hajazó produkció mellett azonban egészen bátran elsasszézhatunk. Szerencsére a nemzetközi mezõnyben akadt figyelemre inkább érdemes elõadás is. Nagy várakozás elõzte meg a több mint másfél évtizedes múltra visszatekintõ francia Accrorap társulat fellépését. A flamand primitív festészet egyik nagyágyújának, Rogier van der Weydennek Utolsó ítélet címû festménye, helyesebben az annak alapján készült mobil díszlet szolgáltatja a hátteret az akrobatikus elemekben és azok unásig történõ ismétlésében bõvelkedõ, de elismerem, látványos elõadásban.

Jelenet a TÁP Színház elõadásából

Persze van olyan eset, amikor képtelenség bármibe is belekötni. Eszenyi Enikõ *A gyönyörben nincs középút* címû, kortárs magyar költõ- és írónõk szövegeit idézõ estje ez a kategória. A sátorba gyûlt tömegben egy gombostûnek se jut már hely, a díva pedig szépen meg is váratja az õt egyre türelmetlenebbül imádni akaró közönséget. Aztán szétmegy a függöny, s Eszenyinek nagyjából egyetlen pillantásába kerül, hogy minden jelenlévõt elvarázsoljon. Ritka, csodálatos pillanat volt.

JÁSZAY TAMÁS

Film

Bergman beszél, Bergman hallgat. Közelkép, snittek

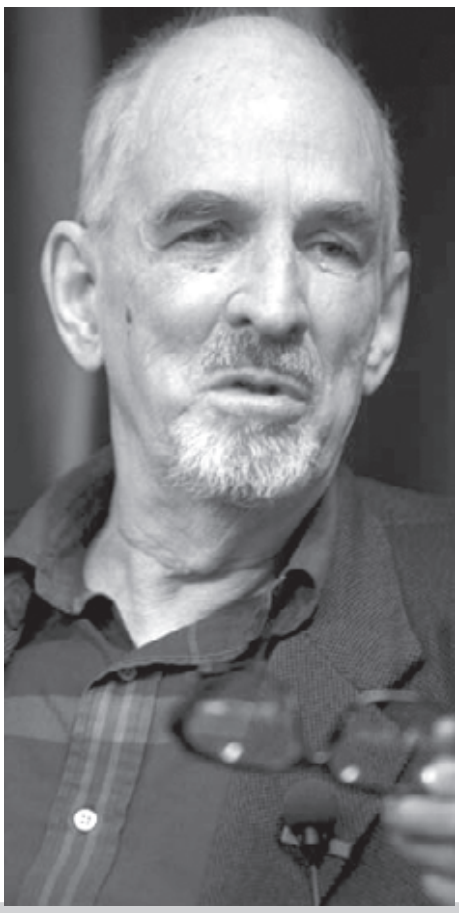

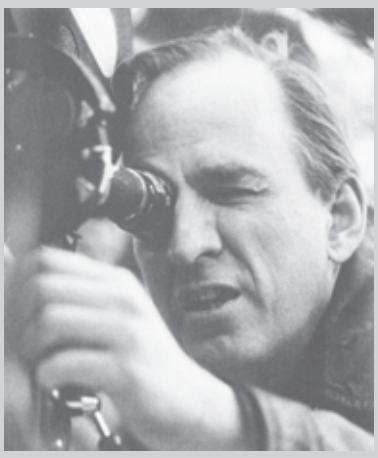

Fotók: www.bergmanorama.com

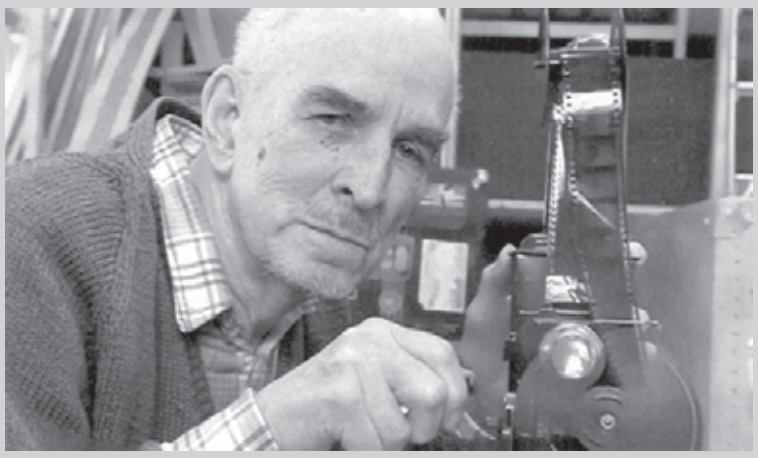

Cinefil szem nem maradhatott szárazon – képletesen szólva legalábbis – Ingmar Bergman halálhíre hallatán, olvastán. Annak a ténynek a különös, „csodás” jellegét pedig, hogy ugyanaznap Michelangelo Antonioni is távozott az élõk sorából, nem lehet eléggé hangsúlyozni. 2007. július 30.: jegyezzük meg jól ezt a napot – nemcsak a filmmûvészet két kimagasló alakja hagyta itt a földi árnyékvilágot, de ez a dátum egyfajta szimbolikus korszakhatár is egyben. Az európai mozi „nagy”, modern(ista) korszaka természetesen nem most zárult le, hanem sokkal korábban; két legnagyobb élõ képviselõje azonban – így vagy úgy, ha más nem, puszta jelenlétével és sajátos látásmódjához való konok ragaszkodásával – folyamatosan emlékeztetett rá, élõvé, „otthonossá” tette a második világháború után indult, meghatározó filmes nemzedék(ek) által megteremtett esztétikai alapállást és filmmûvészi magatartást. E sorok írója nem/sem szabadulhat elfogultságaitól, és kénytelen beismerni, hogy Antonioni életmûve nem gyakorolt rá olyasfajta elemi hatást, mint Bergmané; tisztelte és nagyra tartotta, de sosem élvezte igazán, mûvészete nem találta meg azokat a szellemi-lelki-emocionális leszállópályákat, amelyeken a jó mû – a svéd mester krédója szerint is – elidõzik egy darabig, mielõtt célba venné az intellektust (leszámítva a *Nagyítás*t és talán *Az éjszakát*).

Ingmar Bergman – ellentétben olasz kollégájával – nem tartozik az iskolateremtõ, technikát, formanyelvet radikálisan újító filmmûvészek közé, nem mondható el róla, hogy „beléje járt” volna mindenféle nációjú, késõbbi filmrendezõk garmadája (az Antonioni-iskolának olyan „növendékei” vannak, mint Wim Wenders, Wong Kar-wai vagy Jancsó Miklós). Magyarázható ez részben azzal is, hogy õ maga sem vonzódott különösebben a film formai lehetõségeit maximálisan kiaknázó, újító és kísérletezõ magatartáshoz: az *elbeszélt* történet mindig fontosabb volt (a megvalósulás módja és a befogadás tekintetében), mint az, *ahogyan* vászonra kerül; igaz ez annak ellenére is, hogy néhány filmjében – lásd a *Personá*t vagy a *Szenvedély*t – erõteljesen formabontó és kánonfelforgató elemeket használ. Történetei – nem a klasszikus, hanem a saját öntörvényû esztétikája értelmében – „nagy történetek”, „nagy elbeszélések”, az emberi egzisztencia legfontosabb (az európai kultúra által is ilyeténképpen kodifikált) kérdésfelvetéseinek vizuális lenyomatai. Isten, halál, szeretet, magány: olyan témák, amelyek a „poszt(posztposzt)modern” jelenbõl nézve értelmüket és megnevezhetõségüket veszt(het)ették, megannyi közhelycsapda. Bergman monumentális életmûve emlékeztet arra, hogy ezek a témák, problémák elbeszélhetõk, körbejárhatók – miközben tudjuk, s ezért némi melankóliával jegyezzük meg, hogy õ az, aki vizsgálatukat a legkönyörtelenebbül, kompromisszumoktól leginkább mentesen végezte el. Nemcsak filmben: a svéd mester színházi rendezõként, regény- és memoáríróként is beírta nevét az egyetemes kultúra történetébe. Olyan szerteágazó örökséget hagyott maga után, ami, ha nem vigyázunk, egyszerûen kifolyik a kezünk közül: darabonként, töredékenként lehet csak megragadni, azzal a tudattal, hogy az igazán jelentõs dolgok nagy részét úgysem mondtuk el.

Pókisten látogatása

Arról azonban mindenképpen beszélni kell, hogyan viaskodott – egész életén és életmûvén keresztül – Ingmar Bergman saját hitének démonaival. Herskó János, a Svédországba került magyar filmrendezõ mondta valahol, hogy Bergman filmjeinek kilencven százaléka arról a problematikáról szólt, amit úgy nevezhetnénk, a „papi Svédország”. Õ maga is papi család sarja volt, édesapja lutheránus lelkipásztor, akinek puritán habitusa és szigorú nevelési elvei – hogy így fogalmazzunk – mély nyomot hagytak az ifjú Ingmar lelki-szellemi fejlõdésén. Apjával való szüntelen viaskodása megelõlegezte azt az ambivalens viszonyrendszert, amely késõbb jellemezte Istennel, a hittel és a vallással kapcsolatos, folyton alakuló, kérdezõ-pereskedõ attitûdjét. Nem érdektelen egyébként elmélázni röpke ideig afölött, hogy a mozi jó néhány mágusa életében és mûvészi látásmódja kialakulásában mennyire mélyen meghatározó szerepet játszott a vallásos neveltetés, az a tény, hogy szellemi (be)érésük folyamata olyan közegben zajlott, amelyet átitatott a vallás, az egyháziasság levegõje. Bergman. Bu:.uel. Hitchcock. Bergman a svéd protestantizmus puritán, szikár, nordikus közegében; a spanyol és az angolszász mester viszont – jezsuita neveltetésük okán – a katolicizmus barokkos-misztikus világában, egy másfajta ikonográfia és vallási retorika vonzáskörében; ez természetesen különbözõ alkotói magatartásmintákhoz vezetett, de minden esetben ott lüktetett, kísértett a mélyben. Valahogy viszonyulni kellett hozzá, az alkotásfolyamat révén is. Nem beszélve Tarkovszkijról, aki a szó szorosabb értelmében nevezhetõ vallásos, spirituális mûvésznek, s akinek egész impozáns életmûve egyfajta „úrfelmutatás” jegyében jött létre – s mint ilyen, „csak” mûvészi kifejezõeszközeit tekintve modern, tartalmi-világnézeti szempontból mélyen konzervatív, tradicionalista és moralista szellemiség hatja át.

Bergman azonban nem „felmutatja”, hanem keresi az Istent. Legfõbb problémája mindvégig az – bármennyire is vitatják ezt némelyek, jó nevû filmesztették is –, hogy mit kezdhet magával az ember egy olyan világban, amelyben, úgy tûnik, végképp magára maradt, amelyben nem talál kapcsolatot semmiképpen a transzcendenciával, a „túli” tartománnyal, amelynek létezése értelmet és biztonságérzést adhat. Ha úgy tetszik, egyfajta nietzschei kérdésfelvetés ez. „Egész tudatos életemben küszködtem Istenhez fûzõdõ fájdalmas és örömtelen viszonyommal. Hit és hitetlenség, bûn, büntetés, kegyelem és kárhozat számomra megkerülhetetlen realitások voltak. Imáim bûzlöttek a szorongástól, az esedezéstõl, az átkozódástól, a hálától, a bizakodástól, a csömörtõl és a kétségbeeséstõl: Isten beszélt, Isten hallgatott.” – írja egy helyütt. Nem önkényesen emeljük ki ezt a vonatkozást – a bergmani világlátás origója ez a tapasztalat.

Hosszasan lehet vitatkozni arról – teszik is ezt filmtörténészek –, melyik a bergmani életmû legjelentõsebb fejezete, a pálya mely részén emelkedik a legmagasabb csúcs. Bizonyára halva született vállalkozás, tekintetbe véve, hogy olyan, egymástól idõben és stilisztikai eszközkészletben is távol álló remekmûvek jelzik ezt az utat, mint *A hetedik pecsét*, vagy a *Fanny és Alexander*. Kétségtelen azonban, hogy a *Tükör által homályosan*, az *Úrvacsora* és *A csend* által alkotott trilógia (bár a rendezõ utóbb revideálta a trilógiaformáról alkotott korábbi nézeteit, mégsem tekinthetünk el az eredeti szerzõi szándéktól) mindenképpen a Bergman-univerzum legemlékezetesebb pillanatai közé tartozik. A trilógia szervezõelvét Bergman így foglalta össze a három filmnovella elé írt jegyzetében: „Ez a három film a leszûkítésről szól. *Tükör által homályosan* – a megszerzett bizonyosság. *Úrvacsora* – a megértett bizonyosság. *A csend*– Isten csendje – a negatív lenyomat. Ezért neveztem trilógiának.” Az elsõben Isten talán túlzottan is jelen van – ha egy pszichikai problémákkal küszködõ lélek lázálmainak képében is –, jelenléte sötét árnyként telepszik az emberi világra: fenyegetõ óriáspók, amely a padlás falának repedéseibõl mászik elõ. Az utolsóban pusztán fájdalmas hiány, a beszéd- és kommunikációképtelenség, a nyelvzavar bábeli és mégis néma világának szenvtelen szemlélõje. Tomas Ericsson tiszteletes – a középsõ opuszban – mégis fellép a szószékre, és istentiszteletet tart a kongó templom nem létezõ gyülekezetének. Nem tehet mást – mint ahogy az illúzióit vesztett mûvészember sem. A világ üres – Istentõl üres –, egy-két szempár mégis várakozón rászegezõdik.

Arctérkép

Bergman mindig is a valamilyen lényeges dologra szegezõdõ szempárok, a csupaszságukban rendkívül kifejezõ arcok mestere volt. Közhellyé nemesült ez is, persze: a nagy filmrendezõk közül senki nem tudta kiaknázni oly mértékben az emberi arc közelképében (nagyközeliében és szuperközeliében) rejlõ lehetõségeket, senki nem ismerte fel ennyire az arcon végbemenõ reakciósorozatok expresszív lehetõségeit, mint Bergman. Vannak olyan filmjei – jobbára kamaradrámák –, amelyekben mindent „ez visz el” a hátán. Két – esetenként több – ember beszélget, vagy éppen hallgat, a környezet minimalistára stilizálva, csak arcokat látunk zavarba ejtõen közelrõl. A *Jelenetek egy házasságból* címû tévésorozat – majd a belõle készült egészestés film – óriási sikere ilyen szempontból gyakorlatilag megmagyarázhatatlan: végig nagyjából két ember (Johan és Marianne, kezdetben házastársak) van a középpontban, akik egymással beszélgetnek, civakodnak. Itt nyilván a helyzet, a kamaradráma-jelleg maximálisan, szinte alibiszerûen indokolja az ábrázolásbeli minimalizmust – az arcok „fõszereplõvé” tételének szándéka azonban mélyebbrõl fakad, Bergman – mondjuk így – *ars poeticája* forrásvidékének környékérõl. Emblematikus ilyen vonatkozásban a *Persona* hidegrázós monológjelenete, amikor Bibi Andersson és Liv Ullmann (Alma nõvér és az önkéntes némaságban létezõ Elisabet Vogler) szemben ülnek egymással, és Alma hosszasan beszél Elisabethez – mintegy „diagnosztizál”, mint afféle pszicho-hályogkovács. A szöveg kétszer hangzik el egymásután, elõször Alma, aztán Elisabet nézõpontjából. És semmi más, csak a feszült figyelem, az arc, mint az érzelmek, fel- és beismerések, visszakozások, tagadások, gyûlölködések, összeomlások monumentálisan redukált csatatere. Bergman módszere erõteljes felismerésbõl fakad: ami történik, az emberben történik, belsõ, intim folyamat, csak ezt érdemes megmutatni. Hogyan *történik* a dráma – miközben a halálos csendbe burkolózó világ mozdulatlan. Arcközelijei ezért annyira expresszívek, annyira megrendítõek. Az arc Bergman számára nem az esztétikum, hanem a moralitás terepe, ezért elengedhetetlen – mondhatni központi – kelléke annak a világmagyarázatnak, amelyrõl szó esett (s amely szinte didaktikusan kimondott témává vált az *Arc* címû filmjében). Bergman nyugtalan és vívódó alkotó, állandósult rossz közérzettel, nem örül annak, hogy arról kell beszélnie, amirõl beszél – de nem beszélhet másról, és ezt így mutatja meg: közelrõl, hogy beleborzongjunk.

Így vonul végig elõttünk – egy teljes, lezárt életmûvön át – sok-sok arc, amely ugyanabban a formanyelvi és gondolati rendszerben találja meg a filmmûvészetben immár véglegesen kijelölt helyét. Ingrid Thulin arca. Bibi Andersson arca. Harriet Andersson arca. Max von Sydow arca. Erland Josephson arca. Gunnar Björnstrand arca. És mindenekelõtt Liv Ullmann védjeggyé vált arca.

Ingmar Bergman arca.

Epilógus. A hetedik pecsét

A kamera lassan távolodik errõl az arcról. Ott ül Ingmar Bergman, elõtte jókora sakktábla. Meg sem lepõdik – nyolcvankilenc éves –, amikor meglátja a fenyegetõen meglebbenõ fekete köpönyeget, a viaszszínû maszkot. „Tudom, hogy vesztésre állsz, de adok még egy esélyt, egy játszmányi idõt”, mondja a Halál. Egy pillanatig elgondolkodik – „úgyis tudom, hogy csalni fogsz”, gondolja –, aztán lassan leereszti a kezében tartott királynõfigurát. És azt mondja, félelemmel telve, de nyugodtan, mint nemrég egy interjúban a vele nagyjából egyidõs Szolzsenyicin: „Nem, nem. Nem kell. Elég volt ez.”.

PAPP ATTILA ZSOLT

A részvétel a fontos

A féktelen, a vulgaritás határát súroló nyelvi és vizuális szabadszájúság az, ami elsõ látásra felkelti a figyelmet az eddig jórészt színészként vitézkedõ John Cameron Mitchell második filmjében, a *Shortbus*-ban. Heterók és melegek, bi- és transzszexuálisok testiségének és nemiségének gátlástalan kiteregetésével és kibeszélésével foglalkozik a film, megszokott viselkedésmódok és nemi szerepek teljes kiforgatását vágja képünkbe lépten-nyomon. Amikor azonban ennek az egyszerre vidám és komoly sztorinak a végére érünk, akkor rájövünk, hogy egyáltalán nem öncélú polgárpukkasztásról, cenzorbosszantásról és hagyományos értékrendek kifigurázásáról, és ami a legfontosabb: egyáltalán nem pornóról van szó. Mitchell számára ez a világ olyan természetes – vagy legalábbis olyannyira természetesnek ábrázolja –, hogy az elsõ pillanatok sokkhatása után hamar mi is otthonosan kezdünk mozogni benne.

A szétesztétizált és túlintellektualizált testiség helyett Mitchell-t a nyers hús, a vad ösztön és az ingerelhetõ érzékek érdeklik, ezekbõl építkezve bontja ki érzelmekrõl, kifinomult szellemrõl és emberi kapcsolatokról szóló történetét. A mindenhonnan folyó testnedvek már a film elsõ perceiben olyan kendõzetlenül lepik el a vásznat, hogy pillanatok alatt nyilvánvaló válik számunkra, ezúttal nyomuk se lesz a filmipar testiséggel kapcsolatos írott és íratlan szabályainak – akinek a gyomra ezt nem veszi be, hamar távozni fog.

Az érzelmileg megélt test – úgy tûnik – Mitchell mûvészi gondolkodásmódjának az alapját képezi. Elõzõ filmje, a mifelénk a pesti Titanic fesztiválon látott *Hedvig és a mérges csonk* egy olyan fiktív kelet-német származású énekes(nõ?) pályáját dolgozza fel, akinek rosszul sikerült operációja révén egy kis csonk maradt a pénisze helyén. A hely „ahol a farkam nincs és a vaginám sose volt” a világ középpontjává válik, innen indul és itt ér véget számára zene, barátság, szex és szerelem. Az operáció, amely arra jó volt, hogy egy amerikai katona feleségeként kiszökhessen Kelet-Berlinbõl, hozta létre azt a pontot Hedvig testén, amelytõl fogva a világra minden értelemben felakasztatott. A testen keletkezett seb, a mérges csonk lett a kiindulópontja a világra ordított tehetetlen dühnek, a sértett arroganciának és a törékeny érzelmi egyensúlynak. Mitchell nem pszichológiai, hanem kifejezetten fenomenológiai gondolkodással közelít a testhez, amely egyszerre az enyém és a világ húsa, visszavonhatatlanul világba vetett, a fájdalomnak, a dühnek pedig egyszerre tárgya és alanya. A testiségnek eme érzelmileg felkavaró, súlyos, ám ábrázolásmódjában szinte prûd (egyetlen meztelen jelenetet sem látunk) megközelítését oldja fel és teszi emészthetõbbé és szókimondóbbá Mitchell a *Shortbus*-ban.

A *Hedvig...* kifejezetten zenei film, a kemény rockszámokat néhány narrátori snitt köti össze, ráadásul a fõszereplõ transzvesztitát maga a rendezõ játssza és énekli. Mitchell zenei tehetsége és érzéke a *Shortbus* elképesztõ soundtrack-jében is felfedezhetõ, ami azonban igazi áttörést jelent ezúttal, hogy a zeneiség nem egy zenei történet elmesélésére szolgál, hanem egy teljesen más jellegû sztorinak tud támaszul szolgálni. Mitchell idõközben megtanulta, hogy a zeneiséget kameramozgásba, színészvezetésbe és vágásba ültesse át, hogy a zene áttételesen legyen jelen, de olyan intenzitással, ami messze túlmegy az egyszerû kísérõzene funkcióján. A *Shortbus*-ban a zene egyenrangú kifejezõeszköze az ugyancsak igényesen kidolgozott képi világnak.

A legtöbbször kézi kamerával felvett jelenetek annyira jól megkomponáltak, hogy minden pillanatban ott van a lehetõsége a rendkívül kifejezõ, ikonikus beállításoknak, ám a film ilyenkor – például Tarantinóval ellentétben – szinte azonnal „elkapja a tekintetét”. Mitchell felvillantja a kiegyensúlyozott, látványos kompozíció lehetõségét, de az egyensúly létrejöttének pillanatában, vagy egy hajszállal már elõtte, fel is borítja azt, hogy elkerülje a saját mûve feletti öntetszelgõ merengést, valamint a lelki megnyugvás hamis ígéretét.

Mitchell mindkét filmjében erõteljesen használja az animációt a történet illusztrálására és hangulatának megteremtésére. A *Hedvig...*-ben a zeneszámok alatt elsõsorban vonalas animációk jelenítik meg többé-kevésbé direkt utalásokkal a mondanivalót, így mozdítva el a filmet a zenei videók képi világának irányába. A *Shortbus*-ban ennél talán komplexebb alkalmazásra kerül sor, itt a jelenetek és szereplõk között a tébolyult New York festett képei vernek hidat. Az animáció ráadásul a mozgóképi illúzió felerõsítésének eszközévé válik, hiszen minden alkalommal az animációs szekvencia egy olyan beállítással ér véget, amit a következõ pillanatban valódi felvételen látunk viszont. Mitchell ezzel a megoldással rafináltan eltolja, illetve a filmjébe integrálja azt a megkonstruált és valódi világ közötti határvonalat, amelyet általában a mozivászon szokott képezni: idõrõl idõre azt az érzést váltja ki belõlünk, hogy a kreált világ, az animáció után végre a valóságot látjuk.

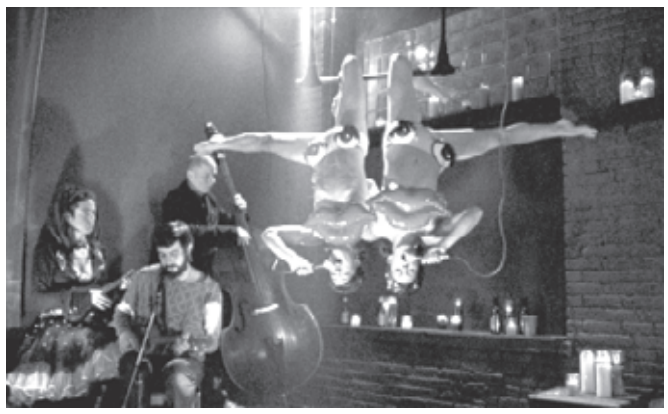

New York sem véletlenül kerül a képbe, hiszen nem egyszerûen háttere ennek a történetnek, hanem valószínûleg az egyetlen hely, ahol ezek az emberek, ezek az érzések, és persze ezek a testek találkozhatnak. A nagy New York-rajongó filmesek sorába feliratkozó Mitchell figyel arra, hogy a város minden felmagasztalását egy-egy pofon társaságában adja. Egy nagy ívû, városidézõ felvételsorozat a Ground Zero felülnézeti képével ér véget, amelyet egy hátrakocsizás után a domina Severin mûbráner-készlete keretez be: a lerombolt felhõkarcolókat a szadisztikus orgiáknak helyet adó szobában égnek meredõ falloszok helyettesítik meglehetõs sikerrel.

Az okos, trendi, ám reménytelenül neurotikus New York-iakról Woody Allen mesél nagyjából harminc éve – Mitchell hõsei kicsit kevésbé okosak, trendiek, inkább csak próbálnak lenni, és neurózisaik egytõl egyig direkt módon szexuális eredetûek. Képzeljék el, milyen lenne az a Woody Allen-film, amelyben az egyik ifjú, enyhén depressziós fõszereplõ egy akrobatikus mutatvány során az elsõ öt percben leszopja önmagát, majd nemsokára egy másik srác alkalmi partnere seggébe üvöltené az amerikai himnuszt, miközben egy harmadik pasi magával az idõs mesterrel csókolózna egy szabad szexet hirdetõ és gyakorló lokál rózsaszín kanapéján. Ha sikerült elképzelni, nem járnak messze a *Shortbus* atmoszférájától.

Woody Allenre a legnyilvánvalóbb utalás a New York-iak sznob mûvészetélvezetének az ábrázolásán keresztül történik. Mindkét filmrendezõ ezzel kapcsolatos attitûdjében az tûnik fel, hogy látszik, ezek a New York-iak pontosan tudják, hogy sznobok és sznobnak látszanak, mégis csinálják: önmagukat képesek egyszerre belülrõl és kívülrõl megélni, egyszerre elfogadni és megítélni. Az önellentmondások problematikusan harmonikus, kavargó, szikrázó együttélése: ez New York mindkét rendezõ számára.

A szexualitással kapcsolatos felfogás tekintetében azonban Woody meglehetõsen régimódinak hat ebben a társaságban. A szexuális hajlamok, szokások, viselkedésmódok és végsõ soron nemek fel- és lecserélhetõsége, átjárhatósága képezi a *Shortbus* testiségre vonatkozó gondolkodásának az alapját. Mitchell szexualitás-koncepcióját talán a *Hedvig...*-bõl érthetjük meg a legkönnyebben, ahol az egyik számban az androgün-mítoszhoz visszanyúlva arról énekel, hogy a paradicsomi állapotot valójában az jelentette, hogy az emberek hátuknál összenõve, párokban éltek. Léteztek csak nõi, csak férfi és vegyes párok, a paradicsomból való kiûzetés lényege pedig az volt, hogy az Úr a párokat szétválasztotta. Mai párválasztásunk problematikussága abból adódik, hogy a közhiedelemmel ellentétben ahhoz, hogy hajdanvolt párunkat újra megtaláljuk, még abban sem lehetünk biztosak, hogy milyen nemû kell legyen az illetõ.

New York és kifejezetten a „tehetséges és hátrányos helyzetû” diákok számára létrehozott iskolabusz-szolgáltatásról elnevezett Shortbus szalon az a hely, amely mindennél alkalmasabb erre a párkeresésre, ahol semmi sem tilos, ahol a határok önkényesen lebonthatók, és teljesen máshol újrahúzhatók – de csak azért, hogy a következõ pillanatban megint eltûnjenek. Itt magyaráz egy fejhangon énekelt gyönyörû dal alatt New York nagyon idõs volt polgármestere a New York-iak „áthatolhatóságáról”, arról, hogy „itt még hajlandóak az emberek lehajolni azért, hogy beengedjék az újat… és a régit”.

A *Shortbus* magával ragadó ereje azonban annak köszönhetõ, hogy mindezek a megállapítások, problémák, viselkedések nem maradnak általános szinten, hanem mélyen beépülnek a fõszereplõk életébe, és így átérezhetõvé válnak számunkra is. Az egyik meleg srác, bár rengeteg kapcsolatban volt már, a film végéig „áthatolhatatlan” marad, hiszen azelõtt sosem engedte megdugni magát; a szexológusnõrõl kiderül, hogy sosem volt még orgazmusa; a dominárról pedig megtudjuk, hogy miért nem meri használni a valódi nevét.

Ez mégsem egy komor film, hiszen Mitchell elképesztõ ügyességgel egyensúlyoz humor és komolyság, ironikus és õszinte megnyilvánulások között. A történetet idõrõl idõre erõs érzelmi hatású pillanatok szakítják meg, amelyek úgy tudnak komolyak és megindítóak lenni, hogy közben van bennük valami komolyságot feloldó leheletfinom humor – ilyen a jakuzziból kiemelt, vörösre sült, kerek képû hulla bárgyú mosolya. A viccesnek tûnõ jelenetek közben mindig beüt egy-egy pillanat, amikor a hullához hasonlóan arcunkra fagy a mosoly, amikor érezzük, hogy annak, ami elhangzott vagy megtörtént, súlya van. Ezek a pillanatok azonban soha nem tartanak soká, az ebben a tekintetben kissé felszínes film remek ritmusérzékkel lendít tovább egy következõ állapotba, sohasem hagyva, hogy túlzottan elmerengjünk vagy elmélyedjünk.

A szimulálatlan szexjelenetek révén a filmmel kapcsolatban természetesen megkerülhetetlen a pornográfiával való összevetés/megbélyegzés kérdése. Bár nyíltságában és ábrázolásában a *Shortbus* egy-egy részlete nem áll távol a pornófilmek világától, a film egészét és a szexjelenetek bemutatásának a célját nézve nem kérdéses a távolság. „Régen, mikor nem lehetett szexet filmen mutatni – magyarázza Mitchell egy interjúban –, az olyan rendezõk, mint Hitchcock, metaforákat használtak a szex kifejezésére (alagútba hatoló vonat például). Manapság, mikor realisztikusabban lehet a szexet ábrázolni, a szex maga metaforává válhat a szereplõk életének más részére vonatkozóan. A mód, ahogyan az emberek szexuálisan kifejezik magukat, sokat elmondhat arról, hogy kik is õk valójában.”

Fotók: www.port.hu

Ha jól belegondolunk, a meztelenség és a szexualitás explicit ábrázolása valójában elkerülhetetlen és nélkülözhetetlen volt a film nézõkre gyakorolt hatásának az elérése érdekében. „Gyere, nézz szét. Elvégre a voyeurizmus is részvétel!” – mondja az ódzkodó szexológusnõnek a Shortbus egyik felszolgálója, mikor betessékeli a szexorgia közepébe. Akárcsak Sofiának, nekünk sem elég utalások révén tudnunk, hogy mi történik odabent, hanem kukkolnunk kell az át- meg áthatolt New York-iak e perverz kavalkádját, hogy magunk is felszállhassunk e „tehetségeseknek és hátrányos helyzetûeknek” való buszra.

GYENGE ZSOLT

Shortbus. Amerikai film, 101 perc. Írta és rendezte: John Cameron Mitchell. Fényképezte: Frank G. DeMarco. Vágó: Brian A. Kates. Zene: Yo La Tengo. Szereplõk: Sook-Yin Lee, Paul Dawson, Lindsay Beamish, PJ DeBoy, Jay Brannan, Justin Bond.

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Október

Nem volt külön terv, meghatározott koncepció októberre. Tavaly a nők, nőírók, költők váltak programponttá, ami szép és jó, de kétszer egymást követően aligha süthető el. Aztán lassan egymás mellé sorolódtak az évfordulós alanyok, és kiderült, automatikusan a hatalom, az önzés, benne a szerelem önzése és birtoklási vágya, az irodalom végtelen önzése és birtoklási vágya, szabadulási kísérletei mentén jelenik meg október. Az automatizmusban is, az ösztönösben is lehet valami. Október az őszé. A fájdalmas, ráncosodva elmúló őszi szépségéké, és a pökhendi, bakancsát az ajtón arrogánsan berúgó téli vadaké. Október fél. Fél, hogy elveszíti, amit az év – az élet – során összegyűjtött. Ezért aztán nincs kímélet. Halál van, gyűlölet, kétségek.

A Nyugat Babits halálával bevégezte, és 66 éve, 1941. október elsején megjelent a **Magyar Csillag**. Egy hónappal Lengyelország lerohanása után. A Magyar Csillag szerkesztője Illyés Gyula, társszerkesztője Schöpflin Aladár. *„A lap az 1940-es évek elején nagy szerepet játszott az irodalomban, mivel a megszűnt Nyugat nemzedéke mellett a legjobb magyar népi írók táborát is maga mögött tudhatta. Felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtott a magyar nép szellemi függetlenségének megőrzéséért vívott harcban a fasizálódással szemben.”* Fogalmazza meg baromi bölcsen egy irodalomtörténész (szolidan nem nevezem nevén), mintha fogalma nem volna arról, hogy „fegyverek közt hallgatnak a múzsák” (In vino veritas), mintha nem tudna arról, hogy Illyés Gyula talán mégsem a teljes magyar irodalom védőszentje, mert az mókás volna. Hogy talán nem tud a Gömbösféle összeülésről, ahová magával viszi Németh Lászlót, Szabó Lőrincet, szegény Kodolányit. Aztán egyedül ő ússza meg, ő kaviározik a hatalommal évtizedekig, közben megírja a zseniális *Egy mondat a zsarnokságról*t, hogy ki mindenki szem a láncban, hátha így nem gondol arra senki, ő igen erős láncszem a láncban. Szabó Lőrincet, a barátot meg alig képes kimosni a szarból. A politikai analfabéta Szabó Lőrinc politizálni kezd, pedig egy irodalmár, aki a metrummal tölti ideje jelentős részét, másik felét a női genitáliák elfoglalásával és birtoklásával, nem ért a politikus lelkéhez, a politikai időszámításhoz. A Magyar Csillag 1944-ben, Szálasi hatalomátvételekor, amikor a zsidókat elkezdik a Dunába lövöldözni, szűnik meg. Sehol nincs nyoma, hogy a pénztelenségben sorra megszűnő folyóiratok mellett hogyan marad életben négy háborús évben a Magyar Csillag. Érthetetlen, és ezen talán el kellene tűnődni, sehol nem találtam nyomát, a papír- és pénzhiányban, íróhiányban, olvasók és megrendelők hiányában Illyés Gyula ugyan hol kalapolta össze a pénzt a negyvennyolc megjelent számra. És azon is el lehetne ugyanakkor tűnődni, ugyan miért nem hangzott el soha kérdésként.

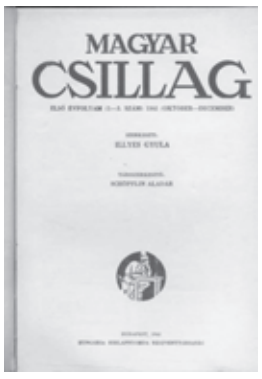

135 éve született **Schöpflin Aladár**. Ma már aligha tudjuk, ki ő, és hogy milyen, mérföldben mérhető távolságban mozgatja a cél, az indíttatás, az irodalom értő szeretete a negyvennyolc előtti és a kontraszelektált, negyvennyolc után regnáló irodalomtörténészeket. Ha valakit körbeleng a nyugalom, a műveltség, mellette bölcs is, az olyan, mint ő. (Maniga, 1872. okt. 4. Budapest, 1950. aug. 8.): irodalomtörténész, író, műfordító. Kritikus volt. Ő fogalmazta meg, nála olvastam először: „Megérteni az írót, mint művészt – ez a kritikus igazi feladata […].” És valóban. Hát nem? Az író okai, indokai. Adyt Schöpflin révén ismertem meg. A fekete zongoráról írja: „Nemcsak Ignotus nem értette, én sem értem, vagyis nem tudnám a logikai értelmét prózába áttenni és megmagyarázni. De ez nem is szükséges, ha érzem a logikán túli vers értelmét, mert ez teszi a verset.”

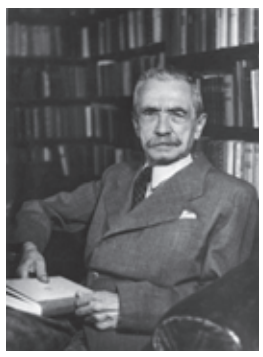

Tudja, következnek a nehéz idők. Azt is tudja, Illyés Gyula a következő császár, összegyűjtött verseiről szinte örömódát ír (I. Gy. 37 évesen jelenteti meg összegyűjtött verseit) a Nyugatba, 1940 nyarán: „Prózájánál gyökeresebb, tömörebb, ösztönösebb és tisztább magyar prózát vajon ír-e ma valaki? De az időt legjobban mégis versei fogják állni.” Ebben téved ugyan, mert a *Puszták népe* legalább addig marad életben, mint az *Egy mondat*, de aki nem akar elkeveredni a múlt századforduló irodalmában, vegye le a Schöpflin-könyvek valamelyikét. Pontosan rímel rá, ahogyan Kolozsvári Grandpierre Emil fogalmazza: „Nem írónak látszott, inkább katonának, nyugalmazott búr ezredesnek vagy angol őrnagynak, aki éppen most jött meg a gyarmatokról. Szikár, napbarnított, kemény tartású, sörtehajú öregúr ült előttem: bozontos szemöldöke mögött fémes, határozott színnel kéklett a szeme. Nyugodtan beszélt, pontosan fogalmazott, világos, könnyen érthető mondatokban, nagyjából úgy, ahogy írt.” Még félmondat: betegeskedése idején Babits őt nevezi ki a Baumgarten-díj kurátorává.

1933-ban született, október negyedikén volna hetvennégy **Sükösd Mihály** (2000. okt. 12-én hal meg). Író, kritikus, újságíró, az alkalmazotti besúgó mintapéldánya. A dolog mai ésszel nehezen értelmezhető. Hogyan dolgozza fel okos ember, akinek nincs nyilvánvaló bűne, nem zsarolható, akit időről időre előkap a hatalom, mert azonnali információra van szüksége valamelyik ismerősről, barátjáról. Vagy talán éppen az okos ember látja át, hogy nincs hová menekülni a hatalom elől? Néha bedől, a köztes időben pedig éli világát? Hónapok óra töröm a fejem, megírható-e Sükösdről, ami. Hiszen a szó maga mást jelent, minden helyzet más és más, és melyik helyzetből létezik kiút, az alapnarratíva szerint az oroszok ugyanúgy lenyomják Közép-Európában százötven évüket, mint a török? Hogy ilyenkor mi a teendő? És mi az én teendőm, akit az információ legalább annyira fejbe vert, mint a Tar-féle. Mert Sükösd szerkesztette a Valóságot (és még mi mindent)! A hetvenes évek végén – Borsosberényben – találtam hat összekötött évfolyamot, öt éven át olvastam. Mert a Valóságban jelent meg a Hajnóczy szociográfia (Elfekvő), ami Hajnóczyt csinált Hajnóczyból. És felsorolhatatlan számban fontos olvasandók, amelyek másutt nem jelentek, nem jelenhettek meg. És nem utolsó sorban megírta a Babilon hercegét. A Babilon hercege – USA-ösztöndíj – tankönyvem volt. Belőle tanultam meg felismerni és alkalmazni a mögöttes, láthatatlan struktúrát, a történet mögötti történetet, azaz az irodalmi valóságot. De hát jól megtanulható-e, ha a mögöttes valóság ugyanúgy, mint a látható: hazug, ocsmány rébék, elárul mindent és mindenkit?

A kilencedikén hatvanöt éves **Bikácsy Gergely** írónak (Szécsényben született, földi tehát) nincs nagy udvartartása, filmkedvelő olvasói (Népszabadság) annál inkább. 1972-től szabadfoglalkozású. Aki tudja, mit jelent szabadfoglalkozású írónak lenni akár egy évet, nem harmincötöt, képes becsülni a folyamatos harckészséget. Bár talán ugyanennek köszönhető, hogy nem folyamatosan jelen lévő regényíró. Állása mellett, a biztos anyagi háttér fedezékében az író délután leteszi a lantot, gépbe ül. Könyvet ír. Bikácsy nem. Bikácsy pénzt keres, gondolom. A szabadúszó többnyire pénz után lohol. 1969 óta jelennek meg irodalmi- és filmkritikái. Hangjáték, forgatókönyv, regények Glauziusz Tamás néven. Legnagyobb dobása alighanem a tavaly megjelent *Saját Róma* című esszéregénye. „Későn jutottam el Rómába. De hát Fellini is, Pasolini is felnőtt korukban érkeztek csak oda. Rómára igazán az tud csak rábámulni, aki nem ott született. Persze, hogy »miért éppen Róma«, azt azért Goethe és Byron meg Shelley óta minden északról jött bámulótól meg lehetne kérdezni. Szerb Antal az Utas és holdvilágban azt a kifejezést használja: *az északi halottak*. Rómát látva mi, északiak bolondulunk meg.” Ezzel várok még, a *Bukaresti képeslapok*nál tartok. Róma vár rám. Én is várom Rómát.

Október 11-én született **Ferdinandy György**, hetvenkét éves. Hetvenkettő, borzasztó. A legélvezhetőbb, legizgalmasabb élő író e tájban. Amióta olvasom, ismerem, amióta látom, azon töröm a fejem, ugyan miért nincs ott mindenütt, ahol érvénnyel meg kell szólalni bármiről. És van-e valami, amiről ne volna képes érvénnyel megszólalni? Őt talán nem fogná vissza titkos szövetség, avantgárd szabadkőműves fogadalom. Nem értem, miért az öreg, fásult, a hazai hazugságdömpingbe belezöldült, de bármikor, akár hajnalban is előrángatható nagyírókat látjuk, halljuk. Ugyan miért kell hallanom – de főleg miért a fiatal irodalomkedvelőknek – azokat az ötvenkönyvű figurákat, akik tehetségesen vagy tehetségtelenül, de már az előző érát is végighazudták. Felfoghatatlan. Számomra sok minden felfoghatatlan az élő magyar irodalomból. Hát kinek van Del Duca-díja, kinek Saint-Exupery? Hogyan viszonyulnak ezek a Kossuthoz, hogyan a rejtélyes Babérkoszorúhoz? És ki merte kimondani az elmúlt tizenhét évben, hogy ötvenhatban: *„Mindent látni akartam. A jót és a rosszat is. Személyes élményeim vannak a forradalomról. Ez ma már nem szerencsés, mert azt veszem észre, hogy az utókor nemigen kíváncsi a rosszra.”* Miért nem zavar bennünket, hogy az ünnepeinkkel is (megint) hülyét csinálnak belőlünk azok, akiknek karcsú igekötőjük nincs az ünnep mibenlétéről? Hol van a derű a magyar irodalomból? Lehet, x ezer kilométernyire kell érni a magyar élettől, hogy a derű meghatározó elemként jelenjen meg? Ferdinandy élete minden elemében érdekes és elementáris. Minden megszólalása (hogy írásait ne is mondjam, tetszenek emlékezni a *Szomorú szigetek*re?) eleven és izgalmas. Fogalmam nincs, van-e még egy ilyen hülye ország, mint a miénk. És ez nem politika, nem is a gazdaság, nem az élelmiszeripar, hanem csak az irodalom, amire a mai helyi viszonyok közt szinte senkinek nincs szüksége a néhány ezer emberen kívül, aki irodalomból él. Már Határ Győző érdektelensége is talány volt. De Ferdinandyé az abszurdhoz közelít. Megrendítő apaelbeszélése nem egy életre, kettőre szól. Üzenem az anyátlan, apátlan irodalmi ügyintézőknek.

1998. október 12-én 100 éves lett volna **Révai József**. Ha élne. Ha az ötvenes évek maradnak 1998-ig, 12-én pompa, kaviártorta, talán még tűzijáték is. (Szerény megjegyzés: csak a nagyon hülye politikus képzeli, hogy az éhes, reménytelen munkanélküli magyar élvezi a tűzijátékot.) Nem akarok Révairól mondani sokat. De a kitüntetéseit idemásolom: *Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozata 1946; Kossuth Érdemrend 1948; A Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja arany fokozat 1948; Az MTA tagja 1949-től; Magyar Népköztársasági Érdemrend I. fokozat 1950; Magyar Népköztársaság Érdemrendje 1953; Munka Vörös Zászló Érdemrendje 1958.* 1959 augusztusában meghal. Fiatal volt, alig múlt hatvan. Ha valaki ezek után azt gondolja, hogy a moszkvai négyesfogat nem volt érzékeny, boldogtalan, azt, hogy nem figyelt oda a népre, téved. Ötvenhat úgy meggyötörte szegény Révai József elvtársat, hogy fitten, karcsún, sportosan belehalt az ötvenhat okozta gyötrelmekbe. Aki nem hiszi, járjon utána (először azt írtam: *kapja bé*, de működ' az öncenzúra).

Révai elvtárssal egy napon születik, igaz, ötvenöt évvel később, korunk szóreformere, **Parti Nagy Lajos**, vagy nevezzük Sárbogárdi Jolánnak, mert a nagy üzlet máig Jolánka. Parti Nagy Lajost vagy szereti az olvasó, a kortárs, vagy nem. Én az előző kategórba tartozom. Ha nem írt volna mást, mint *Arókatárgy alkonyatkor*-t, akkor is oda tartozna. Ha nem írt volna mást, mint a *Se dobok, se trombiták* tárcái, akkor is oda tartozna. Ha nem írt volna mást, mint *A test angyala…*, nem folytatom. Parti Naggyal úgy vagyok, hogy ülök, figyelek, várakozom. Örülök mindannak, amit csinál, mégis várakozom, mert a dolog nem ennyire egyszerű, mint látszik. Jön valami, vélhetőleg közeledik valami, ami fekete lesz, mint a bazalt esőben, forróbb a lávánál, dermesztőbb a januári fjordnál, és a kortársak, akik ülnek, figyelnek, várakoznak, hónapokig nem mernek géphez ülni. Mert minek, hiszen „a” Lajos „megírta”.

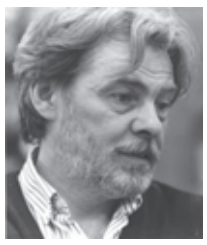

Október 14-én 65 éves **Nádas Péter**. Nádast nem kell bemutatni, ünnepelni. Őt, a nagy magyar írót, az egész világ ünnepli. A hivatalosságok vélhetőleg nyakába akasztanak valami díjat is, ahogyan ez illendő kerek évfordulókon. Mi a kis magyar írókat szeretjük, és nem osztunk díjakat. Főleg nem osztunk pénzes díjat, mert forintunk sincs, nem hogy eurónk. Megnézzük új regényét, elnyammogunk rajta, tűnődünk, hol állunk a kánonprózához képest, és mit kellene tenni ahhoz, hogy közelebb jussunk a kánonprózához, aztán minden marad a régiben. Ha nagyon vágyunk némi Nádas Péterre, előszedjük régi esszéit, és azzal remekül elvagyunk.

17-én **Turczi István** ötvenéves. Nehezen vallom be, de csak látom Turczit, érteni nem igazán értem. Író, költő, műfordító. Verseihez nem enged közel, én legalábbis két-három méterről próbálom emészteni azt, amit többnyire testközelből szoktunk. Igaz, másféle versbeszéd közelebb talál engem, és az is igaz, lejárt érvényű versbeszéd a kedvencem (hacsak nem mondható ki egyszerűen, maga a versbeszéd kora jár le). Vagy Turczi előzte meg korát, vagy én vagyok lemaradva. Főszerkesztő (Parnasszus, de korábban szerkesztette a Playboyt, írt drámát, hangjátékokat, három nyelvből fordít), irodalomszervező, választmányi tag. Jó volna már prózáját látni, végtére is többnyire a próza dönt. Ötven fölött talán ez következik, ha lelassul, kevesebb közéletet, irodalmi szolgálatot vállal. A mennyei egyetem ('87), és a tavalyi Ister-könyv (A többi csak kaland volt) erre késztethetné.

27-én még csak hetvenöt volna **Sylvia Plath**. Halála után negyvennégy évvel mindent tudunk róla. Könyvei, naplói, regényei, jegyzetei Ted Hughes (a költő férj) jegyzeteivel elérhetők, olvashatók, gyönyörűek, emberszerűek. Vagy miképpen is fogalmazzam. Ebbe most nem bonyolódnék bele, a különféle alapból elemző irodalomtörténészek belebonyolódtak éppen eléggé. Hanem inkább csak a vonatkozó bekezdést: akarunk-e Sylviát magunknak? Nemigen. Akarunk-e nagyon tehetséges, nagyon irodalmi nőt párunknak? Nem akarunk. Tehetségtelen irodalmárt sem. Olvassuk csak el újra Hughes naplójában a feleség naplójáról írt megállapítást: *„Saját magának jegyzi le itt a csatákat, melyeket nap mint nap megvív egymással harcban lévő énjeivel.”* Bárhol, bármikor irodalmár nővel hozott össze a balsors, szinte az első másodperctől a legvéresebb harmadik világháborúban találtam magam. Megszűnnek a tények, a napszakok, a reáliák, ahol a férfi a háborút elszenvedő civil lakosság. Tehetetlen, kiszolgáltatott, amíg el nem fogadja a feltétel nélküli fegyverletételt. Pedig nincs fegyvere. Így a nő (Plath) az egészről: *„Az én egészségem az írás, ahogy az élményeimet sztorivá, költeménnyé, regénnyé csiszolom, ezért szenvedtem, vagy inkább ezért jó, hogy szenvedtem és megjártam a poklot, ha még nem is minden poklokat. Az írás az egészségem is egyben.”* Süthetjük. A nőt. Ha irodalmár.

Szegeden született október huszonnyolcadikán, jövőre lesz hatvanéves **Ördögh Szilveszter**. Alig hiszem. Tudom persze, mégis alig hiszem. Emlékeimben, érzékszerveimben régen hetven felé baktat. Első szerkesztőm, az első szerkesztő-író a Vörösmarty téri Magvető szerkesztőségében. Apró kezek, sűrű barna haj, alacsony termet. Megfontoltan mormog orra alá, súlyosan és sötéten néz alföldi szemeivel, mögötte a vallás, a botrányos indulás, a különös franciatudás. Ördögh Szilveszter léte a kommunizmust építő szocializmusban maga az antagonizmus. Mint minden okos, érzékeny emberé. Feladta, amit kötelezően fel kellett adni. Megtartotta, amit szervileg kötelezően meg kellett tartani. Ha korábban születik, Rákosi – vélhetőleg – egyenesen Recskre küldi, hogy tanulja meg a magyar kommunisták Istenét, felejtse el, amije van. *A csikó* (1973, novellák), robban. A *Koponyák hegye* ('76) is. Nem árt, ha tudjuk, hogy azt a témakört írja meg a Koponyák hegyében, azazhogy Jézust saját kérésére árulja el Júdás, ezzel teljesedik be a szenvedéstörténet, amelyből Dan Brown A da Vinci-kóddal sokszoros milliomossá lett. Most pedig várunk, hogyan lesz az új nagyregénnyel (*Ének, énekek*).

A huszonhatodik év

Október harmadikán ötven éve hal meg Szabó Lõrinc. Ötvenhét éves. 1900-ban születik, ötvenhétben hal meg. Ötvenhét évesen, mondom a gyengébb matekosoknak. Jó sok itt az ötven. A Nyugat, aztán Babits barátsága, miskolci-balassagyarmati gyermekkor (a Tücsökzene volt meghatározó olvasmány, látva „ugyanazt" a Balassagyarmatot, ugyanazokat a füzeket az Ipoly-parton; nálam Szabó Lõrincnek eleve nyert ügye volt), fontos fordítások tömege, Szabó Lõrinc hírhedetten közismert erkölcsi süketsége, jobboldalisága

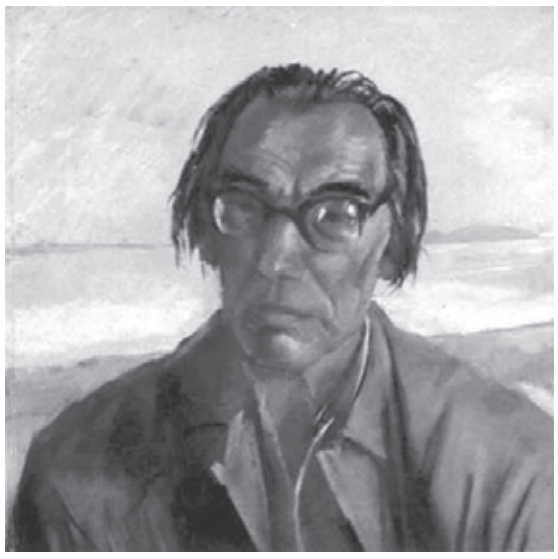

mind része a vastag egésznek. Költõ, aki meg akar élni, élni akar. Ezer kis és nagy történet, de most csak *A huszonhatodik évr*õl. Évek, talán évtizedek óta kacérkodom vele. Soha nem vettem a fáradságot, hogy alámerüljek a költõvel: részben, minek alámerülni oda, ahol nincs levegõ, részben, mert az embert, ha itt az idõ, beleegyezése nélkül is megmeríti az Úristen. Párhuzamosan mozogtunk, úgy tûnt, soha nem jövünk össze *A huszonhatodik évv*el, aztán a negyedik emelet ráomlik az elsõre, a párhuzamosok összeérnek. Ki érti ezt?

Korzáti Erzsébet múzsa-valósága 23 évesen születik. Csillebércen. Együtt élvezik az eget, a földet, a füvet négyen, Szabó Lõrinc, az õ fiatal felesége, Mikes Klára (a korabeli bulvár Est-lapok fõnöke, Mikes Lajos az após, aki Szabó Lõrinc munkahelyi fõnöke is, mindenképpen bonyolult felállás), egy jómódú kereskedõ: Vékes Ödön, és a feleség, Vékesné (*amit én mindig Vétkesnek olvastam megbocsáthatatlanul, bár jó okkal*) Korzáti Erzsébet. A 23 éves múzsa sok mindenre alkalmatos. Nem fiatal, de van még mit tanulnia, ha nyitott az újra, nem öreg, nincsenek bekopva bizonyos múzsa-eresztékek, amelyek bizony gyorsan elhasználódnak a harmincas évek környékén. Erzsébet és Lõrinc légtornászként kapják el egymást, ahogy lenni szokott. A libidóval kevésbé ellátott házastársakat elnyomja a friss hegyi levegõ, a bõ vacsora, õket ugyanez ébren tartja. Így van ez. És szolgálják a test ördögét. Kezdõdik egy huszonöt éven át tartó õrület, elmebaj, sikoltozás, öngyilkos fenyegetõzés innen és onnan, bûnfeltáró vallomások, lelkifurdalás, és persze az önzés és viszont-önzés, a se veled, se nélküled. A rendszeres tombolás közt, sonka a zsömlében, ami az egészet egyensúlyban tartja, a béapplikált szeretkezések.

Mindig tudtam, hogy Szabó Lõrinc különleges költõember. Normális férfi egy-két év után (rosszabbaknál hat hónap a menetidõ) belefárad külsõ kapcsolataiba, visszazarándokol a szent családhoz, a hitvesi ágyba, és várja, hogy horgára akadjon valami új, kevésbé gyötrelmes, rövidebb bonyodalommal járó nõnemû. De Szabó Lõrinc nem engedi el. „*Én csináltalak",* mondja, *„minden porcikád belõlem van"*. Hagyományos Ádám–Éva felállás. Nehogy már az oldalborda megkérdõjelezzen valamit, mert Éva nem is létezne nélküle. Persze nem így, de így is. Közben folyamatosan írja a hiányt, a szerelmet, a bûntudatot, a bûnbánatot, a hol elõbukkanó, hol eltûnõ egót. 1928-tõl háremõrként képzeli a továbbiakat: legalizálná a két asszony. Bevallja az asszonynak a múzsa létét, Korzáti Erzsébet enshcedei szanatóriumi tartózkodása alatt. A kevésbé heves vérû, egy házasságot már túlélt Mikes Klára elvileg képes volna elfogadni, de amikor kiderül, a barátnõjérõl van szó, borul a bili. Az asszonyok addig viselik a harmadik jelenlétét, amíg meg nem tudnak róla valami közelebbit.

A vallomások szétverik az addig sem idilli helyzetet: *„Hallatlan szégyellem magam sokszor, mégiscsak aljas csalás avval szemben, akit a legjobban szeretek, Ödönrõl nem is beszélve, aki eltart. Hitvány féregnek érzem magam, akinek nincsen joga semmihez, ami rendes és tiszta."* – így a múzsa. A múzsa tulajdonosa rátesz egy lapáttal. *„Én, Szabó Lõrinc, a gyalázatos és bûnös, az erotikus és beteg és õrült és erkölcstelen disznó…"* Ekkor két évre szétkergeti õket a bûntudat, elmerülnek a romokban. De semmi nem múlik el, mint a heveny nátha, és nincs megbocsátás. De a harmincas évek legelején a korábbinál is izmosabban ugranak egymásra. Titokban, bujkálva, hazudozva. Így megy az, ha minden szempontból megfelelõ testre talál a homo sapiens. Huszonöt éven át tart. Közben a történelem dönget a maga elmebajával. Szabó Lõrinc átsodródik a jobboldalra, katonatiszt lesz, jön az ostrom, '45, felállnak az Igazoló Bizottságok, a szerelem tart, gyötör, gyönyör. Él. Mikes Klára háromszor kísérli meg az öngyilkosságot (ami kifejezetten boszszantja Szabó Lõrincet), tehát az innen való szerelem és elkeseredés is jelentõs. Megérne egy regényt: Barátnõm elszerette a férjemet (Mikes Klára). Vagy: Barátom elszerette a feleségemet (Vékes Ödön). Netán párhuzamos regényt.

Huszonöt év – csupa szenvedély, gyûlölet, szakítás, szerelem, féltékenység. Titkos összebújások Pesten, Hévízen, Igalon, a Balaton-partján. Szabó Lõrinc megírja a világirodalom egyik legkíméletlenebb versét (Semmiért egészen) arról, hogy azt akarja, a szeretett nõ csak akkor éljen, vegyen levegõt, miután õ megérkezett, és bekapcsolja. *„törvényen kívül, mint az állat, olyan légy, hogy szeresselek. Mint lámpa, ha lecsavarom, ne élj, amikor nem akarom; ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan börtönt ne lásd; s én majd elvégzem magamban, hogy zsarnokságom megbocsásd."* Ki ne akarná ezt? Éppen ezt? És kit nem herélnének ki a feministák helybõl, aki megfogalmazza? 1931. február 10-én kelt levelében írja: *„[…] nagyon kedves vagy nekem, nagyon szeretlek, nagyon a barátod, testvéred, urad és szolgád vagyok. Te is nekem? (Az urad: úgy értem, hogy szeretnék az lenni, rendelkezni veled, életre-halálra. Ne haragudj érte.) Szóval hát szeretlek, te emberke, testvérke, jegyezd meg jól, hessegess el minden más hangot, minden kételkedést."*

De hiába a nyugtató hang, hiába minden, '49-re, '50-re minden bedõl, mindent széttol az Új Erõ, a kommunizmus – polgári fül számára – érthetetlen és agyatlan bömbölése, Ödönt a kisajátítás egyik hulláma koldussá teszi, a múzsa 1950. február 12-én luminált vesz be, kinyitja a gázcsapot, és véget vet az életnek.

Meghal az asszony, másé, akihez Szabó Lõrincet huszonöt év szerelem fûzi.

A huszonhatodik év koszorú Korzáti Erzsébet sírján. A szomorúság emlékmûve. Az utolsó könyv. A

veszteség könyve. Ötvenhétben jelenik meg. *„Mindenütt ott vagy / Mindenütt ott vagy, ahol valaha / tudtalak, láttalak, szerettelek: / út, orom, erdõ veled integet, / falu és város, nappal és éjszaka / folyton idéz, õszi hegy s tél hava, / vizpart s vonatfütty, s mindenben ott remeg / az elsõ vágy s a tartó õrület / huszonöt kigyúlt tavasza, nyara."*

Nehéz választani a szonettek közül. Mind más, másként emberi, más irányból érinti a nõt, a szerelmet, kettejüket, fájdalmukat. Íme az 57., hogy az ötvenheteket lezárjuk: **Szótlan válasz:**

„Nem bíztam benned eléggé s ez a
bûnöm? S te bennem: ez lett büntetésed?"

Ötvenhét október harmadikán Szabó Lõrinc is elmegy.

ONAGY ZOLTÁN

Boldogok

Egy lap a könyvek világáról –
egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

ÚJ KÖNYV PIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben,
a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's,
az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petõfi,
nem a nagy Petõfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költõé,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

KIRÁLY FARKAS paródiái

Enrique José Blas
(Balázs Imre József)

A hódok természetérõl

A kockás hódok vadászata

A piros kockás hód vadászni indul,
beoson a parkba, lopakodik, kúszik,
arcát bekeni zöld kariokával,
puskáját tölti, távcsövet szerel,
beássa magát, a buszra vár.

A sárga kockás hód is elindul,
palack, békaláb, a vízbe ugrik,
partra száll megfontolt helyén,
fejét algával, hínárral takarja,
magának akarja a buszsofõrt.

A zöld kockás hód készülõdik,
rokolyát húz, fejére kendõt kötöz,
öregnéni pislog rá a tükörbõl,
felszáll a buszra a ravasz állat.
A kerékcsere véres, sosem lesz vége.

A hód színeváltozása

A hód a holdfényben úszik,
simogatják bundáját a fények,
a víz alul, csobbannak meteorok
bele, leveri õket az égrõl.

Szikráznak a csillagok, õ pedig
csak tempózik, kívül önmagán,
nem tudja: holdfényérzékeny,
holnap õ lesz a lila kockás hód.

Váry Kolos fordításai

Megjegyzés:
A magyarított szövegekben tévesen hód (Castor fiber) olvasható, ez feltehetõleg a fordító felületes állattani ismereteinek tudható be. Eredetileg vidra (Lutra lutra) szerepel a szerzõ verseiben. Az összesben. **(A szerk.)**

Chaba Andrés Cocero
(Sütõ András Csaba)

s. o. s. perec

láttam, én láttam – beszökött
megint az õsz, itt van újra.
gyüve repülõn
és biciklin
és γνωθι σε autón,
lopakodó üzemmódba’.

---

gáz van most, hogy
etwas kohlgerichte
fenn, a magas hágón,
hát csak elõre hátulról, mint
az olümpenproletár ——————

s hogy perecke híres sóján miért is
fiam mondta
a kalapács el van vetve,
most aztán öntözni kell ám
mindennap, mint a bányavirágot

láttyátok felejim mikk vagy mukk
isa Pur és Calgon vogymuk
tisztaság féle gézség
i had the chili beans
gáz van ysa
ezért
mentsétek meg lelkemet
méjdéj! méjdéj!
vagy kampec

Sándorirtás

B. K.
„S a viszony, mint vad Misel / Rángatódzik, tekereg, / Szeret, vágy, hízeleg, s lám, / Álmod páfrány imát remeg, / Bújj-bújj zöld ág, zöld hám.” **(Áldozati páfrány)**
Á, arra a bizonyos Vájld Miselre utal, akit az dob fel, ha minél többet játszhat magával, és közben nézik? Ejnye-bejnye, a sexchat.hu helyett nem volna jobb inkább poétikát oktató szájtokat tanulmányozni?

T. B. / L. K.
„Hogy szedhetném össze / Anyagtalan csillaghalmazuk? / Figyel a hold, s körötte / Értelmet gyilkoló magas / Úr kacérkodik elméd örök / Miértjeivel. Hogy szedném / Össze puszta lélegzettel?” **(A vízgyûjtõknél)**
Azt nem tudjuk, hogy puszta lélegzettel hogyan szedné össze, de a verssorok hálójával nem sikerült.

M. B.
„néha rámtörnek erõs tájszagok / a csönd hányadik halmazállapot / mondd ha méh helyett porozza ige / vajon mit terem a világbibe” **(Emberpláza)**
Nem tudjuk, mit terem, de ha ilyen verseket, akkor hagyja inkább azt a szerencsétlen méhet porozni az ige helyett.

T. B.
„Féltelek az elmúlástól / A fekete csendtõl / Az üres napoktól / A homálytól, tehetetlenségtõl / Féltelek, hogy elhagysz, hogy elhagylak / Lépteim üres nyomok a Semmiben / Meghalunk, és elveszik Minden” **(Minden és Semmi)**
Minõ eredetiség! Micsoda érzelmi mélység! Micsoda metafizikus versaura! Minõ hallatlan képalkotási készség? Miért ily rövid? Miért nem írja meg mindezeket egy époszban? Miért nem változtatja keresztnevét Sándorrá?

B. F.
„Vágytól fossza meg az Isten, / Kinek nincs már tehetsége! / Másszon ki a mély veremből, / Jaj, ne essen szerelembe! // Nyüszítsen a rendszergazda, / Ki vigyorog a honlapon! / S pusztuljon el minden barom, / Ki csak röhög a holnapon!” **(Ajánlások)**
Csak annyit tudunk mondani: Ámen.

B. G.
Ön a hónap Sándora – bár mint késõbb kiderül, ennél olyanabbak is akadnak a Jelen portáján. Kommentár nélkül közöljük eme versékszert:

Anarcho-kirohanás Belzebub patikája ellen

Bálvány-szemöldökû giliszták
ejtõznek csurom pálinkás
pelenkában
– fényes tévedések õk –

világolásuk giccses pályájuk
tükrözõdése hernyó-testükön
– pályás pulyák õk –

pelenkájuk ködük felépítménye
féreg-burkolatukat kiszolgáló
Baál-vénye
– kiváltható Belzebub patikájában –

Robbantsd fel! Robbantsd le!
Legyes Bubi gyógyszertárát
– Gyógyítsd meg! Gyógyítsd meg õt! –

W. J.
„Végtelenségéig kinyújtott harisnya vagyok, / kúszok a belsejében elõre, / szórom édes emlékeim mögém / és a vég felé harcolom magam.” **(Életút)**
Tehát: a lírai alany mint harisnya kúszik a belsejében (a harisnyáéban). Ühüm. Értjük.

A meztelen csiga esete címû rövidprózája viszont tagadhatatlanul az év írása, Sándori berkekben. Pompázzon itt teljes, nyálkás terjedelmében:

Ezért elhatározta, hogy házat vesz!
Úgy gondolta jobb lesz mégis elõbb felöltözni. Ám meztelen volt, így ruhátlanul vonszolta magát, és maga után a nyálát. Undorító látványt nyújtott önmaga számára, ezért még a koldulás is esélytelen lehetõségnek tetszett kétség-világában, emiatt komplexusai tovább domborodtak az önmarcangolás kegyetlenül édes pillanatainak hatására, ami a nyálmirigytermelés-hormonháztartásra gyakorolt hihetetlenül nagy nyomást, és ettõl teljesen elcsúnyult, sõt kimondottan ronda, szörnyszülött kinézete támadt a harmatosan friss, önmagának való, hajnali neonfényben tündöklõ világban. Már egyre inkább nyál volt, mint csiga, és ettõl úgy tûnt a nyálcsík vonszolja a csigát, s ebben hasonlított a hangyaprédára került gilisztához, akinek azonban önérzete ettõl nem csorbult, viszonyítva a rút kiskacsa érzetû csigához, így helyzetük ez alapján összemérhetetlen marad, csak külsõségeiben lehet azonosítani és mérlegelni az elõnyöket, hátrányokat. A nyálban csordogáló csiga, pénzkereseti lehetõségeit taglalva, a probléma megoldás keresésének feszülve, nem érzékelte szokásos mozgási tempójának sokszoros felgyorsulását, hiszen kilátástalanságában csupán egyetlen létigényére tudott összpontosítani, ami kiemelhette volna többszörösen hátrányos társadalmi helyzetébõl és új távlatok világába lódíthatta volna, ezért száguldásának a mindennapi, véletlenül útjába keveredett állat-járókelõk voltak egyetlen látvány-élvezõi, majd hatásukra a szenzációéhes médiamaffia szakmabeliei, akik hajszát indítottak az ügy nyomán, és végül, ennek köszönhetõen, a világ TV nézõ közönsége is láthatott mindent. Meztelen csigánk belefeledkezve gondjaiba, egyre csak váladékozott, öntötte magából a nyúlós masszát, mely tovább fokozta rohanását, de a baj leteperését mégsem eredményezte, ezért végtelen elkeseredettségében a végsõ lépésre szánt el magát. Külsõ kinézete ellenére, szilárd belsõ értékrendekkel rendelkezett, melyek közül ebben a tarthatatlan állapotban, egyet most áthágni kényszerült, azaz csupán ideiglenesen szerette volna felborítani erkölcsi normáit ahhoz, hogy a nagy út célvonalához léphessen. Miközben Csiga sorsdöntõ belsõ vívódásokon ment keresztül, aközben a médiaházak sunyi riporterei, gyors és halk motorzúgású járgányaikon, a nézettséget hozó hír, azaz látvány közelébe férköztek oly módon, hogy hõsünk nem vett észre belõle semmit, mivel két körülmény is zavarta ebben, egyik az érzékvakság, a belsõ világára való koncentrálás következményeként, a másik a paparazzik aprólékosan kidolgozott simulékony technikai profizmusa és csigaismerete volt. A belsõ tépelõdés azt az eredményt hozta, hogy a kiközösítettséget választotta az értékrombolás helyett, hiszen könnyebben megbirkózik csigatársai elõítéleteivel, viselkedésével, mint saját lelkiismeret furdalásával, ezért elhatározta, meztelenségét felvállalja, ahelyett, hogy ruhát lopna fényes nappal, a nyári árleszállítás által az utcákra helyezet turkáló-standok hisztériás nyomuló vásárlótömegének árnyékában. A felelõsségtõl megkönnyebbülve, eddigi bénultságban szenvedõ érzékei ámulva felismerték váratlanul erõteljes, robogó haladását. Újabb sokkhatásként érte meg a mellette orkánszerûen elsüvöltõ vidéket, valamint az elébe tároló, a korzón hömpölygõ, bevásárlási lázban égõ csigaáradatot, amivel hirtelenjében nem tudott mit kezdeni, mivel magát a helyzetet sem tudta felmérni, nem ismerte fel a pillanat egyenletét, ezért sem arányokat, sem viszonyokat nem észlelt, nem tudatosíthatott magában. A riporterek, kameramanok sem tudták mire vélni az egészet. Egyesek bankrablást sejtettek, mások egy új, környezetkímélõ szállítási energiaforrásról beszéltek, emlegettek továbbá kormányt megdöntõ terrorcselekedet lehetõséget is, egyebek mellett hóbortos extrémsportot, gusztustalan önmutogatást és figyelemfelkeltést, azaz ki-ki a saját szája íze, azaz nézõközönsége érdeklõdése szerint fûzte a történet menetét, a nézettség index növelése érdekében, úgy és olyan módon beszélve, ahogy azt a kor és divat megkívánta, pongyolán, ízléstelenül, minden mértéket aluldobva. Közben a csiga, mint a burleszkekben, simulékonyan, sértetlenül, másokat és önmagát megkímélve, keresztülkígyózva a sétálózónán, de a standoknak verõdve és végül felöltözve, elszáguldott a boltosok szidalmazó ordibálása közepette, majd eltûnt a peremváros homályában. A kamerák a fõ mûsoridõben csak egy nyálkás, száguldó, maga elõtt mindent felgörgetõ fényjelenségrõl számolhattak be, és sikongó járókelõkrõl, meg dühöngõ, de az ingyenreklámnak némán örvendõ bolttulajdonosokról. Azt, hogy egyesek egy robogó meztelen csigára gyanakodtak, azt a kormány szakemberei minden kétséget kizáróan megcáfolták, és helyette inkább egy váratlan alien támadás lehetõségével rémisztgették a hallgatókat, a nézõket, annak érdekében, hogy a hadi kiadások költségeit növelhessék a büdzsé keretein belül.

A csiga, tettének felismerése nyomán annyira megrémült, hogy félelme meggátolta a további nyáltermelõdést, ezért kiverte a hideg, ez pedig olyan erõs, gyors fékezõdéshez vezetett, ami kiváltotta az öngyulladás ritka, megmagyarázhatatlan és megismételhetetlen jelenségét, amit a média sajnos elszalajtott.

A meztelen csigának viszont nem volt többé szüksége házra!

JOHANN VON KRONSTADT

François Bréda
Golania Magna Secunda

„Megtörténhet és meglehet bizton, hogy eljövend és bekövetkezik az a Boldog és paradicsomi »litterátor-kritikusi« Aranykor, midõn fokos kötetekben kimutatják azon beálló idõk filológusai és egyéb tudósai, hogy kicsoda hatott kire, hogy ki folyásolt be szellemileg, stilisztikailag, gondolkozás-történetileg kit, hogy ki nyomta (vagy sütötte, esetleg: ...égette?...) rá mentális vagy ideológiai (világnézeti) bélyegét kire, hogy ki volt az igazi ötletek és konzseniális ráérzések kiötölõje és hókuszpókusz-prepa rátuszos Bûvésze, hogy ki volt egy adott kultúrában, egy bizonyos, jól meghatározott társadalmi-történelmi idõszakban az »Ász«, és hogy az »Ászok« függvényében ki volt, teszem azt, a »Sánta« és ki a »Piros-Tizes«..., avagy ki vala a »Zsoli« és ki a »Tökfilkó«, netán a »Király«."

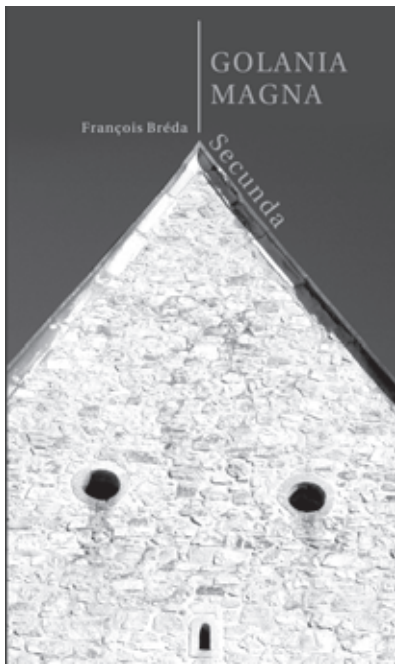

ªerban Foarþã, Eszteró István
Concertino

„Sok mindent nem tudtam, sok mindent nem tudok ªerban Foarþãról. Tudtam, hogy a jelenkori román irodalom egyik legismertebb költõje, esszéírója, de nem, hogy a képzõmûvészetben, zenében is (be)járatos alkotómûvész. (...)

Már lefordítottam néhány versét, mikor azt hallottam, majd olvastam is, hogy versei lefordíthatatlanok. (...) ...remélni sem mertem volna, hogy közös fordításkötetünk legyen. Olyan, amelyben a kétnyelvû olvasó egyszerre élvezheti két költõ verseit: románul, illetve magyarul, miközben a szerzõk szerepet cserélve hol költõként, hol pedig fordítóként mutatkoznak be."

Schiff Júlia
Világtalan ház

„A bogáncsos tájon edzõdött, a »normális« valóságban felzárkózni igyekvõ fiatal tanítónõt légszomj gyötri. Megüli mellét a szorító érzés, mert a még létezõ jót vele akarják kisöpörtetni, a felfedett rosszat tagadják. Mondják, az nem létezik.

Kutatja, hol rejtõzik a normális élet.

A világtalan falakon kívül, vagy azok mögöttes részeiben?

A nagy dilemma: menni vagy maradni?

És megkezdõdik a két dimenzió közötti ingázás.

Elõször csak lélekben, amikor már lehet, valóságos utasként is."

Réhon József
Balekká vált nemzedék?

Egy nemzedék (töredék) útjáról, sorsának alakulásáról szól ez a könyv. Azokról írok, akik beleszülettek a Trianon utáni valóságba, a királyi Romániába.

Még gyerekek voltunk, amikor 1940. augusztus 30-án Bécsben döntöttek 43 591 km²-nyi erdélyi föld és 2 185 546 lakos sorsáról. Valójában többrõl, mert a „nem érintett" négyzetkilométereken is változott az élet. (…)

Négy év múlva újra Mihály király alattvalói lettünk, de már nem õ parancsolt.

Tanulhattunk, pályát választhattunk, szavazati joggal rendelkeztünk. Épült a szocializmusnak nevezett új társadalmi rend. (…)

Mit is csináltunk? Tettük, amit kellett? Tettük, amit lehetett? Kollaboránsok voltunk? Vagy csak balekok?

Márton László
Ne bánts, Virág!

„Az olvasónak a fönti címrõl valószínûleg egy operett jut az eszébe. És valóban: az a vidéki színház, ahol történetünk a jelen sorok írása elõtt másfél évtizeddel játszódik, javában készülõdött Hervé Nebáncsvirág címû operettjének bemutatójára.

Az operett próbái a szomszédban zajlottak, a nagyszínpadon. A produkció túljutott az elsõ öltözés izgalmain, melyeket annak is észlelnie kellett, aki nem vehette ki a részét belõlük. A próba szüneteiben a kóristalányok, miközben kitódultak az ajtón, kipirult arccal énekelték: »A siker, a siker, a siker – a színházi sikerhez mi kell?« Lökdösõdtek, sikongattak, nevetgéltek; valósággal röpködtek, mint egy csomó kis veréb, akik egyszerre csak azon veszik észre magukat, hogy átváltoztak pacsirtává. »Jaj, mamám« – kiáltotta az egyik, miközben a kezét a hasára szorította –, »nem bírom leállítani magamat!«

A stúdiószínpadon egy mai magyar szerzõ munkája volt mûsorra tûzve, afféle társadalmi dráma. A szerzõ nemrég érkezett a reggeli vonattal, ott ült a próbán, és csüggedt arcot vágott…"

Így kezdõdik a kisregény, mely olvasható szatirikus látleletként: kortárs drámaíró, kortárs dráma Magyarország valamelyik vidéki színházában. A hihetetlenül szórakoztató könyvben Márton ironikusan jellegzetes vonásokkal mutatja alakjait: a nagy rendezõbõl maradt kreatúrát, a színészgárdát, a vendégrendezést vállaló híres operettszínészt, és természetesen a szerzõt.

MAGYAR NAPLÓ
A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Szerkesztõség:
1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768,
413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magyarnaplo.hu

Ismét együtt a magyar és a világirodalom!

Az év novellái 2007 (szerk.: Bíró Gergely)
Az év versei 2007 (szerk.: Szentmártoni János)
Az év esszéi 2007 (szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)
Az év mûfordításai 2007 (szerk.: Turczi István)

Az antológiák egységes ára: 2730 Ft (A/5, keménytáblás, védõborítós)
A Magyar Napló Kiadó ismét jelentkezik a már évek óta népszerû antológiákkal, amelyek – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt mûveibõl nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

Ez a lapszám a
Szülőföld Alap
A hetáron túl élő magyarok támogatásáért
támogatásával jelenik meg.

Revista apare cu sprijinul Administraþiei Fondului Cultural Naþional

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szõke L. Mária

Szerkesztõség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Elõfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Irodalmi Jelen

Munkatársak: Böszörményi Zoltán fõszerkesztõ, Orbán János Dénes (Vers), Szõcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária (Szerkesztõ), Kukorelly Endre, Márton László (Fõmunkatársak).
A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztõ: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztõ: Bege Magdolna

Magyarországon elõfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következõ telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.
Megrendelhetõ Romániában a következõ postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.
Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Kulturális hírek

■ **FRANKFURTI KÖNYVVÁSÁR.** Október 9-én a Congress Center-ben kerül sor az 59. Frankfurti Könyvvásár ünnepélyes megnyitójára. Az idei könyvvásár díszvendége a katalán kultúra. A spanyolországi Katalónia régiója Andorra és a Baleár-szigetek kormányaival, valamint Perpignan és Alghero városok önkormányzataival együttmûködve készül a katalán nyelvû világ kultúrájának bemutatására Frankfurtban és egész Németországban.

A bemutatkozást szervezõ barcelonai Institut Ramon Llull kiállításokkal, filmvetítésekkel, táncbemutatókkal színesített, a régió kulturális, irodalmi és könyvszakmai életének egészét átfogó programmal készül a vásárra, aminek gerincét az az elõadás-sorozat adja, melynek keretében tavasz óta számos katalán mûvel és mûvésszel ismerkedhettek meg az érdeklõdõk Németország-szerte, így Lipcsében, Stuttgartban, Brémában, Frankfurtban és számos további német városban. A vásár tájékoztatása szerint közel 100 katalán szerzõ mutatkozik be személyesen a könyvvásáron.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztõk Egyesülése (MKKE) a vásár központjában álló 5.0 számú csarnok földszintjén állítja fel a 120 négyzetméter alapterületû magyar nemzeti standot. A tavaly elkészített installációból álló standot úgy alakították ki, hogy a középsõ, átriumos tér alkalmas helyszínt kínáljon a friss magyar könyvtermés bemutatkozásának, s egyúttal irodalmi és kulturális programoknak is helyet biztosítson. A könyvvásár magyar vonatkozású programjai egy részének a vásár, más részének a magyar stand ad otthont. A nemzeti standot Burger Barna fotómûvésznek a kortárs magyar irodalom alkotóiról készült felvételei illusztrálják. A vásáron többek között fellépnek: Krasznahorkai László, Darvasi László, Bartis Attila, Gyurkovics Tibor és Grecsó Krisztián.

■ **VASY GÉZA A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG ELNÖKE.** Szeptember 22-én tartotta tisztújító közgyûlését a Magyar Írószövetség. A 260 regisztrált küldött a nap végére megválasztotta az 56 fõs választmányt,a választmány pedig saját tagjai közül Vasy Gézát választotta 3 évre a szervezet elnökévé.

■ **REMÉNYIK-EMLÉKHÁZ.** Reményik-emlékházat avatott a Kráter Mûhely Egyesület 2007. szeptember 1-jén Radnaborbereken, Erdélyben. A megnyitó ünnepségen beszédet mondott Dávid Gyula irodalomtörténész, a kolozsvári Polis Kiadó vezetõje, Turcsány Péter, a Kráter Mûhely Egyesület elnöke, Bágyoni Szabó István író, a PoLíSz folyóirat fõmunkatársa és Bauer Ilona, az óradnai Reményik Sándor Római Katolikus Mûvelõdési és Tanulmányi Kultúrotthon vezetõje.

■ **EGY ROSSZ ESZTENDÕ NAPLÓJA.** Megjelent Coetzee legfrissebb könyve, a Diary of a Bad Year (Egy rossz esztendõ naplója), amely egy híres dél-afrikai íróról szól, aki a hetvenes éveiben jár, Parkinson-kórtól és magánytól szenved, Ausztráliában él és nincs kedve többé regényt írni. Ehelyett inkább extrém válaszokat fogalmaz egy német antológia számára.

■ **QUASIMODO EMLÉKDÍJ.** A Kiskunfélegyházán élõ Miklya Zsolt költõ vehette át a Quasimodo Emlékdíjat, a Nobel-díjas olasz költõ nevével fémjelzett balatonfüredi költõverseny díjkiosztó gálaestjén. Miklya az *Amit hoztál...* címû versével nyerte el 97 pályázó közül a fõdíjat. Különdíjat kapott Szálinger Balázs és Sztató László. A költõversenyre több száz magyar és külföldi pályázat érkezik minden évben, melyek közül a 7 tagú zsûri választja ki a legjobbakat. A legjobbnak ítélt vers szerzõje 3 millió lírás ösztöndíjat, és Borbás Tibor bronzplakettjét nyeri.

■ **BÛNÖS IRODALOM.** *Bûn és rejtély az irodalomban* címmel rendezte meg a Petõfi Irodalmi Múzeum a Budapest Transzfer 2007 keretében Nemzetközi Irodalmi Fesztiválját szeptember 19. és 23. között, ahol a májusban meghirdetett *Philip Marlowe Magyarországon* címû kriminovella-pályázat eredményhirdetésére is sor került.

■ **SZÉPÍRÓI MESTERKURZUSOK.** A Magyar Író Akadémia (MÍA) intézményesített keretek között indított szépírói mesterkurzusokat 2006 õszén, húsz kortárs alkotó vezetésével, melynek hallgatói idén fejezték be tanulmányaikat Kornis Mihály, Kukorelly Endre, Márton László és Tóth Krisztina szemináriumain. A szépírás mellett 2007 õszétõl dalszövegírást és bestsellerírást is mesterfokon tanítanak az íróakadémián.

■ **KÖLTÕK VILÁGKONGRESSZUSA.** Szeptember 1-jén, 27. alkalommal nyitotta meg a Költõk Világkongresszusát, ezúttal az indiai Chennai-ban az alapító elnök, A. P. J. Abdul Kalam. A szeptember 7-ig tartó kongresszuson Magyarországot Turczi István József Attila-díjas költõ-mûfordító, a Magyar PEN Club alelnöke képviselte.

■ **OLASZ DÍJ ESTERHÁZYNAK.** Esterházy Péter szeptember 2-án vette át a Cuneo melletti Manera di Benevellóban a neves Grinzane–Beppe Fenoglio-díjat a szépirodalmi kategóriában. Esterházy még 2004-ben elnyerte a Grinzane Cavour-nagydíjat *Harmonia Caelestis* címû nagyregényével, amely az egyik legnagyobb olasz kiadónál, a Feltrinellinél jelent meg. A XII. Grinzane Fesztivál zárónapján Esterházy Péter mellett Dante Isella, Luciano Canfora, Paolo Mauri, Paola Gramaglia és Lanfranco Ugona részesültek elismerésben.

■ **SZABÓ MAGDA KÖNYVESBOLT.** Szabó Magdáról, a város szülöttérõl könyvesboltot neveznek el Debrecenben. 90. születésnapján, október 5-én a névadón az írónõ személyesen is jelen lesz. Szabó Magda írásban már hozzájárult ahhoz, hogy a nevét viselje az Aranybika Szálló épületében lévõ könyvesbolt.

■ **HATÁRTALAN ÖSZTÖNDÍJAK.** Az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázatot hirdet a 2007. évre határon túli magyar írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi vagy kritikai munkájukhoz kérnek támogatást. A Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak rendszere – mûfaji megoszlás szerint – az alábbi ösztöndíj-kategóriákból áll:

Székely János-ösztöndíj – költészeti és drámairói ösztöndíj. Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fõ. (Korhatár: legalább 2 (kettõ) ösztöndíjat a pályázat elbírálásakor a 30. életévét be nem töltött alkotónak ítélnek oda.)

Gion Nándor-ösztöndíj – prózairói ösztöndíj. Ösztöndíjban részesülhet: évente 3 fõ. (Korhatár: legalább 1 (egy) ösztöndíjat a pályázat elbírálásakor a 30. életévét be nem töltött alkotónak ítélnek oda.)

Schöpflin Aladár-ösztöndíj – kritikai ösztöndíj a határon túli magyar kritikusok részére az 1990-tõl kezdõdõen megjelent határon túli magyar irodalmi mûvek értékelésére. Ösztöndíjban részesülhet: évente 2 fõ.(Korhatár: legalább 1 (egy) ösztöndíjat a pályázat elbírálásakor a 30. életévét be nem töltött alkotónak ítélnek oda.)

Benedek Elek-ösztöndíj – ifjúsági regény-, mese-, bábjáték- és gyermekszíndarab-írói ösztöndíj. Ösztöndíjban részesülhet: évente 2 fõ. (Korhatár: nincs)

Az ösztöndíj bruttó összege 2007-ben: 600 000 Ft/fõ. A pályázatok benyújtásának határideje: 2007. október 5. (postai bélyegzõ dátuma). További részletek a www.okm.gov.hu internetes oldalon.

■ **TÉLI KÖNYVFIESZTA 2007** címmel rendhagyó könyvkiállítás- és vásár színhelye lesz november 8–11. között a Mûcsarnok mellett felépített óriássátor, valamint a Mûcsarnok konferenciaterme, ahol a könyvkiadók bemutathatják újdonságaikat, s a könyvszeretõk élõben is találkozhatnak az alkotókkal. A rendezvény hagyományteremtõ könyvünneppé szeretne válni, amely a zimankós novemberben négy napon át kellemes és változatos programokat kínál fiataloknak és idõsebbeknek egyaránt. A Mûcsarnok mellett felállított 1200 négyzetméteres fûtött sátorban több mint 60 kiadó és könyvterjesztõ kiadványai között válogathatnak az odalátogatók.

■ **AROMÁNIAI MAGYAR KÖNYVES CÉH** november 8–10. között rendezi meg a könyvvásárt a marosvásárhelyi Nemzeti Színházban. Az elmúlt évtizedhez hasonlóan az anyaországi kiadók számára idén is rendelkezésre áll egy 18 négyzetméteres nemzeti stand, amelyre bármely magyarországi kiadó, amelyik nem óhajt önálló standdal jelen lenni, kiállíthatja kiadványait. A könyvvásáron való részvétel szándékát október 15-éig kell jelezni a Romániai Magyar Könyves Céhnél, cím: RO-540 551 Marosvásárhely (Târgu Mureº), str. Transilvania nr. 1/2. Tel/fax: 00-40-265/258-001, e-mail: rmkceh@yahoo.com.

■ **ELHUNYT POLCZ ALAINE** író, a Magyar Hospice Mozgalom megalapítója, pszichológus, gyermekpszichológus, thanatológus, Mészöly Miklós özvegye. Polcz Alaine-t 84 éves korában érte a halál.

■ **MAGYAR MÛVÉSZETÉRT DÍJ.** Tizenegy alkotó részesül idén Magyar Mûvészetért Díjban, köztük Bence Lajos költõ (Lendva) és S. Benedek András (Kárpátaljáról áttelepült) író. A kuratórium a Magyar Mûvészetért Posztumusz Díjat – Kaszás Attila és Visky Árpád színmûvészek mellett – Bánffy Miklós és Cs. Szabó László írónak, Jékely Zoltán költõnek ítélte oda. Az elismeréseket decemberben Nagyváradon adják át. Az 1987 óta odaítélt díj célja az alkotómûvészek és a hagyományos magyar mûvészet alkotásainak megbecsülése valamennyi mûfajban, határokon innen és túl. A kitüntetettek pénzjutalmat és egy aranyozott ötvösmunkát kapnak. Az elmúlt húsz évben összesen 249 Magyar Mûvészetért Díjat adtak át a kitüntetetteknek.

Lapszámunk szerzői

Benõ Attila – 1968-ban született Marosvásárhelyen, költõ, a kolozsvári BBTE bölcsészkarának docense. Legutóbbi kötete: *Egy nap és a többi* (2005).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *A démon nõi alakot ölt* (2006).

Bozsaky Dávid – 1971-ben született, fotómûvész, mûvészettörténész. A szegedi egyetem bölcsészkarának altajisztika, néprajz szakos hallgatója.

Csehy Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költõ, mûfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Dobai Péter – 1944-ben született Budapesten, író, költõ. Legutóbbi kötete: *„Barth hadapród, becsületszavamra, visszatér a nyár!”* (2006).

Erõs Kinga – 1977-ben született Brassóban, kritikus, kommunikációs szakértõ-tanácsos.

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költõ. Legutóbbi kötete: *Egy könnyû garni* (2005).

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született, költõ. Legutóbbi kötete: *Itten ma donna választ* (2005).

Ferenczi Enikõ – 1955-ben született Kolozsváron, tanár, jelenleg Ausztráliában él.

Gergely Zsuzsanna – 1975-ben született Kolozsváron, mûfordító.

Gyenge Zsolt – 1977-ben született Kolozsváron, Budapesten él, tanársegéd.

Hevesi Mónár József – 1948-ban született Aradon, közösségszervezõ, közíró, költõ, jelenleg orvos Nagyzerinden. Legutóbbi kötete: *Magánúton* (2007).

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Király Farkas – 1971-ben született Kolozsváron. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Hosszú árnyékok földje* (2004).

Kocsis Lilla – 1977-ben született Szentesen, magyar–német szakos középiskolai tanár, kritikus.

Koncz Tamás – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Láng Gusztáv – 1936-ban született Budapesten, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Látványok és szövegek* (2006).

Lászlóffy Csaba – 1939-ben született Tordán, író, költõ. Legutóbbi kötete: *A maszk mögötti ájulat* (2006).

Merényi Krisztián – 1970-ben született Karcagon, költõ,író. Legutóbbi kötete: *Táncoló szobor* (2004).

Ménesi Gábor – 1977-ben született Hódmezõvásárhelyen, kritikus.

Muszka Sándor – 1980-ban született, költõ. Kötete: *Ennyi ha történt* (2005).

Nagyálmos Ildikó – 1978-ban született Székelyudvarhelyen, költõ, újságíró. Legutóbbi kötete: *Félmozdulat* (2005).

Nagy Farkas Dudás Erika – 1960-ban született Kishegyesen (Vajdaság), költõ, író.

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztõ. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Papp Attila Zsolt – 1979-ben született Lugoson, szerkesztõ. Kötete: *A Dél kísértése* (2002).

Papp Kincses Emese – 1943-ban született Marosvásárhelyen, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Ha meglebben a Függöny* (2007).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztõ.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Olvasáspróbák 2* (2003).

Péter Miklós – 1939-ben született Sepsiszentgyörgyön, református lelkipásztor, egyetemi docens. Legutóbbi kötete: *A keresztyén egyház története* (2004).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztõ, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Sebõk Borbála – 1982-ben született Budapesten, színikritikus.

Sohár Pál – 1936-ban született Székesfehérváron, író, költõ mûfordító. Legutóbbi kötete: *Hazajáró versek* (2005).

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Végh Attila – 1962-ben született Budapesten, költõ, esszéíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Mindennapi bölcselmeink – haikuversek* (2007).

Vincze Ferenc – Marosvásárhelyen született, kritikus. Legutóbbi kötete: *A macska szeme* (2007).

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon, újságíró, kritikus, szerkesztõ. Legutóbbi kötete: *Orbán breviárium* (2007).